

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје
Филолошки факултет „Блаже Конески“ - Скопје

Поттикнување **функционална писменост** **во наставата**

ИЗДАВАЧ

Универзитет „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје

Филолошки факултет „Блаже Конески“

Бул. Гоце Делчев бр. 9а, 1000 Скопје

www.flf.ukim.mk

УРЕДНИК НА ИЗДАВАЧКАТА ДЕЈНОСТ НА ФИЛОЛОШКИОТ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“

Проф. д-р Владимир Мартиновски, декан

ПРИРЕДУВАЧ И УРЕДНИК

Калина Малеска

АВТОРИ НА СОДРЖИНИТЕ

Бојан Петревски, Бранка Гривчевска, Гордана Алексова, Дијана Петрова, Елена Николова, Елена Ончевска Агер, Жаклина Ѓорѓиоска, Ивана Дуцкиноска-Михајловска, Ивана Цветанова, Калина Малеска, Љупка Евроска, Маја Јошевска-Петрушевска, Маја Митева-Петроска, Марија Атанасова, Марина Димитриева-Ѓорѓиевска, Мира Беќар, Оливера Димитријоска, Перчо Божиновски, Сања Михајловиќ-Костадиновска, Станислава-Саша Тофоска, Трајче Стамески, Фросина Додевска, Христина Салтирова

ЛЕКТУРА

Бојан Петревски

ДИЗАЈН И КОМПЈУТЕРСКА ОБРАБОТКА

Ајнур Касо

Ова издание е резултат од научноистражувачкиот проект „Функционална писменост - активности и развој“ поддржан од Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје (код NIP.UKIM.24-25.17)

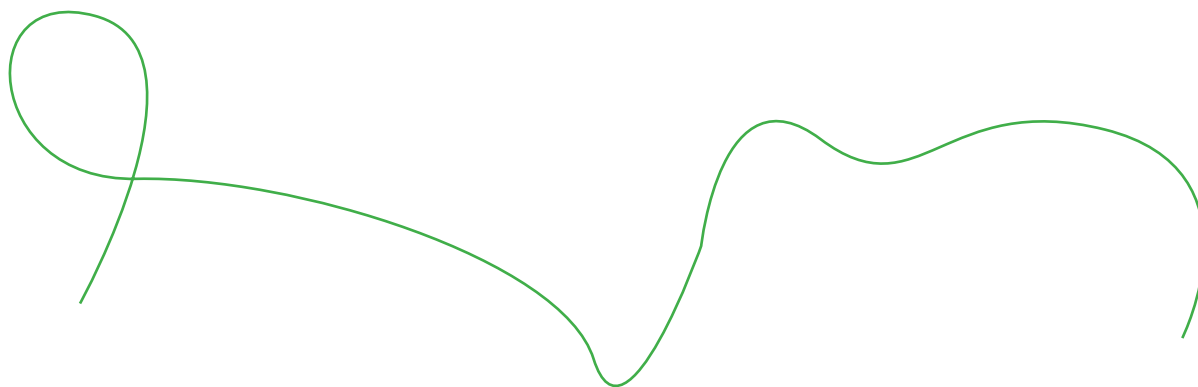
Поттикнување функционална писменост во наставата

Приредила: Калина Малеска

Скопје, 2025

СОДРЖИНА

1 Активности што претставуваат предизвик и задоволство (Вовед)	6
1 1 Мотиви за проектот за подобрување на функционална писменост	6
1 2 Што е функционална писменост	8
1 3 Цели на проектот	13
1 4 Објаснување на процесот	14
2 Материјали што произлегоа од проектот	18
2 1 Насоки (Елена Ончевска Агер)	18
2 2 Елементи на функционалната писменост (Калина Малеска)	20
2 3 Работилница (Гордана Алексова)	21
2 4 Оперативни планови	30
Жаклина Ѓорѓиоска	31
Калина Малеска	47
Бранка Гривчевска	63
Дијана Петрова	69
Маја Јошевска-Петрушевска	72
Марина Димитриевиќ Ѓорѓиевска	81
Сања Михајловиќ-Костадиновска	91
Станислава Сташа Тофоска	95
Маја Митева-Петроска	99
Ивана Дуцкиноска-Михајловска	108
Бојан Петревски	113
Марија Атанасова	116
Перчо Божиновски	122
Трајче Стамески	127
Христина Салтирова	137
Елена Николова	143
Ивана Цветанова	149
Љупка Евроска	155
Оливера Димитријоска	160
Фросина Додевска	165
2 5 Искуства од практиката (рефлексивни белешки)	168
Рефлексивна белешка (Дијана Петрова)	169
Рефлексивни белешки од одржан час (Маја Митева-Петроска)	170
Извештај од реализиран час (Жаклина Ѓорѓиоска)	174
3 Анализа и рефлексии за сегменти од процесот	180
Искуства и насоки за развивање на функционалната писменост по набљудување четири часа во основното и средното образование – Мира Беќар	180
Анализа на резултатите од тестирањата – Калина Малеска	188
4 Размисли за натамошни активности	192
(Мира Беќар)	192
(Калина Малеска)	193

1. АКТИВНОСТИ ШТО ПРЕТСТАВУВААТ ПРЕДИЗВИК И ЗАДОВОЛСТВО (ВОВЕД)

Калина Малеска

1.1. Мотиви за проектот за подобрување на функционалната писменост

Во нашето општество со децении се зборува за лошите состојби во образованието и потребата тие да се надминуваат. Предлагани се и преземани се различни реформи, но се чини дека состојбата не е многу подобрена, како да е невозможно да се излезе од маѓепсаниот круг. За тоа има повеќе фактори: несоодветност на дел од реформите, тешкотијата да се идентификуваат причините што го попречуваат развојот на вештините, предизвиците при градење конкретни визии за подобрување на образованието и многу други.

Реформите обично се однесуваат на големата слика: образовни концепти, поврзување предмети, воведување нови предмети или подготовка на учебници. Додека големата слика е важна како појдовна точка, она што суштински може да доведе до поквалитетно образование е влогот во и на наставниците во однос на конкретните активности и начини на одржување на часовите, односно наставната методологија и односот кон учениците/студентите. Оваа книга е израз на нашите желби и напори да го пробиеме маѓепсаниот круг.

Друг фактор е тоа што е многу полесно да се утврди фактичката состојба отколку причините што доведуваат до незадоволство на учениците и наставниците од образованието или до слаби резултати на различни видови тестирања – оние редовните, стандардизирани тестирања од типот на ПИСА (Програма за меѓународни тестирања на учениците - Programme for International Student Assessment) или матурските испити. И во секојдневниот живот и во медиумите, особено во социјалните медиуми, често се среќаваме со констатации за лошите состојби во образованието. На пример, тврдењето дека интернетот го намалил опсегот на внимание веќе се смета за утврдена вистина. Но прашањето е што се прави во врска со тоа. Голем дел од оние што имаат важен удел во образовниот процес сè уште го проценуваат и очекуваат дека може да го проценат знаењето на учениците со истите критериуми и пристапи што важеле во

времето кога немало интернет. Тоа може да доведе само до погрешна проценка. Со фактот дека интернетот е реалност, методите на работа може да се приспособат за да се извлече најдоброто од ситуацијата таква каква што е, но тоа ретко се прави.

Факторите што влијаат врз квалитетот на образованието се многубројни и сложени. Дел од нив се учебниците. Многу од нив содржат релевантни информации за предметот и се во согласност со наставните програми, но во нив понекогаш има и контрадикторни или недообјаснети работи, а и ретко кој содржи посеопфатни вежби или прашања за размислување. Нефлексибилноста во однос на наставните програми е уште еден важен фактор – што сè е предвидено да се покрие и дали темпото што е потребно за да се помине целата програма не им остава време на учениците да ги разберат темите што се покриваат. Еден од најчесто занемаруваните фактори е недостигот од мотивираност, кој често погрешно се толкува како мрзливост или незаинтересираност. Меѓу изјавите на некои ученици за односот кон стандардизираниите тестови на кои има слаби резултати е и дека тие не се толку важни затоа што не се за оценка. Според тоа, недостига дискусија во врска со темата зошто учењето да се сведува на добивање оценки и кои се негативните последици од тоа.

Еден од најзначајните фактори е начинот на изведување на наставата, и тоа е полето на кое е фокусирана оваа книга.

Процесот на изведување на проектот, како и на подготовката и спроведувањето на активности на часот ќе бидат опишани подолу и придружени со конкретни примери и нивна анализа. Ќе бидат наведени и некои размислувања за можни начини на надминување на некои од проблемите.

Овде наведуваме само еден конкретен пример за да укажеме на важноста да им се даде многу поголем фокус на начините на изведување настава. Еден од текстовите што им беа поделени на група ученици беше придружен со неколку прашања во врска со тој текст. Накратко, еден човек чува пари во дупка во ѕидот, кои никогаш не ги користи, туку сака само да ги гледа. Но парите се украдени и тој е неутешен сè додека еден сосед не му предложи да ги замени парите со камен. Приказната, секако, е посложена, но овде се насочуваме кон една друга поента. Едно од прашањата е: во приказната каменот има важна улога – наведете дали се согласувате со ова и со што би го поткрепиле. Речиси ниеден одговор не содржеше објаснување, односно поткрепа. Одговорите, во најмногу случаи, се движеа меѓу тоа дека каменот има или дека нема важна улога. Ова укажува на тоа дека потенцијалот на учениците да понудат свои хипотези не се развива со доминантните начини на предавање, дека не се поттикнува нивното критичко размислување и дека учениците не се охрабруваат да нудат свои гледишта за она што го читаат.

Постои опасност концептите што се промовираат и се повторуваат во определен период во едно општество да се претворат во флоскули, во празни зборови што означуваат некој поим што во моментот е актуелен, но во практиката да не се спроведуваат. Ваква опасност веќе постои и за поими како што се *критичко размислување*, *аргументирање*, *интердисциплинарен пристап* и така натаму. Со цел овие значајни феномени да не се претворат во празни зборови, оваа книга содржи конкретни предлози за можни активности што ги развиваат овие и други важни вештини.

Еден од најсилните лични мотиви за моето ангажирање во оваа област, со надеж дека овој проект ќе придонесе за подобрување на состојбите, е искуството со врничкото насилство и колку разорна моќ има тоа врз психичкиот развој на децата што се изложени на него. Од сите постојни аспекти на образованието, овој е најважен. Ако се очекува образованието да биде многу повеќе од учење информации, тогаш развивањето вредности како соработка и солидарност се интегрален и неопходен дел од развојот на секој човек.

Една од важните работи за која некои наставници не се свесни е дека нивното однесување е примерот што учениците го репродуцираат. Во тој контекст, бескорисно е, на пример, да се применува некој метод што поттикнува соработка, ако притоа наставникот омаловажува некој ученик. *Методот* е и во однесувањето на наставникот, не мора секогаш да се однесува на смислување некаква вежба.

Најголем дел од авторите и авторките на оваа книга имаат големо искуство во образованието и се поврзавме преку заедничките интереси и она што на сите ни претставува приоритети во образованието: учениците/студентите да ги развиваат своите вештини и таленти, да се чувствуваат безбедно, да не бидат изложени на потсмев или друг вид понижување од страна на своите врстници или на наставниците, да размислуваат самостојно, критички да анализираат сè што читаат, да развијат мотивација да се надградуваат, да го поврзуваат наученото со други области на знаење и со животот во нивното опкружување.

Читајќи за овие теми, увидов дека она што се нарекува функционална писменост е најблиску и најнепосредно поврзано со ваквите образовни приоритети. Затоа, во 2023 година го иницирав проектот за подобрување на функционалната писменост и, заедно со група ентузијастички колеги и колешки од неколку образовни институции – работевме две години на овој проект доброволно, односно без финансиска поддршка, поради што опсегот на истражување и на аспекти што ги покриваме беше релативно ограничен.

Во 2025 година, фазата на подготовка на изданието од овој проект (Функционална писменост - активности и развој) доби финансиска поддршка од Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“, со која се овозможи излегувањето на оваа публикација.

Проектот „Подобрување на функционалната писменост во основното и во средното образование во Р. С. Македонија“, во времетраење од две години, го сметаме за само еден сегмент од процесот што ќе го продолжиме и натаму: да вложуваме во функционалната писменост кај себе и кај оние околу нас и, во тој контекст, се надеваме дека ќе ја прошируваме соработката со сите засегнати страни.

1.2. Што е функционална писменост

Постојат различни гледишта во однос на тоа што е функционална писменост, како и различни термини што се употребуваат за да означат елементи во образовниот процес што некогаш се именуваат со поимот *функционална писменост*, некогаш само со *писменост*, или *активно учество на учениците*, како и други поими што се однесуваат на слични вредности и пристапи во образовниот процес. Бидејќи функционалната писменост може да се однесува на повеќе дисциплини, во контекстот на оваа книга, станува збор за читање со разбирање, изучување јазик и литература.

Дебатите на тема писменост и различните пристапи во однос на тоа како таа да се пренесува и да се подучува во педагошки контексти станаа значајни теми во истражувањата во областа на образованието во изминатите неколку децении (Whittaker et al., 2006; Verhoeven, 2002; Knain, 2015; Sisson, 2014). Истражувањата во областа на подучување писменост претставуваат појдовна точка на овој проект, при што ги земаме предвид и личните искуства во различни контексти.

Според дефиницијата на Институтот за статистика на УНЕСКО, „Функционална писменост се однесува на способноста на една личност активно да се вклучи во активности во кои е

потребна писменост за ефективно функционирање на неговата/нејзината група и заедница и му овозможува да употребува читање, пишување и сметање за свој развој и за развој на заедницата.“ (UNESCO online Glossary)

Како ефикасен метод на подучување писменост, Франсис Кристи предлага модел што има „двоен фокус“ и „вклучува темелно познавање на теоријата за природата на јазичниот систем и неговите цели, како и исто толку темелна предаденост на педагогијата што го прави познавањето на овој систем експлицитно достапен до учениците“ (Christie, 2006, p. 45). Таа укажува на фактот дека учењето да се чита е многу посложена задача отколку едноставно да се препознаваат буквите. Читањето вклучува и учење „да се антиципира и да се предвиди значењето што произлегува од пишаниот текст, толкување што е кажано и истовремено поставување претпоставки за тоа што ќе следува“ (Christie, 2006, p. 56).

Мајкл Ф. Грејвс укажува на тоа дека критериумите за писменост постојано растат – додека во минатото за писмен човек се сметал оној што знае да се потпише, а потоа оној што знаел да прочита текст наглас, денес „иако не постои една единствена дефиниција за писменост, постои општа согласност дека секому му треба далеку повисоко ниво на писменост од кога било во минатото“ (Graves et al., 2011, p. 15). Писменоста, како што наведуваат авторите на *Teaching Reading in the 21st Century*, бара многу повисоки вештини и опфаќа голем број разновидни и истовремено сродни способности.

Писменоста бара да се стекне длабоко разбирање на она што се чита, помнење важни информации, поврзување на новонаучените информации со постојните шеми, разбирање кога и каде да се употребат тие информации, нивна соодветна употреба во различни контексти во и надвор од училиштето и успешно комуницирање со други. Според Грејвс, писменоста во денешниот свет бара читателите да можат да *најправат* нешто како резултат на читањето, а не само да знаат нешто. Освен тоа, писменоста во денешниот свет „бара читателите да можат да направат нешто со цел опсег разновидни текстови – не само раскази, романи, поезија, историски текстови туку со даночни формулари, компјутерски инструкции, сложени упатства за оперирање уште посложени машини, и сè повеќе текстови што нè информираат за критичките прашања на нашата демократија – имиграција, здравство, национална одбрана и економија“. Сè повеќе, писменоста значи да се знае како да се употребува интернетот и да се донесуваат комплексни одлуки за веродостојноста на информациите на различни веб-страници и блогови. (Graves et al., 2011, p. 15)

Сите овие елементи се однесуваат на она што оваа книга го истражува под поимот *функционална писменост*: читање со разбирање, поврзување на новите информации со постојното знаење од други научни дисциплини и од реалноста, употреба на тие информации за да се создаде нешто ново, критичко размислување за текстови што се читаат, било да се од интернет или од некој друг извор, поттикнување независно размислување, согледување на релевантноста на она што се учи со актуелните општествено-политички состојби во светот.

Значајна област во контекст на функционалната писменост е развојот на независно мислење и независна работа кај учениците, врз основа на знаењето што го добиваат на часовите. Меѓу другите, Кадлубовска се занимава со прашањето како да се поттикне независна работа меѓу учениците во нејзиното истражување во полски контекст. Анализирајќи како реагираат учениците на задачи зададени за дома, таа укажува дека постојат различни мислења за тоа колку се ефективни домашните задачи и смета дека „вреди да се размисли за алтернативни методи на поттикнување таква независност место само да се даваат домашни“ (Kadłubowska, 2024, p. 74). Развојот на независно мислење кај учениците е еден од аспектите на овој проект, со оглед на неговата важност во стекнување разбирање за себе и својот идентитет.

Во однос на пристапите кон одржување настава за да се развиваат сите споменати вештини поврзани со функционалната писменост, постојано се потенцира важноста на тоа учениците

да имаат поактивна улога на сите нивоа на образование. За да се постигне ова, Карл Ф. Витли се залага за реконцептуализација на истражувањата за ефикасноста на наставниот кадар, што е потребно „за да се обезбеди разбирање за образовни пристапи во кои односите на моќ се трансформирани, а изучувачите имаат поактивна улога во своето учење“ (Whitley, 2005, p. 748). Слично, според Марк Вајат и Елена Ончевска Агер (2017), ова не важи само за учениците туку и во обука на наставниците, имено професионалниот развој може да биде демотивирачки ако пристапот на обуките е „од горе надолу“, па тие се залагаат за стратегии со пристап „од долу нагоре“.

Освен одржување настава и воведување дидактички методи што повеќе ги ангажираат учениците, функционалната писменост во голема мера се однесува и на создавање позитивна атмосфера на часовите. Хедфилд известува за резултатите од прашалник што им бил испратен на училишта за изучување јазици и на државни факултети во Британија. „Изгледа дека на наставниците низ земјата им е многу полесно да најдат нови и возбудливи начини за да подучуваат презент перфект или да ги поттикнат студентите да научат нов вокабулар, а повеќе се загрижени за атмосферата на часот и хемијата во групата“ (Hadfield, 2000, p. 8).

Во македонски контекст, иако од страна на институциите се потенцира важноста на воведување реформи со кои образованието ќе може да се осовремени, да се стави поголем акцент и на учениците како учесници во образовниот процес, да се уважат и нивните согледби за образовниот процес, да се воспоставува атмосфера на соработка и почитување – кои се елементи на функционалната писменост – сепак, тоа најчесто останува само на ниво на декларативни заложби и ретко се среќава во практиката.

Дополнително, создавањето безбедна околина на часовите е една од темите за кои речиси воопшто не се зборува во македонскиот образовен контекст. Врсничкото насилство е, исто така, алармантен проблем.

Истражувањата, пак, во поглед на темата наставна методологија во полето на изучување мајчин или странски јазици се фокусирани на специфични аспекти од усвојување на јазикот на различни нивоа на образование, како граматички времиња, говорни чинови, разбирање на културите на родените говорители на странски јазик, составување соодветни тестови и други аспекти (Алексова, 2017; Trajkova, 2011; Бекар, 2011; Stevkovska, 2014). Постојат истражувања и за подучувањето писменост како вештина при читање, разбирање текст, а генерирањето устен или писмен одговор на даден текст, исто така, повремено се појавува во дидактичките истражувања (Котеска, 2017), како и истражувања со фокус на развој на наставници (Ончевска Агер, 2019; Николовска, 2019).

Досегашните истражувања претставуваат основа за тоа во кој правец се движеа активностите во проектот. Заклучоците на Кристи, на пример, дека читањето е сложен процес што се однесува на разбирање текст, употребување претходно знаење за негова интерпретација, предвидување што ќе следува – беа корисни при размислување како да се подготват материјали и активности за развој на вештините поврзани со читање.

Истражувањата на Кадлубовска беа земени предвид како важен патоказ за создавање активности што се фокусираат на многу пошироките аспекти на функционалната писменост, кои, освен читање со разбирање, вклучуваат и воспоставување атмосфера во која учениците го развиваат својот потенцијал, размислуваат за своето место во општеството, ги подобруваат самостојното и критичкото размислување. И Хедфилд зборува за важноста на создавање атмосфера на соработка и солидарност, што беше еден од главните фактори што ги зеде предвид при подготовки на активности за овој проект.

Според информациите во медиумите, функционалната писменост на учениците во Македонија е ниска. Тоа укажува на потребата од воведување наставни методи што би вклучувале вежби и активности што повеќе ќе се фокусираат на зголемувањето на

функционалната писменост отколку на репродукција на содржините од наставниот материјал.

Една од програмите што мерат функционална писменост е ПИСА (OECD.org). ПИСА е Програма за меѓународно оценување ученици (Programme for International Student Assessment – PISA), која ја мери способноста на ученици на 15-годишна возраст да ги употребат знаењето и вештините на читање, математика и природни науки при соочување со предизвици од стварноста. ПИСА-тестовите мерат само определени аспекти и не се нужно индикативни за нивото на функционалната писменост, но се еден од индикаторите што укажуваат на оваа состојба во Македонија.

Во извештајот на Државниот испитен центар се нотираат слаби постигнувања на тестовите ПИСА. „Од 79 држави учеснички во студијата [...], во писменост во природните науки се наоѓаме на 62 место, во читање со разбирање на 66 место, а во математичка писменост на 67 место.“^{*} Релевантни и детални информации за ПИСА на македонски се достапни на веб-страницата на Државниот испитен центар (dic.edu.mk).

„Заклучните согледувања и препораки“ од овој извештај се општи, на пример дека младите „треба да се подготвени за живот во модерно општество, користејќи применливи знаења и стекнати вештини, односно компетенции за читање и размена на информации.“ Извештајот, исто така, нотира дека ниските постигнувања укажуваат на тоа дека „се потребни многу подлабински анализи, со цел да се утврдат причинско-последичните врски на кои треба многу повеќе да се работи.“ (стр. 67) Овие согледувања немаат задолжителен карактер, односно се дадени во вид на препораки. Извештајот утврдува и голем број фактори што влијаат на постигнувањата.

Земајќи ги предвид горенаведените аспекти, овој проект е насочен кон подобрување на функционалната писменост или, поконкретно, кон создавање безбедна атмосфера со поттикнување поддршка, соработка и слобода на изразување во училищата, што е основа за подобрување на вештините на читање со разбирање, аргументација, критичко размислување и употреба на знаењето за да се решаваат секојдневни проблеми.

* „Извештај за постигањата на учениците во Република Северна Македонија PISA 2018“, автори: д-р Бети Ламева, м-р Тања Андонова Митревска, д-р Виолета Наумовска; соработници: Наим Демири, Кебир Шемши, м-р Даниела Јорданова, Билјана Коцева. Државен испитен центар, Скопје, 2020, стр. 13. Извештајот е достапен на: <https://dic.edu.mk/wp-content/uploads/2017/03/PISA-izvestaj-2018-19.pdf>.

Референци за потпоглавјето „Што е функционална писменост“

- Christie, F. (2006), Literacy teaching and current debates of reading. In R. Whittaker et al. (Eds.), *Language and Literacy: Functional Approaches*. London: Continuum, 45-65.
- Graves, M. F. (2011), *Teaching Reading in the 21st Century: Motivating All Learners*. 5th edition. Boston: Pearson.
- Hadfield, J. (2000), *Classroom Dynamics*. Oxford: Oxford University Press.
- Knain, E. (2015), *Scientific Literacy for Participation: A Systemic Functional Approach to Analysis of School Science Discourses*. Rotterdam: Sense Publishers.
- Kadłubowska, S. (2024), Homework in the face of change – opinions of early childhood education teachers from the Podlaskie Voivodeship schools, *Polish Journal of Educational Studies, Vol. VI (LXXVI)*: 61-76. <https://doi.org/10.2478/poljes-2024-0006>.
- Lameva, B. et al. (2020), Report on the achievements of students in the Republic of North Macedonia PISA 2018. State Examination Center, Skopje. <https://dic.edu.mk/wp-content/uploads/2017/03/PISA-izvestaj-2018-19.pdf>
- OECD.org (2025), Programme for International Student Assessment (PISA). <https://www.oecd.org/en/about/programmes/pisa.html>
- Sisson, D. and B. Sisson (2014), *Close Reading in Elementary School: Beginning Readers and Texts Together*. New York: Routledge.
- Stevkovska, M. (2014), What makes a good test: A practical example, *Journal of Social and Human Sciences Special Issue Skopje*. 217-229.
- Trajkova, Z. (2011), Teaching pragmatics: The speech act of request. In L. Kapusevska-Drakulevska et al. (Eds.), *Annual Collection of the Faculty of Philology "Blaže Koneski" of the University "Ss. Cyril and Methodius" – Skopje Vol. 37*, 285-296.
- UNESCO Institute for Statistics (2025), Functional Literacy. Glossary. <https://uis.unesco.org/en/glossary-term/functional-literacy>
- Verhoeven, L., C. Elbro and P. Reitsma (Eds.) (2002), *Precursors of Functional Literacy* (Amsterdam: John Benjamins Publishing Co.).
- Wheatley, K. F. (2005), The case for reconceptualizing teacher efficacy research, *Teaching and Teacher Education Vol. 21, Issue 7*: 747-766. <https://doi.org/10.1016/j.tate.2005.05.009>
- Whittaker, R., M. O'Donnell and A. McCabe (eds) (2006). *Language and Literacy: Functional Approaches*. (London: Continuum).
- Wyatt, M. and E. Ončevska Ager (2017), Teachers' cognitions regarding continuing professional development, *ELT Journal, Vol 71, Issue 2*: 171-185. <https://doi.org/10.1093/elt/ccw059>
- Алексова, Г. (2017), Функционалните и воспитните задачи на наставната единица *сегашно време* [Functional and didactic task of the lesson *present tense*], *Литературен збор 1-6*: 111-116.
- Беќар, М. (2011), Култура и настава: Зошто е важно да се разбере концептот *култура* при предавање на немајчин јазик? [Culture and teaching: Why is it important to understand the concept of *culture* in teaching a foreign language?]. In Л. Капушевска-Дракулевска et al. (Eds.), *Годишен зборник на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје*, Книга 37.
- Државен испитен центар. ПИСА. <https://dic.edu.mk/%D0%BF%D0%B8%D1%81%D0%B0/>
- Котеска, Ј. (2017), Внимание, читање, помнење и учење [Attention, reading, memorizing and studying], *Литературен збор 1-6*: 103-110.
- МИА (Macedonia Information Agency) (2022), Македонија со најлоши резултати во регионот на ПИСА-тестовите и медиумската писменост [Macedonia with the worst results in the region at the PISA-tests and media literacy], Fakulteti.mk, source MIA, 7 November, <https://www.fakulteti.mk/news/07112022/makedonija-so-najloshi-rezultati-vo-regionot-vo-odnos-na-pisa-testovite-i-mediumskata-pismenost>
- МКД (2016), На меѓународното ПИСА тестирање, македонските петнаесетгодишници се на дното [On the international PISA student testing, Macedonian 15-year-olds are at the bottom], <https://www.mkd.mk/node/384159>

Николовска, А. (2019), Ставовите на идните наставници по англиски јазик кон имплементирање на автономното учење [The attitudes of the future English language teachers towards implementing autonomous studying], *Годишен зборник на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје*, Книга 45: 67-80.

Ончевска Агер, Е. (2019), Позитивна психологија за професионална надградба на наставниците [Positive psychology for professional training of teachers], *Годишен зборник на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ на Универзитетот „Св. Кирил и Методиј“ во Скопје*, Книга 45: 81-89.

2.3. Цели на проектот

Дефинирање на целите

Целите на овој проект се:

- да им овозможи на учениците стекнување вештини со кои ќе можат да поврзат информации од повеќе извори, да извлечат релевантни заклучоци од дадени текстови, аргументирано да го изразат своето мислење;
- учениците да стекнат вештини потребни за да решаваат проблеми – засновани на знаење и разбирање – во современото општество.
- да се придонесе кон тоа да се развиваат програми за училишните предмети што во себе ќе вклучуваат и аспекти на развивање на функционалната писменост.

Очекувани резултати

Очекуваните генерални резултати се засноваат на исполнување на горенаведените цели, односно се совпаѓаат со нив:

- Да се преземат конкретни активности што во реалноста ќе доведат до унапредување на функционалната писменост
- Да се создадат онлајн материјали што ќе бидат достапни за сите, а вклучуваат предлог-активности и методи и планови за часови наменети да ја подобрат практичната употреба на знаењата и вештините стекнати во образованието при решавање проблеми од секојдневниот живот.

Учесници

Во проектот, во одредени периоди во текот на процесот, учествуваа повеќе од шеесет учесници, кои придонесуваа со различни перспективи за добивање поширока и попрецизна слика за состојбите во образованието. Тие учествуваа во дискусиите на состаноците, во изработка на текстови и прашања поврзани со текстовите. Во текот на долготрајниот процес, поради други обемни обврски, како и од други различни причини, дел од учесниците мораа да се повлечат. Благодарни сме им на сите што со своето учество во одреден период придонесоа за поширок увид во елементите на функционална писменост.

Во оваа публикација се застапени наставниците што ги спроведуваа активностите во училища, како и текстовите на учесниците што изработија оперативни планови и/или анализи на процесот што се одвиваше овие две години. Авторите застапени во публикацијата се дадени по азбучен редослед според името:

Бојан Петревски, Филолошки факултет „Блаже Конески“, УКИМ
Бранка Гривчевска, Филолошки факултет „Блаже Конески“, УКИМ
Гордана Алексова, Филолошки факултет „Блаже Конески“, УКИМ
Дијана Петрова, „Математичко-информатичката гимназија“ – Скопје
Елена Николова, СУГС Гимназија „Јосип Броз Тито“ – Скопје
Елена Ончевска Агер, Филолошки факултет „Блаже Конески“, УКИМ
Жаклина Ѓорѓиоска, гимназијата СОУ „Гостивар“
Ивана Дуцкиноска-Михајловска, Филолошки факултет „Блаже Конески“, УКИМ
Ивана Цветанова, Филолошки факултет „Блаже Конески“, УКИМ
Калина Малеска, Филолошки факултет „Блаже Конески“, УКИМ
Љупка Евроска, електронски медиум „360 степени“
Маја Јошевска-Петрушевска, Филолошки факултет „Блаже Конески“, УКИМ
Маја Митева-Петроска, ООУ „Никола Карев“ – Крушево
Марија Атанасова, ООУ „Кузман Шапкарев“ – Скопје
Марина Димитриева-Ѓорѓиевска, Биро за развој на образование
Мира Беќар, Филолошки факултет „Блаже Конески“, УКИМ
Оливера Димитријоска, СОУ „Ѓорче Петров“ – Прилеп
Перчо Божиновски, ОСУ „Св. Климент Охридски“ – Охрид
Сања Михајловиќ-Костадиновска, Филолошки факултет „Блаже Конески“, УКИМ
Станислава-Сташа Тофоска, Филолошки факултет „Блаже Конески“, УКИМ
Трајче Стамески, Филолошки факултет „Блаже Конески“, УКИМ
Фросина Додевска, ООУ „Наим Фрашери“ – Куманово
Христина Салтирова, СОУ „Кочо Рацин“ – Свети Николе

2.4. Конкретни активности – временска рамка

Проектот почна во ноември 2023 година со група професори од Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ и воспоставување контакт со наставници што предаваат мајчин или странски јазик во основни и средни училишта во Македонија.

ПРВА ФАЗА: Анализа

Во текот на оваа фаза, се воспостави контакт и со надлежните институции, како што се Министерството за образование, Бирото за развој на образованието, наставниот кадар од основни и средни училишта во Македонија. Заинтересирани учесници, во меѓусебна координација и со поделба на активностите, дискутираа за и направија анализа на сегашната состојба во образованието, како и на аспекти релевантни за функционалната писменост, се изработија текстови соодветни на различни нивоа на образование и прашања соодветни за размислување за теми поврзани со овие текстови, а се дискутираше и за проблемите, предизвиците и што може да се направи во врска со нив, а што изгледа неостварливо во моментот.

Активност	Временска рамка
Составување група соработници	ноември 2023 – јануари 2024
Контакт со надлежните институции во државата	ноември – декември 2023
Контакт и можности за соработка со други универзитети	јануари – февруари 2024
Запознавање на учесниците во проектот со основите на ПИСА: што е ПИСА, дали и зошто е или не е важна за македонскиот контекст, што мери, што може да се постигне	јануари – април 2024
Анализа на учебници по македонски јазик и по странски јазици за средно образование	јануари – април 2024
Анализа на образовни методи и образовни системи во други земји	јануари – април 2024
Создавање база од прашања (по урнек на прашањата од ПИСА како една можност, но и поинаков вид прашања), кои би служеле за тестирањето што ќе се врши во рамки на истражувањето и адаптација според општествено-културниот контекст	јануари – април 2024
Работилница за методологија за составување текст и прашања за разбирање и размислување за текстот соодветни на определеното ниво на образование на учениците	јуни 2024

ВТОРА ФАЗА: Обмислување активности што би се спроведувале во наставата

Беше утврдено дека истражувањето во училиштата ќе се одвива во првото полугодие од учебната 2024/25 година. Беше планирано истражувањето да се состои од:

- тестирање на учениците во соодветното одделение од страна на наставникот што предава во тоа одделение;
- спроведување вежби и активности во текот на часовите фокусирани на анализа на податоци, поврзување на стекнатото знаење и информации од различни извори, нивна примена во нови ситуации, извлекување заклучоци. Овие активности се спроведуваа во текот на четири до пет недели.
- повторно тестирање на учениците за да се утврди дали постои разлика во резултатите.

Учесниците обмислуваа оперативни планови или планови за час за различни наставни единици.

Активност	Временска рамка
Соработка меѓу сите учесници во проектот (од училиштата и од Филолошкиот факултет) за обмислување наставни активности за првото полугодие од учебната година 2024/2025 што ќе се фокусираат на развивање на функционалната писменост.	март – август 2024

ТРЕТА ФАЗА: Почетно истражување

Третата фаза се состоеше од почетното истражување што се одвиваше во првото полугодие од учебната 2024/2025 година (или зимскиот семестар). Експериментално тестирање се одвиваше во неколку основни и средни училишта од кои доброволно се пријавил наставен кадар за учество во проектот.

Во ова истражување со тестирање и активности спроведени во училницата учествуваа шест наставници.

Оваа фаза беше ограничена на неколку училишта. Сосема сме свесни за краткотрајноста на спроведените активности и фактот дека четири до пет недели со активности поврзани со функционална писменост на само еден предмет не се доволни за некаква голема промена. Но, ова е почетна фаза и важно е да се споделат искуства од реакциите и на учениците и на наставниците за промената во пристапот, за воспоставената атмосфера, за сугестиите дека во учењето е важно да се размислува и да се поврзуваат информациите.

Активност	Временска рамка
Тестирање на учениците: спроведување тест со прашања.	септември 2024
Воведување активности за време на часовите со фокус на анализа на податоци, поврзување на стекнатото знаење и информации од различни извори, нивна примена во нови ситуации, извлекување заклучоци.	септември – октомври 2024
Повторно тестирање за да се утврди дали постои разлика во резултатите.	октомври – ноември 2024

ЧЕТВРТА ФАЗА: утврдување резултати

Се анализираа резултатите од првичното истражување.

Активност	Временска рамка
Анализа на резултатите.	јануари – јуни 2025

ПЕТТА ФАЗА: Дисеминација на активностите и следни чекори

Резултатите од истражувањето се претставуваат во јавноста преку различни формати: учество на конференции, подготовка на статии.

Најсеопфатниот дел од дисеминацијата на резултатите е оваа публикација, во која се обидовме да вклучиме што повеќе информации во врска со проектот. Овде се вклучени мотивацијата за овој проект, начелата што укажуваат на тоа колку е важна функционалната писменост за подготовка на секој млад човек да ги развива своите потенцијали за исполнителен живот и да ги употребува за создавање можности за развој на другите.

Во текот на оваа фаза, дополнително беа подготвувани оперативни планови заради овозможување повеќе идеи за активности што би можеле да придонесат кон подобрување различни аспекти од функционалната писменост.

Активност	Временска рамка
Анализа на резултатите	јануари – јуни 2025
Подготовка на дополнителни оперативни планови	јануари – јуни 2025
Подготовка на публикацијата	јануари – јуни 2025
Издавање на публикацијата	октомври – ноември 2025

2. МАТЕРИЈАЛИ ШТО ПРОИЗЛЕГОА ОД ПРОЕКТОТ: ОПЕРАТИВНИ ПЛАНОВИ

Калина Малеска

Резултатите од истражувањето може да се поделат на краткорочни и долгорочни.

Краткорочните резултати се поврзани со воведување активности што се темелат на принципите на функционална писменост и следење евентуални промени кај учениците поврзани со односот кон учењето, методите на усвојување на материјалот, акцент на разбирање на текстовите и нивно поврзување со претходното знаење и со својата околина. Поради насоченоста на проектот на само еден училиштен предмет, додека функционалната писменост подразбира сеопфатност, не се очекуваа забележителни промени во резултатите од тестирањето пред почетокот и по крајот од спроведените активности. Но, проектот беше насочен кон давање почетен импулс и се надеваме дека проширувањето на ваков вид активности на сите училишни предмети во текот на целата учебна година – за што е потребен многу посеопфатен проект и, всушност, темелна промена во наставниот процес на ниво на државата – може да доведе до забележителни резултати. Сепак, според рефлексивните белешки од часовите, се чини дека спроведените активности довеле до извесни позитивни промени во однос на некои од елементите на функционална писменост. Подетална анализа за ова се наоѓа во поглавјето „Анализа на резултатите“.

Долгорочните резултати се, всушност, материјалите што произлегоа од проектот: насоки за планирање часови, елементи што би придонеле за подобрување на функционалната писменост, насоки за подготовка на текстови од прашања што беа дел од спроведената анкета, како и најопсежниот дел: оперативни планови или планови за час што содржат активности насочени кон развивање функционална писменост. Овие материјали ги сметаме за најголемата придобивка од проектот бидејќи остануваат во форма на пишани документи што му се достапни секому и можат да се употребуваат или во оваа или во адаптирана форма соодветна за наставникот што ги употребува. Особено се важни како поттик и давање идеи што можат да придонесат за понатамошно осмислување нови материјали што би вклучувале слични елементи.

2.1. Насоки*

Елена Ончевска Аџер

Потсетници за планирање часови

Потсетниците произлегуваат од мојата повеќегодишна работа со студентите по настава и претставуваат сублимат на наставните теории што се покажале како најпрактични за употреба при планирањето на часовите. Потсетниците ги користат моите студенти при планирањето настава во основни и во средни училишта, но често им се навраќам и јас самата, при планирањето на мојата настава со студентите. Потсетниците се однесуваат на основни образовни принципи, па оттаму и нивната универзална применливост.

* овој, како и следниот материјал (Елементи и општи начела на функционалната писменост), беше испратен до учесниците како појдовен материјал за размислување при осмислување активности за часови

1. Колку комплексни умствени процеси поттикнувам кај учениците – во продолжение, умствените процеси се претставени од најпрости до најсложени според [Блум](#) (1956):

- Помнење
- Разбирање
- Употреба
- Анализирање
- Аргументирање
- Создавање

2. Какви стратегии на учење поттикнувам кај учениците:

- Когнитивни (видете ги умствените процеси претставени кај Блум)
- Друштвени (учење во соработка со други)
- Мотивациски (самотивирање, одржување на личната мотивација, на пр. преку идентитетски задачи од типот, Кој сум јас како ученик?, Кои ми се силните и слабите страни?, Како им пристапувам на моите училишни задачи?, Како да им пристапувам уште повнимателно?, Како сакам да продолжам да учам низ животот?, Како не?)
- Метастратегии, на пр. планирање, следење и оценување на сопственото учење. Овие стратегии може да се однесуваат на трите видови стратегии претставени погоре, на пр. ученикот може да се поттикне да планира кои умствени процеси ќе ги активира (метакогнитивна стратегија); ученикот може да следи кои вештини ги развива преку соработката со соучениците (метадруштвена стратегија); ученикот може да се самооцени во поглед на тоа колку вешто се самотивирал на почетокот на полугодното во споредба со крајот на полугодното (метамотивациска стратегија).

3. До кој степен се задоволени основните психолошки потреби на учениците на мојот час и како можам јас да помогнам...

- Да се чувствуваат безбедно на час? На пр., можам да не ги прозивам учениците за кои тоа претставува стрес.
- Да чувствуваат дека се прифатени од одделението или класот? На пр., можам да организирам работа во групи за учениците подобро да се запознаат меѓу себе.
- Да се чувствуваат способни да ги сработат задачите? На пр., можам да подготвам различни степени на комплексност на определена активност за да можат успешно да ја сработат ученици со различни компетенции.
- Да имаат избор во поглед на тоа што, како, со кого, каде итн. работат? На пр., учениците можат да изберат да работат со содржина што им е лично важна и/или на начин (видете и точка 4)/место/атмосфера различни од вообичаеното.
- Да им биде забавно на час и да сакаат да ги сработат активностите? На пр., можам да направам поврзување на материјалот со содржини што им се блиски на учениците и/или да им претставам содржини што не ги очекуваат или за кои не знаат, а се тесно поврзани со материјалот, на пр., содржини од пошироката општествена сфера (локални/глобални случувања, уметности, итн.)

4. Колку охрабрувам креативно изразување кај учениците заради претставување на нивните знаења, на пр. преку употреба на уметностите: визуелно/аудио-/видеоизразување, глума, танц, пишан текст итн.

5. До кој степен ги поттикнувам учениците активно, вклучително и со свој став, да се вклучат во тоа што и како се работи на час, и како може наставата да се подобри?
6. Дали активностите се логички поврзани?
7. Дали предвидувам доволна разновидност на активностите во поглед на:
 - Темите
 - Типот на активностите (на пр. индивидуални/во парови/во групи; аудио-/визуелни/кинестетички)
 - Тежината на активностите
 - Динамиката на часот (на пр., кратка друштвена активност за фокусирање пред подолга когнитивна активност)
 - Видете ги, исто така, заради идеи, точките 1, 2, 3 и 4.
8. Дали имам план Б, В, Г итн. ако нешто од планираното не функционира?

2.2. Елементи и општи начела на функционалната писменост

Калина Малеска

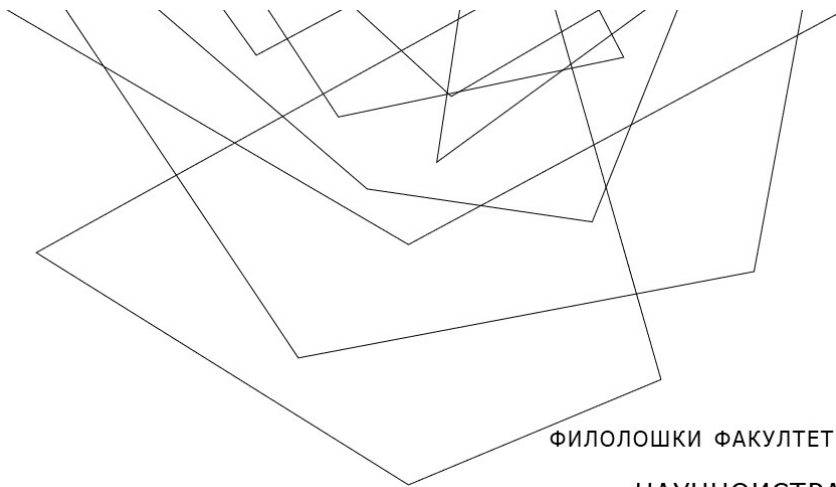
- Воспоставување почит, соработка, пријатна атмосфера, солидарност, можност за споделување мислење без никој да биде изложен на потсмев, разговарање за мислењата, атмосфера на прифаќање за време на часовите.
- Да се поврзува материјалот што се изучува со реалниот живот. Да се дискутира зошто е важно тоа што се изучува, како е релевантно за сегашноста.
- Да се воспостави врската со други предмети. Да се изучува материјалот од повеќе аспекти, од повеќе извори.
- Да се охрабруваат дискусии.
- Да се обмислуваат активности за поттикнување на размислување. Да се поттикне аргументирање на мислењето.
- Да се анализираат текстови со фокус на разбирање на текстовите преку прашања што може да бидат во усна или во писмена форма.
- Оценување: да се земе предвид активната на учениците за време на часовите при формирање оценка, вклучувајќи и усно изразување, но и во писмена форма, ако некому му е потешко или има трема да се изразува усно пред класот (барем за некои активности).
- Да се организира различен пристап во изучување на материјалот, на пример: индивидуална работа, работа во групи итн.
- Да се земе предвид индивидуалноста на секој ученик/ученичка, односно да се поттикне секој да го поврзе материјалот со нешто што е од негов/нејзин интерес, при што би дошла до израз креативноста на учениците. На пример, ако некој е заинтересиран за музика, или за глума, за дизајн, за компјутерски игри итн., да се предложат различни видови активности од наставната единица, истовремено поврзани со овие области: изработка на

постер, поттик за глума, изработка на видео, прелог за компјутерска игра, споредба со популарна музика, филмови и слично. Притоа, секој ученик би можел да одбере различна активност.

- Да се понудат вежби со различни нивоа на тежина за истиот материјал.
- Да се разговара со учениците за време на часовите зошто е важна функционалната писменост.
- Спротивставување, преку активности на часовите, на врничкото насилство како феномен.

2.3. Работилница

Гордана Алексова

ФИЛОЛОШКИ ФАКУЛТЕТ „БЛАЖЕ КОНЕСКИ“ – СКОПЈЕ

НАУЧНОИСТРАЖУВАЧКИ ПРОЕКТ
ФУНКЦИОНАЛНАТА ПИСМЕНОСТ
ВО ОСНОВНОТО И ВО СРЕДНОТО ОБРАЗОВАНИЕ

- РАБОТИЛНИЦА -
26.6.2024

СТРУКТУРА НА РАБОТИЛНИЦАТА

1. ВОВЕДЕН РАЗГОВОР ЗА ПИСМЕНОСТА И ЗА ФУНКЦИОНАЛНАТА ПИСМЕНОСТ
2. НАСТАВНИ ИСКУСТВА И ИСКУСТВА ОД ПРОЕКТОТ ЗА СОДРЖИНИ СООБРАЗНИ НА ФУНКЦИОНАЛНАТА ПИСМЕНОСТ
3. ЖАН ПИАЖЕТ (1896 – 1980) *ГЕНЕТСКА ЕПИСТЕМОЛОГИЈА* И ВРСКАТА СО ФУНКЦИОНАЛНАТА ПИСМЕНОСТ
4. ИНТЕРАКТИВЕН МОДЕЛ – ПОИМ И ПРЕТСТАВУВАЊЕ НА ИНТЕРАКТИВНИОТ МОДЕЛ НА РАБОТИЛНИЦАТА
5. ЦЕЛИТЕ НА ОДНОСНИОТ ИНТЕРАКТИВЕН МОДЕЛ – КОРЕЛАЦИЈА СО ОБРАЗОВНАТА СОДРЖИНА И КОМУНИКАЦИСКАТА ТЕМА, КАКО ПРЕДУСЛОВ ЗА ФУНКЦИОНАЛНА ПИСМЕНОСТ
6. ПРЕТСТАВУВАЊЕ НА КЛУЧНИТЕ ПУНКТОВИ НА ИНТЕРАКТИВНИОТ МОДЕЛ
7. КРИТИЧКИ ОСВРТ НА ИНТЕРАКТИВНИОТ МОДЕЛ
7. ЗАКЛУЧОЦИ ЗА РАБОТИЛНИЦАТА

1. ВОВЕДЕН РАЗГОВОР ЗА ПИСМЕНОСТА И ЗА ФУНКЦИОНАЛНАТА ПИСМЕНОСТ

Gordana Aleksova is inviting you to a scheduled Zoom meeting.

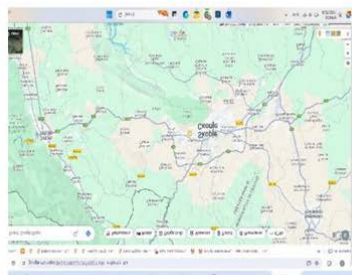
Topic: Функционална писменост - Филолошки факултет „Блаже Конески“ - Скопје
Time: This is a recurring meeting Meet anytime

[Join Zoom Meeting](#)

<https://us02web.zoom.us/j/89656059308?pwd=TGdnNk9FRnYybW1ydE0wOXBzWmdDdz09>

Meeting ID: 896 5605 9308

Passcode: 717744

2. НАСТАВНИ ИСКУСТВА И ИСКУСТВА ОД ПРОЕКТОТ ЗА СОДРЖИНИ СООБРАЗНИ НА ФУНКЦИОНАЛНАТА ПИСМЕНОСТ

Повелете, изнесете го своето искуство!

3. JEAN PIAGET (1896 – 1980) ГЕНЕТСКА ЕПИСТЕМОЛОГИЈА И ВРСКАТА СО ФУНКЦИОНАЛНАТА ПИСМЕНОСТ

СЛАЈД 5

Жан Пијаже (1896-1980)

Генетска епистемологија

4 примарни фази на когнитивниот развој:

- сензомоторна (од раѓањето до 2 години)
- предоперативна (од 2 до 7 години)
- конкретно-оперативна (7-11)
- формално-оперативна (од 11 години нагоре)

„Само образованието е способно да ги спаси нашите општества од можен колапс, независно дали е насилан или постепен“.

<https://publicpolicy.feu.org.ph/news/developing-functional-literacy-and-21st-century-skills/>

5

СЛАЈД 6

Конкретно-оперативната фаза (7 – 11 години)

- развој на организирано и рационално размислување;
- децата размислуваат за опипливи (конкретни) предмети и конкретни примери, наместо за апстрактни концепти; можат да донесат логични заклучоци за конкретни примери, но можат да се борат со хипотетички ситуации;
- почнуваат да ги сфаќаат основите на логичкото расудување;
- се здобиваат со способности за зачувување/паметење (број, површина, волумен, ориентација), реверзибилност, транзитивност и вклучување во класа;
- можат логично да решаваат проблеми, но не можат да размислуваат апстрактно или хипотетички; можат да решаваат проблеми само ако ги применат на вистински предмети или настани.

Формално-оперативна фаза (над 11-12 години и нагоре)

- децата можат да размислуваат апстрактно, манипулираат идеи во главата без никаква зависност од конкретна ситуација;
- имаат тенденција да размислуваат поапстрактно, систематски и рефлексивно, со поголема веројатност да користат логика за резонирање на можните последици пред завршувањето на активноста;
- својствени им се математички пресметки, креативно размислување, апстрактно расудување и замислување на исходот од одредени (дури и замислени) дејства.

6

4. ИНТЕРАКТИВЕН МОДЕЛ – ПОИМ И ПРЕТСТАВУВАЊЕ НА ИНТЕРАКТИВНИОТ МОДЕЛ НА РАБОТИЛНИЦАТА

СЛАЈД 7

- *интерактивен модел* – пандан на поимот *наставна единица*
 - можност за функционално поврзување на повеќе когнитивни микроструктури во нова и единствена макроструктура (според Теоријата за учењето преку когнитивни структури на Џером Брунер)
 - новата макроструктура не постои како зацртана програмска наставна содржина во обединетата форма на микроструктурите, туку е наменска креативна единица
 - можност за интердисциплинарност и зголемена интерактивност
 - можност за разновидно моделирање на наставата – проблемска, програмирана и сл.
 - интерактивниот модел на работилницата поврзува лингвистички содржини од три програмскотематски подрачја – Синтакса, Морфологија и Лексикологија и комуникациски содржини од широката тема Екологија, поттема Собирање (селектирање) искористена амбалажа
- Jerome Seymour Bruner (1915 – 2016) – *Теорија за когнитивниот развој и учење*

7

5. ЦЕЛИТЕ НА ИНТЕРАКТИВНИОТ МОДЕЛ – корелација со образовната содржина и со комуникациската тема, како предуслов за функционална писменост

СЛАЈД 8

Образовни материјални цели

- Учениците ја согледуваат функционалната врска меѓу природот и удвоениот директен предмет; повторно доаѓаат до заклучок дека врската на овие два реченични члена е еден од предусловите за комуникациската функција на реченицата; се упатува на терминот *неопходни реченични членови*;
- Ги пресознаваат формите и начините на искажување заповед, инструкција, молба и сл. со помош на сите граматички разновидности на глаголската форма за заповеден начин;
- Ги споредуваат, ги сопоставуваат, ги анализираат, ги синтетизираат, ги согледуваат фактите за сличностите и за разликите меѓу сложениот глаголски прирок и еден вид сложени реченици – исказните (декларативните) зависносложени – изведуваат заклучоци во врска со лингвистичките аргументи за овие сличности и разлики;
- Ги сопоставуваат, ги утврдуваат и ги заменуваат интернационализмите во текстовите со македонски зборови и
- Стекнуваат сознанија или ги прошируваат постојните знаења од областа на екологијата; ја аргументираат важноста на повторното употребување / преработувањето (рециклирањето) на материјалите, како предуслов за здраво и природно одржливо живеење.

8

Образовни функционални цели

- Учениците се оспособуваат да ги препознаат и правилно да ги користат граматичките разновидности на глаголската форма за заповеден начин, како и на удвоениот директен предмет, поврзувајќи ги во реченица;
- Можат да го менуваат збороредот на реченицата, притоа водејќи сметка за збороредот на кратките заменски форми во состав на удвоениот директен предмет и на глаголската форма за заповеден начин;
- Ја согледуваат разликата меѓу сложен глаголски прирок и составот од прирок и сврзник кај исказните зависнослужени реченици; објаснуваат дека сличноста може да заведе во препознавањето на поединечните специфични значења;
- Ги осознаваат значењата на интернационализмите во текстот и ги толкуваат преку замена со односните зборови од македонскиот јазик (домашните зборови); го увежбуваат, го прецизираат и го усовршуваат разбирањето на туѓите зборови со помош на односните значења на домашните зборови и
- Ги поврзуваат податоците, информациите, фактите и содржините од разни текстуални контексти во функционални знаења за една фаза од процесот на рециклирање пластична и лимена амбалажа.

9

Воспитни цели

- Учениците стекнуваат уште едно искуство за конструктивната врска меѓу елементите на два различни концепта – морфолошкиот и синтаксичкиот; ја осознават важноста на поврзувањето на овие елементи во ново значење и стекнуваат свест за потребата од „мешање“ и спојување на помалите сегменти во едно големо заради создавање функционални единици, кои, исто така, ќе бидат дел од поголем организам – заклучуваат дека е тоа еден од клучните животни принципи со успешна реализација во конкретните ситуации;
- Преку употребата на интернационализмите и на домашните зборови осознаваат дека две различни форми можат да имаат исто значење и дека изборот за употреба на една од нив зависи од контекстот, од личниот афинитет и јазична сензибилност на зборуваачот, од неговата желба да употребува македонски зборови и од неговата свест за тоа дека секоја изворност звучи поавтентично, се вклопува во јазичниот дискурс на контекстот и има поголема функционалност;
- Стекнуваат поголема свест и ги прошируваат своите светогледи за зачувувањето на животната средина, како предуслов за уредно и културно живеење, за подобрување на квалитетот на живеењето и за зголемување на љубовта и почитта кон животната средина и кон позитивната интеракција на човекот и природата.

10

5. ПРЕТСТАВУВАЊЕ НА КЛУЧНИТЕ ПУНКТОВИ НА ИНТЕРАКТИВНИОТ МОДЕЛ

СЛАЈД 10

- интерактивен модел за повторување наставни содржини во траење од три наставни часа
- се поврзуваат содржини од наставните единици: Заповеден начин, Прирок, Глаголски прирок и Зборовите во македонскиот јазик според потеклото
- се повторуваат наставни содржини за сложената реченица и се навестуваат содржини за наставната единица Исказни (Декларативни) зависносложени реченици
- се поврзуваат содржини од тематското подрачје Медиумска писменост
- лингвистичките содржини се реализираат преку комуникациската тема Екологија и поттемите Преработување (Рециклирање) на отпадениот материјал и Собирање (селектирање) искористена пластична и лимена амбалажа
- содржините се реализираат на текстуална и аудиовизуелна илустративна подлога од веб-страната <https://pakomak.mk> и на две фотографии од мобилната апликација на *Пакомак*
- учениците се запознаваат со нови зборови, главно, интернационализми
- се спроведува вежба за разбирање на текстовите во фазата Bottom up, а за фазата Top down, т.е. за функционализирање на содржините во живи комуникациски ситуации се спроведува дискусија на поставени теми
- се задава задача за функционално применување на лингвистичките и комуникациските теми

11

Екомак е иновативен систем за селективно собирање отпад по пакување и анализа на дата за ПЕТ пластики и лименки.

„Пакомак“ е првата македонска компанија што во Република Северна Македонија го воведува светскиот тренд во **селектирањето** – повратни вендинг машини за собирање пластични шишиња и лименки.

НА МЕСТОТО ОД ОВОЈ СЛАЈД ГИ ПРЕТСТАВУВАМЕ ИЛУСТРАТИВНИТЕ ТЕКСТОВИ И ВИДЕОТО ОД ВЕБ-СТРАНАТА НА *ПАКОМАК*

СЛАЈД 11

ВЕЖБА 1

СЛАЈД 12

Одговорете на прашањата со заокружување на буквата пред точниот одговор.

1. Вендинг машините служат за:

А) складирање празни пластични шишиња и лименки

Б) преработување (рециклирање) празни пластични шишиња и лименки

В) продавање и поништување празни пластични шишиња и лименки

Прашање за размислување/истражување или за користење стекнато искуство:

Што значи зборот „вендинг“ и на кој начин вендинг машини го оправдуваат значењето на овој збор во својот назив? или накусо:

Зошто овие машини се нарекуваат „вендинг машини“?

2. За да селектираме шишиња и лименки во вендинг машините, користиме:

А) жетон

Б) мобилен телефон

В) корисничка картичка

Прашање за размислување/истражување или за користење стекнато искуство:

За да селектираме шишиња и лименки во вендинг машините треба да имаме:

А) паметен телевизор

Б) лаптоп

В) мобилен телефон или таблет

13

3. За да ги користиме машините за поништување и собирање шишиња, треба да се приклучиме:

А) на специјалната апликација преку корисничка сметка

Б) на пребарувачот GOOGLE преку корисничка сметка

В) на специјалната апликација преку телефонирање од мобилен телефон

Прашање за размислување/истражување или за користење стекнато искуство:

Дали можеме да се приклучиме на машината само преку пребарувач, а без апликација? Зошто „да“ или зошто „не“?

4. Празното пластично шише што го внесуваме во машината, го држиме:

А) на дното, завртено со дното кон нас

Б) кај капачето, завртено со капачето кон нас

В) во средина, завртено со дното кон нас

Прашање за размислување/истражување или за користење стекнато искуство:

Зошто шишето што го поништуваме треба да биде празно? Наброј барем три причини!

5. Празните шишиња или лименки ги внесуваме во машината:

А) откако ќе видиме зелен сигнал на екранот

Б) откако ќе слушнеме звучен сигнал од апаратот

В) откако ќе видиме знак на екранот и ќе слушнеме звук од апаратот

Прашање за размислување/истражување или за користење стекнато искуство:

Дали се инклузивно ефикасни овие машини? Образложи и изведи заклучок!

СЛАЈД 12А

14

6. За собирањето празни пластични шишиња и лименки корисникот на вендинг машините освојува:

- А) подарок-картичка
- Б) паричен износ

В) кориснички поени

Прашање за размислување/истражување или за користење стекнато искуство:
Дали некогаш не се добиваат поени за поништената амбалажа?

СЛАЈД 12 Б

7. Вредноста на еден освоен поен од вендинг машините е:

- А) два денара
- Б) еден денар

В) половина денар

Прашање за размислување/истражување или за користење стекнато искуство:
Дали освоената добивка, на некој начин, претставува заработка?

8. Со ваучерите од освоените поени може да се плаќа при пазарување:

- А) онлајн
- Б) физички

В) онлајн и физички

Прашање за размислување/истражување или за користење стекнато искуство:
Што правиш/би правел, -ла ти со освоените поени од селектираната амбалажа и дали размислуваш за поинаков начин на нивно трошење?

15

ВЕЖБА 2

ВЕЖБА 12В

Напишете 12 реченици во кои давате инструкции за поништувањето празни пластични шишиња и лименки во вендинг машините.

- прирокот во речениците нека биде претставен со глаголска форма за заповеден начин;
- 6 реченици треба да содржат обичен (прост/неудвоен) директен предмет, а 6 реченици – удвоен директен предмет;
- во 4 реченици нека биде употребена форма за индиректна заповед во сложена реченица и
- во речениците, на местата каде што се јавува потреба за користење интернационализми, користете ги односните македонски зборови.

Примери:

16

ТЕМИ ЗА ДИСКУСИЈА

СЛАЈД 13

1. Дали поништуваш/дали редовно поништуваш шишиња и лименки?
2. Колку шишиња/лименки поништуваш неделно?
3. Ако не поништуваш, би почнал ли/би почнала ли да поништуваш?
4. Што мислиш, ќе се зголеми ли твојот месечен џепарлак со освојување поголем број поени од поништени шишиња и лименки?
5. Дали постои корисен начин на собирање празни шишиња и лименки од разни корисници заради селектирање во вендинг машина?
6. Која од можностите за користење на ваучерот од собрани шишињати се чини општествено најкорисна?
7. Што значи ознаката ПЕТ (PET) на амбалажата?

(ПЕТ, полиетилен терефталат, е вид на просирна, издржлива и разновидна пластика. Всушност, тоа е најрециклираната и најрециклирана пластика во светот. Затоа компаниите за пијалаци ја користат за правење шишиња, кои се внимателно дизајнирани и кои можат 100% да се рециклираат.)

1. Знаеш ли како изгледа процесот на преработка на пластиката по моментот на собирањето? Ако знаеш, објасни! Ако не знаеш, истражи!
2. Зошто е штетно да се најде неразградлива пластична амбалажа во природна средина?

17

СЛАЈД 14

6. КРИТИЧКИ ОСВРТ НА ИНТЕРАКТИВНИОТ МОДЕЛ

7. ЗАКЛУЧОЦИ ЗА РАБОТИЛНИЦАТА

БЛАГОДАРАМ ЗА ВНИМАНИЕТО

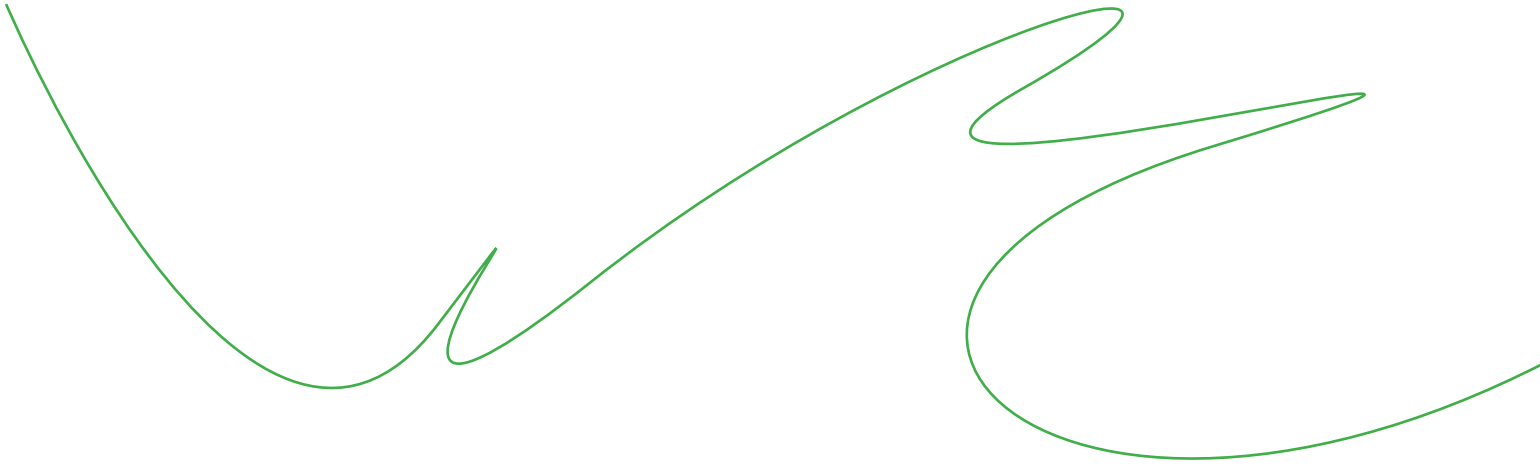
19

3.4. Оперативните планови (план за час со вежби поврзани со функционална писменост)

Оперативните планови беа изготвени со цел да послужат како основа за активностите што беше планирано да се спроведуваат на часовите во септември и октомври 2024 година. Секој од учесниците подготви по еден или по неколку оперативни плана во областа за која е стручен/а. Тоа значи дека за дел од часовите, наставниците/наставничките што ги спроведуваа активностите имаа урнеци, односно оперативни планови со вклучени вежби за функционална писменост, а за дел од наставната програма немаше подготвени оперативни планови, односно тие ги изработија активностите за часовите за овие наставни единици.

Исто така, за да се понудат идеи за вежби што би вклучувале елементи на функционална писменост и пошироко, беа изработени оперативни планови и за наставни единици што беа опфатени во наставниот план за септември и октомври. Овие оперативни планови, исто така, би можеле да послужат како основа за активности и идеи за активности што секој наставник може да ги адаптира на своите часови.

Во оваа фаза учествуваа сите учесници во проектот од различните институции. Поради тоа, оперативните планови што следуваат не се подредени според институција, туку се дадени наизменично. Исто така, дадени се во обликот во кој ги изработи секој од учесниците, односно нема усогласување во однос на форматот, за да се овозможи увид во разновидни и автентични пристапи на секој наставник во поглед на подготовка на плановите за часови.

Подготви: Жаклина Ѓорѓиоска* (1)

Оперативен план за час за трета година гимназиско образование

Наставна тема: Романтизам

Наставна единица: **ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РОМАНОТ „КЛЕТНИЦИ“ ОД ВИКТОР ИГО**

ФУНКЦИОНАЛНИ ЦЕЛИ:

Поттикнување и **развивање вештини за критичко читање** преку анализа на извадоци од романот „Клетници“ од Виктор Иго

Учениците да разберат и да интерпретираат комплексен книжевен текст со историско и социјално значење, преку анализа на тематиката и симболиката во романот *Клетници*.

Толкување на поимите како *правда*, *милосрдие*, *просјување* и *борба со сиромаштијата* и да направат паралела со современите општествени предизвици.

Интерпретација, аргументација и анализа на книжевните ликови и нивната трансформација низ наративот (на пр., Жан Валжан, Жавер, Козета, Фантина), преку етичко расудување и способност за проценка од страна на учениците.

* Жаклина Ѓорѓиоска е професорка по македонски јазик во гимназијата СОУ „Гостивар“

Наставни методи	Содржина на часот по етапи ЧАС 1
Разговор	ВОВЕД Професорот прашува кој го прочитал романот и основни информации во врска со романот. Откако ќе ги добие одговорите, со помош на поими се обидува да го привлече вниманието на учениците и да ги насочи кон размислување и истакнување на нивните ставови. Што е МИЛОСРДИЕ, ПРОСТУВАЊЕ? Дали може да се преобрази криминалецот во чесен човек ако му се подаде искрена рака за помош?
	За кој човек велиме дека е КРИМИНАЛЕЦ? Дали крадење леб за да се прехранат дечиња и кражба на добра со цел збогатување е ист вид криминал? Дали малолетните деца треба да работат? Да истакнат личен став во кој случај малолетното дете може да работи, а во кој случај тоа преминува во злоупотреба?
	Изразување сопствени ставови Што е проституција? На кој начин препознаваат вистинска љубов? И што е, според нив, вистинска љубов? Овие прашања се запишани на е-презентацијата што ја проектира професорот и така ги насочува на размислување. Ги прифаќа сите одговори од учениците. Мислењата од учениците се запишуваат на таблата. Учениците се делат во групи во зависност од нивниот број на часот.

Читање и пишување	ГЛАВЕН ДЕЛ Учениците се поделени во групи и секоја група добива улога (бројот на групите зависи од бројот на ученици, така што улогите се приспособуваат според бројот на ученици на часот): I група во улога на БИОГРАФИ: Задача на оваа група е да ги пронајдат интересните факти од животот на Виктор Иго (од учебникот, од интернет и сл.) II група во улога на ИСТОРИЧАРИ: Задача на групата е да ја определат структурата на романот: Каде е напишан романот „Клетници“ Вид роман? Непосредна инспирација? Хроно/топос? Наратор/нарација/ (Лекција од учебник, лектира, интернет и сл.) III Група во улога на АРХИТЕКТИ: Структура/ Наратор/нарација/ Сиже/фабула Главни/споредни ликови (Учебник и лектира) IV група во улога на СИЖЕТНИ АНАЛИЗАТОРИ: имаат задолжение да ги пронајдат трите стожерни приказни или сижеа што го градат дејството во романот „Клетници“ (Лекција од учебник, лектира)
Усно изразување Разговор Слушање размислување	ЗАВРШЕН ДЕЛ: Секоја група го интерпретира тоа што го запишала ДОКОЛКУ СЕ СЛУЧИ НИТУ ЕДЕН УЧЕНИК ДА ГО НЕМА ПРОЧИТАНО ДЕЛОТО, ТОГАШ ДЕЛ ОД ОДГОВОРИТЕ ОД СЕКОЈА ГРУПА СЕ ОСТАВААТ ДА СЕ ОДГОВОРАТ ВТОРИОТ ЧАС ПО ЧИТАЊЕТО НА ИНТЕГРАЛНИТЕ ИЗВАДОЦИ ОД РОМАНОТ.

Наставни методи	Наставен час по етапи ЧАС 2
разговор	ВОВЕД: На овој час групите се делат на половина, односно од секоја група се прават две подгрупи, вкупно 8. Секоја од нив добива ново наставно ливче со дополнителна улога и насоки за анализа на конкретен текст. Имено, учениците пред себе ја имаат лектирата, а во наставното ливче стои точната страница од каде што треба да го прочитаат извадокот и да одговорат на барањата. За време на вториот час од анализата, ќе се осврнеме на анализата на ликовите од романот. Учениците добиваат нови улоги – ТОЛКУВАЧИ НА ЛИКОВИ (работа во парови).
Интерпретативно читање Слушање Размислување Цртање Пишување	ГЛАВЕН ДЕЛ: Се читаат извадоци од романот со конкретни барања: прилози/ анализа на барања од извадоци од лектира 1. Толкувачи на ликови: Жан Валжан – промена на идентитетот 2. Толкувачи на ликови: Фантина 3. Толкувачи на ликови: Жавер 4. Толкувачи на ликови: Козетта 5. Толкувачи на Тенардиери 6. Толкувачи на Мариус 7. Поврзувачи на ликови Поврзувачите применуваат техника ГРОЗД, во кој ги прикажуваат односите на ликовите во романот. Може и дополнително да се искористи техниката ПРИЗМА, во којашто ќе поврзуваат поими. 8. ИЛУСТРАТОРИ: Додека се анализираат ликовите, оваа група е задолжена да ги скицира портретите на ликовите или некоја замислена сцена.
Презентирање Разговор пишување	ЗАВРШЕН ДЕЛ: Поврзувачите го презентираат гроздот или призмата, цртаат на таблата, илустраторите ги презентираат своите трудови, ги лепат на видно место во училницата. За домашна работа да напишат план што ќе се состои од биографија на авторот, структура на делото, тема, идеја, локација и време на дејство, ликови и да анализираат два лика по избор.

Наставни методи	Наставен час по етапи ЧАС 3
	ВОВЕД: На почетокот од часот се навраќаме на дискусијата од воведот на првиот час. Од учениците се бара да кажат дали некои ставови и размислувања од почетокот на првиот час што ги кажале во меѓувреме им се промениле. Дискусијата се надоврзува со целта на часот.
	ГЛАВЕН ДЕЛ: Целта на часот е да се дискутира за теми од романот што и денес се актуелни. Се бара од нив да ги анализираат настаните од романот од денешна гледна точка. За секоја тема се потребни 15 мин. за дискусија. Доколку учениците пројават интерес за друга тема, и таа се зема како предмет на дискусија на часот. 1. Низ кои ликови и случки е прикажана социјалната нееднаквост во романот „Клетници“? 2. Дали постапката на Жан Валжан беше морално исправна? 3. На кој начин општеството создава криминалци, проститутки и уценувачи и трговци со деца? 4. Кој е вашиот став за христијанството, милосрдие и простувањето? Дополнителните прашања што ги поставува професорот за да ги насочува во дискусијата зависат од самото излагање на учениците.
	ЗАВРШЕН ДЕЛ: Да напишат есеј или поетска творба на една од темите што беа предмет на дискусија, по сопствен избор. Исто така, по желба и афинитет, да креираат плакат или кратко видео за ФБ, Инстаграм, Снап со пораки од романот

ПРИЛОЗИ / Насоки за анализа на цитати од лектирата:

ИЗВАДОК бр.:1

Од стр 29. Извадок од романот „КЛЕТНИЦИ“

Тогаш Жан Валжан замина од кај епископот, не знаеше што точно се случува во него. Се наоѓаше меѓу благородната постапка на епископот и благите зборови: „Ми ветивте дека ќе станете чесен човек! Ви ги простувам гревовите“. Тие зборови се врежаа длабоко во свеста на Жан Валжан. Беше отпочнала жестока битка меѓу насобраното зло и добрината на овој човек.

Тој чекореше опиен од новата светлина, која блесна сосема ненадејна, беше зашеметен од сјајот на добродетелта.

Едно беше сигурно – тој повеќе не беше страшниот човек, сè во него почна да се менува, не можеше да го спречи влијанието на зборовите на епископот.

Во едно такво настроение, тој го сретна малиот Жерве и ги украде неговите четириесет суа, Зошто? И сам не можеше да објасни. Не лично тој, туку човекот ги беше присвоил парите, беше постапил сурово, по навика, по инстинкт, додека неговиот ум го преплавуваа нови и необични мисли. Кога малку му се разбистри умот и ја согледа својата постапка, Жан Валжан се стаписа потресен и воскликна ужаснат.

Зашто, нешто чудно се случи. Тоа беше возможно само поради неговата душевна состојба – крадејќи ги парите на детето, Жан Валжан направи нешто за што повеќе не беше способен.

Тоа последно злосторство, имаше решавачка улога за него. Во моментот кога воскликна: „Јас сум злосторник!“, тој се виде онаков каков што беше, како да се беше одвоил самиот од себе, како пред него да стоеше исправен еден друг Жан Валжан. Плачеше со врели солзи, побеспомошен дури и од дете. Додека плачеше, неговиот ум сосема се избистри. Се чувствуваа облагороден од непозната, силна и страшна светлина. Колку часа плачеше така? Што направи, кога се смири? Каде отиде? Никој никогаш не разбра.

1. Што направил Жан Валжан?
2. Како постапува свештеникот?
3. Со кои зборови му се обратил свештеникот на Валжан?
4. Толкувај ја симболиката на свеќниците што му ги дал свештеникот на Валжан.

ИЗВАДОК бр.:2

Глава 13 од првиот дел на 36 стр. под наслов „Една весела шега“

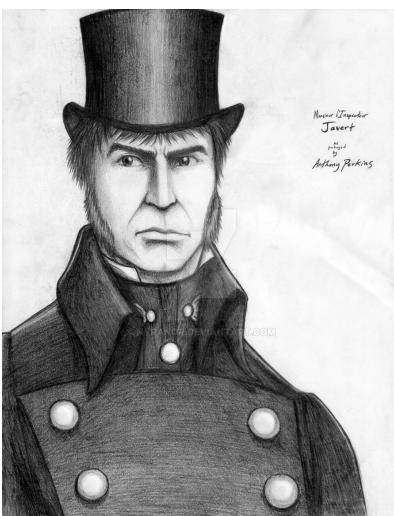
1. Опишете ја Фантина.
2. Опиште го Толомиес.
3. Кој е мотивот на писмото?
4. Толкувај ги вљубеноста и наивноста на Фантина.
5. Каков е твојот став за љубовта?
6. Како една девојка станува проститутка?

ИЗВАДОК бр.:3

Глава 16, 45 стр. Чучулигата

1. Која е Козета?
2. Како се однесувале Тенардиеви со Козета?
3. Прочитај ги речениците каде што ја согледуваш бескрупулозоста на Тенардиеви!
4. Кој е твојот став за злоупотребата на малолетните деца?

ИЗВАДОК бр.: 4

Прочитај ја глава 20 од првиот дел од романот „Клетници“ на стр. 52 под наслов: „Бледи молскавици на небото“

1. Опишете го ликот на Жавер.
2. Што бил по професија?
3. Од кои чувства се раководел во животот?
4. На кои два збора се сведува целниот негови живот?

ИЗВАДОК бр. 5

Прочитај ја глава 7 од петтиот дел од романот „Клетници“ на стр. 297 со наслов „Добрината на Жан Валжан“ и одговори на следниве барања:

1. Што му прави Жан Валжан на Жавер?
2. Која информација ја споделува со Жавер?
3. Како реагира Жавер?
4. Кој е мотивот на Жан Валжан да го спаси Жавер?
5. Под кој псевдоним се крие Валжан во овој извадок?

ИЗВАДОК бр.: 6

Прочитај ја глава 19 од петтиот дел од романот „Клетници“ на стр. 323 со наслов „Жавер изнајде решение за својот проблем“ и одговори на следниве барања:

1. Каква борба се водела во душата на Жавер? _____

2. Толкувај ја реченицата: затвореникот стана негов добротинител!

3. Пронајди ги реторските прашања што Жавер си ги поставува во интраперсонална комуникација.

4. Што се случува со главниот лик од извадокот? Изрази го твојот став за неговата постапка.

ИЗВАДОК бр.7:

Глава 31 Ноќ, по која доаѓа ден.

1. Каде се одвива дејството во овој извадок?
2. Меѓу кои ликови се води дијалог?
3. Со кои зборови е опишан Жан Валжан?
4. Која вистина ѝ ја кажува Валжан на Козета?
5. Што значи зборот КЛЕТНИК? Зошто Валжан неколкупати се именува со тој збор?
6. Толкувај ги последните реченици од романот! Особено посвети им внимание на зборовите: СМРТТА-СВЕЌНИЦИТЕ-СВЕТЛИНАТА-СВЕШТЕНИК

Подготви: Жаклина Ѓорѓиоска (2)

Оперативен план за час за трета година гимназиско образование

Наставна единица: **ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА РОМАНОТ „СТРАДАНИЈАТА НА МЛАДИОТ ВЕРТЕР“ ОД ЈОХАН ВОЛФГАНГ ФОН ГЕТЕ**

Функционални цели:

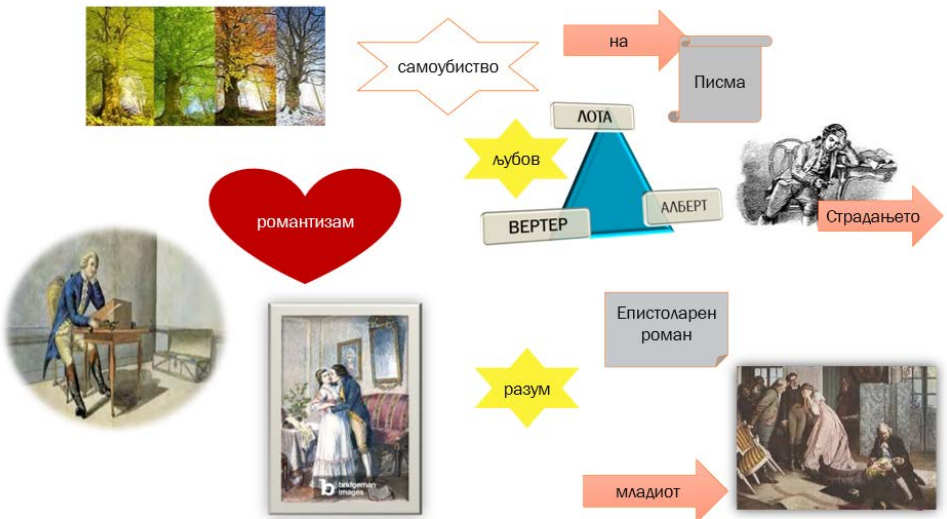
Поттишкнумање и развивање вештини за критичко читање преку анализа на извадоци од романот „Страданијата на младиот Вертер“ од Гете

Интерпретација и анализа на книжевен текст со емотивно и филозофско значење преку согледување на чувствата, изборите и последиците во животот на Вертер.

Интерпретација, аргументација и анализа на книжевните ликови и нивната трансформација низ наративот, преку етичко расудување и способност за проценка од страна на учениците.

Учениците ќе го поврзат книжевното дело со контексти надвор од литературата, разгледувајќи ги психолошките, социјалните и културните димензии на темите (љубов, самоидентификација, емоционална ранливост).

Учениците ќе користат мултимодални извори (на пример, кратки видеа, писма, психолошки текстови) за да истражат современа паралела со емоционалните борби прикажани во романот.

Наставни методи	Содржина на часот по етапи ЧАС 1
Разговор Размислување Изразување сопствени ставови	ВОВЕД На почетокот од часот е пуштен проекторот на кој се проектира е-презентација со сегменти од романот чија анализа е цел на часот и, со помош на прашања, професорот ги поттикнува учениците на размислување ► Внимателно погледнете ги илустрациите! ► Претпоставете за која тема ќе се зборува на часот. ► Каков вид творба ќе биде предмет на анализата? ► Од клучните зборови составете го насловот на делото. ► Во кој период е сместено дејството? ► Кои се главните ликови и дали можете да претпоставите какви се тие. ► Врз основа на податоците од илустрациите составете приказна по сопствено видување. Овие прашања се запишани на е-презентацијата што ја проектира професорот и така ги насочува на размислување. Ги прифаќа сите одговори од учениците. Мислењата од учениците се запишуваат на табла. Учениците се делат во групи во зависност од нивниот број на часот.

Читање и пишување	ГЛАВЕН ДЕЛ Учениците се поделени во групи и секоја група добива улога (бројот на групите зависи од бројот на ученици, така што улогите се приспособуваат според бројот на ученици на часот): учениците во главниот дел од часот ги читаат извадоците и одговараат на поставените барања. Им се остава време за да ги запишат одговорите во тетратка. Може да се состават наставни ливчиња и да се поделат во групи. Јас претпочитам на часот извадоците да ги прочитаат од лектирите и одговарите да им бидат во нивните тетратки. Подолгите извадоци ги читаат повеќе ученици. Секој ученик од класот се вклучува во дискусија. Секој одговор се зема предвид без потсмевање од страна на другите ученици. Наставникот поттикнува, потсетува, објаснува, насочува, го поправа јазичниот израз на учениците. I група: Прочитајте го писмото од 10 мај ► Врз основа на писмото од 10 мај објаснете по што е Вертер поинаков од другите „нормални“ луѓе? II група ПРВА КНИГА Прочитајте го писмото од 22 мај ► Во дадениот извадок пронајди ја реченицата со која Вертер го прикажува начинот на којшто го гледа светот околу себе. ► Објасни говидувањето на Вертер за децата и возрасните. ► Дали ви е близок начинот на размислување искажан во третиот пасус? Образложи го твојот одговор. III Група ПРВА КНИГА Прочитајте го писмото од 16 јуни ► Како ја доживува Вертер Лота? Издели ги деловите со кои ќе го поткрепиш твојот одговор. ► Со помош на делови од извадокот докажи дека Вертер ја идеализирал Лота. ► Посочи го контекстот каде што Вертер ја запознава Лота. ► Како се однесува Вертер по спознанието дека Лота има свршеник. Коментирај ја неговата реакција. ► На кој начин се испреплетуваат Вертеровата душевна состојба и природата. Објасни што значи <i>духовен ѝејзаж</i>. IV група : ВТОРА КНИГА Прочитајте ги писмата од 27 октомври, 27 октомври (навечер) 3 ноември ► Во кој дел од извадокот го согледувате очајот на Вертер? Издели го делот со кој ќе го поткрепиш одговорот. ► Споредете го Вертеровото гледање на луѓето и природата претходно, додека беше среќен, и неговото гледање сега, во писмото. Објаснете што го довело до таква промена. (лектира)
--------------------------	--

Усно изразување Разговор Слушање размислување	ЗАВРШЕН ДЕЛ: Секоја група го интерпретира тоа што го запишала ДОКОЛКУ СЕ СЛУЧИ НИТУ ЕДЕН УЧЕНИК ДА ГО НЕМА ПРОЧИТАНО ДЕЛОТО, ТОГАШ ДЕЛ ОД ОДГОВОРИТЕ ОД СЕКОЈА ГРУПА СЕ ОСТАВААТ ДА СЕ ОДГОВОРАТ ВТОРИОТ ЧАС ПО ЧИТАЊЕТО НА ИНТЕГРАЛНИТЕ ИЗВАДОЦИ ОД РОМАНОТ. Да се дискутира за самоубиството. Да се дефинира поимот ВЕРТЕРИЗАМ ► ДОМАШНА РАБОТА: - Учениците да истражат современи манифестации на емотивна ранливост и лични кризи преку анализа на мултимодални извори (на пр., психолошки блогови, видеа, интервјуа, фрагменти од писма) и да направат споредба со чувствата, ставовите и изборите на Вертер во романот.
Наставни методи	Наставен час по етапи ЧАС 2 – работа во парови
Работа во парови Во чевлите на Вертер и Лота	ВОВЕД: На почетокот од часот наставникот дава насоки за реализација на целите. Ја објаснува работата на часот и дава инструкции и задолженија. ВЕРТЕР: Замисли дека си Вертер. Напиши во неколку реченици што би сменил во Лотиниот лик и што треба да преземеш за да се реализира вашата љубов. ЛОТА: Замисли дека си Лота, Напиши во неколку реченици што би сменила во ликот на Вертер. Што би требало да направиш вашата љубов да има среќен крај? Неколку парови можат да го прочитаат напишаното, а другите во класот да коментираат дали се реални промените и сл.

Дискусија со аргументација Размислување Цртање Пишување	ГЛАВЕН ДЕЛ: Учениците се делат во 5 групи и секоја група добива задолжение да одговори на зададените барања. Зададени се 5 теми за коментирање од гледна точка на современиот читател. ГРУПА – ЉУБОВ 1. Издвојте неколку цитати во романот со кои ќе докажете дека се работи за љубовен роман. 2. Одговорете им на оние што тврдат дека во овој роман се зборува само за љубовниот триаголник: наведете две тврдења во тој прилог и две тврдења што го оспоруваат тврдењето. 3. Служејќи се со делови од романот, прикажи ја романтичната концепција на љубовта. ГРУПА – ПРИРОДА 1. Прикажете го Вертеровото воодушевување од природата. 2. Наведи примери со што ќе докажеш дека расположението на Вертер е во сооднос со природата. ГРУПА – УМЕТНОСТ 1. Како ги доживува Вертер уметникот и уметноста? 2. Истражете ја романтичната концепцијата на уметникот. Споредете со Вертер. 3. Дали вашата замисла за уметник одговара на романтичната концепција? 4. Дали чувствувате дека искуството на уметникот во нашето време е сменето? ГРУПА – ОПШТЕСТВО 1. Коментирајте го ставот на Вертер кон луѓето што не се благородници. Дали мислите дека ги идеализира? 2. Како е прикажано благородништвото во романот? Зошто е Вертер против нив? 3. Која личност/личности се на некој начин помеѓу овие два света? Оправдајте го вашиот одговор. 4. Споредете ги општествените односи во времето на Гете и во вашето време. ГРУПА – САМОУБИСТВО 1. Прикажи каде разговараат Алберт и Вертер за самоубиството: во кој контекст се случува таа тема. 2. Кои тези ги застапува Вертер, а кои Алберт, како ги аргументираат своите позиции и како завршува разговорот? 3. Во вториот дел од романот изберете неколку клучни мисли на Вертер во кои тој се обидува да го оправда суицидниот чин. Коментирајте ги. Понудете му контрааргументи за секое негово тврдење. 4. Користејќи го она што веќе го знаете за оваа тема и содржината на романот, понудете неколку начини како ќе ѝ помогне на индивидуата што ќе се најде во слична ситуација.
---	--

Презентирање Разговор пишување	ЗАВРШЕН ДЕЛ: ▶ Сите теми што ги анализиравме на денешниот час влијаеле во градбата на ликот на Вертер. Според вас, на која тема Вертер влијаел најмногу, а на која најмалку? ▶ Одговорот стави го графикон што ќе го нацрташ во тетратката. ДОМАШНА РАБОТА: ▶ Истражете на интернет за Денот на превенција од самоубиство и напишете есеј во кој ќе ги образложите вашите ставови за самоубиството и предлози како да се превенира. ▶ Напиши писмо до Лота, Вертер или Гете.
Наставни методи	Наставен час по етапи ЧАС 3
Насочувачки прашања	ВОВЕД: ▶ Дали може да се контролира страста? ▶ Со изборот на идеална љубов Вертер ги прекршува или не ги прекршува етичките кодекси? ▶ Искажи го својот став: љубов и страст или разум и воздржаност? Образложи зошто? ▶ Опишете го модерниот Вертер: на која супкултура ѝ припаѓа, за какви вредности се залага, како се облекува итн. ▶ Нацртајте го во вашите тетратки

ГЛАВЕН ДЕЛ:

Целта на часот е да се анализираат ликовите од романот.

Главна активност: во улога на Емоционални критичари се задолжуваат да ги анализираат трите клучни лика во табела на ликови

Лик	Позитивни карактеристики (Силни страни)	Негативни карактеристики (Слабости)
Вертер		
Лота		
Алберт		

Т-табела и грозд

ЗАВРШЕН ДЕЛ:

Да се аргументира тезата

На таблата се запишуваат две тези и се бара од учениците да се поделат и да ги аргументираат тезите ЗА/ПРОТИВ – ЗОШТО?

Вертер можел да најде друго решение.

► Размислете за тврдењето. Дали се согласувате? Наведи аргументи.

Вертер не можел да најде друго решение.

► Размислете за тврдењето. Дали се согласувате? Наведи аргументи.

Подготви: Калина Малеска* (1)

Наставна единица: **АНАЛИЗА НА „ГАВРАНОТ“ ОД ЕДГАР АЛАН ПО**

За: II година средно образование

Активностите вклучени овде опфаќаат два до три школски часа.

Активност 1

Како може да ѝ се приклучи на една једна

Активност 1.1.

Цели на активността:

- Поттикнување на интересот на учениците за разни пристапи кон книжевноста
- Разбирање поетски текст

* Калина Малеска е професорка по англиска книжевност на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при УКИМ во Скопје

Се објаснува дека на секое книжевно дело, вклучувајќи ги и песните како „Гавранот“, може да му се пристапи од различни аспекти, дека нема само еден правилен начин на анализа.

Најпрво, важно е да се утврди значењето на основно ниво, што пишува во песната, преку парафраза, за да може да се разбере.

Во врска со ова ниво на парафраза, им се дава задача на учениците да одберат по една строфа од песната и да ја парафразираат.

Се споредуваат парафрази на неколкумина и се дискутираат можните различни начини да се искаже истата содржина.

Наставникот може да го посочи за пример вториот стих „дури водев в соба бледна со тајната ука спор“ – ако „ука“ е непознат збор, со објаснување на зборот, парафразата може да биде дека лирскиот субјект чита книга во ноќ во слабо осветлена соба. На ниво на парафраза, не може да има премногу различни парафрази (на пример, не може да се каже дека ликот е надвор, или дека е ден, бидејќи во првиот стих се наведува дека е полноќ).

Активност 1.2.

Цели на активността:

- Поттикнување комплексни умствени процеси: анализирање и аргументирање (постепено зголемување на тежината на активността во спредба со Активност 1)
- Разивање чувство на безбедност и прифатеност, преку можност за споделување и прифаќање на сечии гледишта, воспоставување почит, разговарање за различните мислења
- Поттикнување активност на час (со различни прашања и преку претходно поттикнуто чувство на безбедност)
- Спротивставување на врсничко насилство
- Поврзување на материјалот што се учи со реалниот живот и она што им е релевантно на учениците и што ги интересира (адресирање на некои психолошки потреби (поттикнување на нивниот интерес преку содржини што им се блиски))

На ниво на интерпретација, традиционално, книжевните критичари се обидуваат да утврдат „што сакал да каже писателот“. На учениците им се објаснува дека таквиот пристап е само едно можно гледиште, додека може да има и многу други интерпретации, според тоа како песната ја сфаќаат и ја доживуваат читателите.

Пример со истиот стих:

Учениците даваат своја интерпретација на строфата во која се наоѓа стихот „дури водев в соба бледна со тајната ука спор“. Се поттикнуваат да кажат дали, по асоцијација, оваа строфа или некој од стиховите во неа ги потсетува на нешто од нивниот живот.

Учениците ги читаат/кажуваат своите одговори.

Овде одговорите се многу поразновидни отколку при парафраза.

Уште едно можно ниво на пристапување кон песната е темата или некоја слика од песната или начинот на кој е напишана да асоцира на нешто и од сопствениот живот на тој/таа што чита или да поттикне размислување или на создавање други работи поттикнати од песната, но кои не мора да се фокусираат исклучиво на интерпретација на самата песна.

Наставникот постојано ја потенцира важноста на ислушување на сите одговори, без оглед на тоа колку се навидум блиски/релевантни за песната или не. Наставникот оневозможува омаловажување нечиј став, дури и да им изгледа несоодветен на другите ученици, и отвора дискусија за тоа од каде, зошто, како, преку кои настани од својот живот секој ја гледа песната.

Притоа, објаснува дека самата песна може да се анализира на неколку (ограничен број) начини, но дека нејзиното поврзување со сопствените животи и асоцијациите што ги буди таа кај секој читател се неограничени.

Активност 2

Цели на активността:

- Да се поттикне когнитивниот елемент, првенствено меморирање
- Поттикнување на размислување и охрабрување дискусија

Контекст:

Наставникот/наставничката дава кусо објаснување за контекстот – кој е Едгар Алан По и во неколку реченици за што е песната.

Преводот на насловот на песната е: „Гарванот“. Наставникот може да праша дали им доаѓа поприродно на учениците да речат: гавранот или гарванот. Учениците кажуваат мислење.

Активност 3

Цели на активността:

- Внесување во песната, пресоздавање атмосфера од книжевно дело

Читање

Песната има 18 строфи.

Наставникот му определува на секој ученик која строфа ќе ја чита. Ако има повеќе од 18 ученици, некои строфи може да се поделат на два дела за секој да прочита по некој дел од песната.

На учениците им се даваат 2-3 минути во себе да го извежбаат својот дел пред да ја читаат песната наглас.

Бидејќи атмосферата е мрачна, полноќ е, лирскиот субјект е сам, се слушаат мистериозни звуци, би било добро да се долови атмосферата така, што сите ќе бидат тивки како да нема никого за да се слуша гласот само на тој што во моментот чита. Ако постои можност, да се

затемни просторијата.

Им се даваат инструкции на учениците, бидејќи секој знае која е неговата/нејзината строфа/дел, да се следат и да читаат еден по друг без наставникот да интервенира или да ги потсетува.

Активност 4

Цели на активността:

- Аргументација
- Критичко размислување
- Воспоставување почит, соработка, солидарност, можност за споделување мислење без никој да биде изложен на потсмев, разговарање и прифаќање различни мислења

Дискусија:

Наставникот прашува кои се општите впечатоци од песната. Во оваа вежба може да се вклучат сите ученици. Наставникот објаснува дека не е потребно во оваа фаза учениците да размислуваат за тоа дали ќе дадат „добар“/ „паметен“/ „точен“ одговор, туку може нивните дискусии да се однесуваат на кое било ниво на обработка или размислување за песната:

- да постават прашање ако нешто (збор или опис итн.) не им е јасно;
- да кажат само дали им се допаднала песната или не; ако некој сака, може да каже и зошто (не) му/и се допаднала; да се нагласи дека е во ред и да не им се допадне;
- да протолкуваат некој дел;
- да кажат дали песната ги асоцирала или ги потсетила на некоја друга песна (поетска или од поп/рок-музика или каква музика и да слушаат), на некој филм, приказна, компјутерска игра итн.;
- дали ги потсетила на некоја ситуација од нивниот живот;
- или да кажат нешто за кој било друг аспект од песната.

Активност 5

Цели на активността:

- Поттикнување комплексни умствени способности: создавање
- Поттикнување когнитивни и друштвени стратегии на учење
- Овозможување избор во поглед на тоа што, како, со кого работат учениците
- Охрабрување креативно изразување
- Поврзување на материјалот и со други предмети

КРЕАТИВНИ АКТИВНОСТИ:

Се објаснува дека во овој дел, учениците ќе имаат можност да создадат нешто свое врз основа на песната.

Наставникот/наставничката дава различни можности, заедно со примери. Но, исто така, нагласува дека тоа се само некои опции и дека самите ученици можат да смислат и нешто друго. Овие активности може да се работат индивидуално или во група, според изборот на учениците.

Доколку нема време за целата вежба, која би трела околу половина час (можеби и подолго), може да им се даде најава за што ќе стане збор и да се каже дека самите активности ќе ги прават следниот час. Да се нагласи дека учениците дома може да размислат, но не треба да прават ништо бидејќи активностите ќе се прават за време на часот.

Можните креативни активности се објаснуваат.

МОЖНИ АКТИВНОСТИ:

- 1.) Цртеж – ако некој сака да црта, може на нацрта сцена од песната. Наставникот може да покаже постојни илустрации на песната, нагласувајќи дека не е толку важно да се добро нацртани, туку да има некој концепт што ученикот сака да го претстави. Или може на самиот час да се побара од учениците да изгуглаат илустрации за „Гавранот“ на интернет преку своите мобилни. Илустрациите на учениците може да бидат и апстрактни, не мора на нив да има гавран. Прилог 1: илустрации за песната;
- 2.) Скулптура – важи истото како за цртежот: некој може со пластелин, глина или кој било материјал (картон, дрво, текстил итн.) да направи некаква скулптура што би претставувала аспект од песната. Прилог 2: скулптури;
- 3.) Колаж – за оваа активност наставникот треба да има донесено цртежи/слики испечатени од интернет (на една страница да има повеќе слики) или од стари списанија, при што им ги дели на оние што сакаат да прават колаж (треба да има доволно). За оваа вежба е добро да се донесат неколку пара ножици и лепило или да им се најави претходниот час на учениците да донесат без да се наведуваат претходно детали зошто. Учениците сечат слики што им изгледаат соодветни и прават свој колаж, кој претставува некако претставување на песната. На сликите што ќе ги донесе наставникот не мора да има гавран или темна соба. Идејата е да не мора да биде човек, маса, книги, гавран, туку може да има разни работи на сликата, па со употреба на креативност, да направат сцена. Може да биде врата или прозорец, па да го означува тропањето, или некоја жена да ја означува Ленора. Во една од строфите се вели „врз клепкиве дремка стежна“, па може заспан човек да го означува лирскиот субјект. Да им се посочи на учениците можноста за креативност, но и да објаснат што означува (за да се поттикнат да ја прочитаат повторно во себе песната и да изнајдат како може да се претстави со сликите што ги добиле од наставникот).
- 4.) Tableaux (замрзната слика) – се однесува на човек застанат во замрзната положба како скулптура што може да означува сцена од песна (каде што има повеќе ликови, може да има повеќе човечки скулптури). Ако некој ученик сака да избере да биде замрзната слика/човечка скулптура, може да се направи вежба во која ученикот ќе излезе и ќе застане во замрзната положба околу половина минута. За тоа време учениците ќе треба да погодат од која строфа е оваа човечка скулптура.
- 5.) Стрип – да се изготви една страница со цртежи и мисли (во балони, како во стриповите)

од неколку сцени од песната.

- 6.) Драмска сцена – може да ја направат група ученици, при што може да се поделат на еден што ќе го чита наративниот дел, а друг да го глуми лирскиот субјект и го одглумува директно она што се чита. Или еден го чита наративниот дел, друг го чита директниот говор на лирскиот субјект, трет ги изговара зборовите на гавранот. Ако се повеќе во група, секој може да чита и да глуми различна строфа. Не мора целата песна да се одглуми, може само еден дел. Учениците може да излезат надвор од училницата на десетина минути за да се подготват и потоа да ја изведат сцената пред своите соученици. Може да им се сугерира дека можат да додадат и звучни ефекти (на пример, гракање на гавранот преку наоѓање таков звук на мобилните телефони)
- 7.) Пародија или друг вид реинтерпретирана песна – ако некој сака да пишува, може да напише некој вид одговор на „Гавранот“. На пример, песна или кратка приказна со хорор-елементи, но на некаков начин да биде поврзана со песната на По. Или да напише песна инспирирана од „Гавранот“, со сличен стил и рими за некоја своја вистинска или замислена ситуација. Да напише песна од гледна точка на гавранот, или од гледна точка на некој сосед што однадвор го слуша лирскиот субјект или ги познавал него и Ленора. Или да напише еден вид пародија. На пример, одговор според кој на лирскиот субјект му се причинувал гавранот или гавранот е впраче што застанало на прозорецот по трошки. Или песна во која на крајот може да се повторува некој друг збор или фраза место зборот *nevermore*; или да се повторува *nevermore* за некоја друга случка.
- 8.) Која е Ленора? – може да се напише замислено писмо што Ленора му го пратила на лирскиот субјект додека била жива. Може да се замисли нивната врска или некој нивен разговор пред да умре. Може да се замисли и Ленора како дух и да се напише што би размислувала додека го гледа говорникот како зборува со гавранот. Или: Е. А. По во врска со тоа како настанала оваа песна има кажано дека најтажната работа е смртта, а најпоетска е убавината, па според него, смртта на убавата жена е најпоетскиот предмет на светот. Замислете дека Ленора е жива и дека поетот ја напишал песната затоа што сметал дека темата е поетска, а не затоа што неговата сакана навистина умрела. Може да се замисли што би рекла Ленора (во монолог или во разговор со поетот) на ова – дали и таа мисли дека смртта на убавата жена е најпоетскиот предмет?
- 9.) Видео – учениците може да направат и кратко видео инспирирано од „Гавранот“. Ако ја изберат оваа опција, веројатно најреално би било да го сторат тоа за домашна, освен ако во самата училница има услови за креирање видео на самиот час.
- 10.) Мете (мим или меме) – учениците може да креираат некој мим. Да се укаже на тоа дека добар мим бара осмислување одлично познавање на песната. Прилог 3: мимиња).
- 11.) Каква било друга креативна активност во која учениците создаваат нешто врз основа на песната.

ПРИЛОЗИ

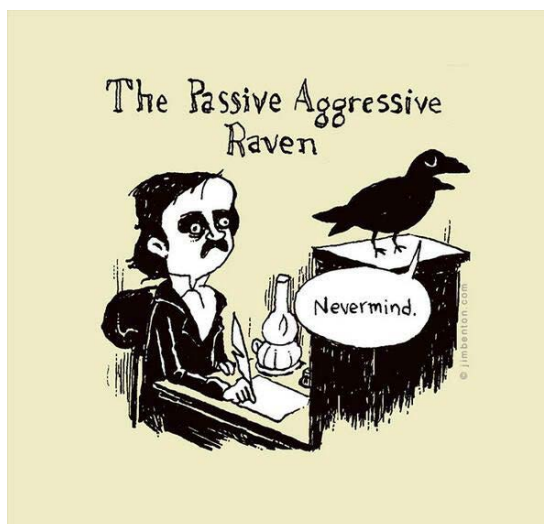
ПРИЛОГ 1: ИЛУСТРАЦИИ ЗА „ГАВРАНОТ“

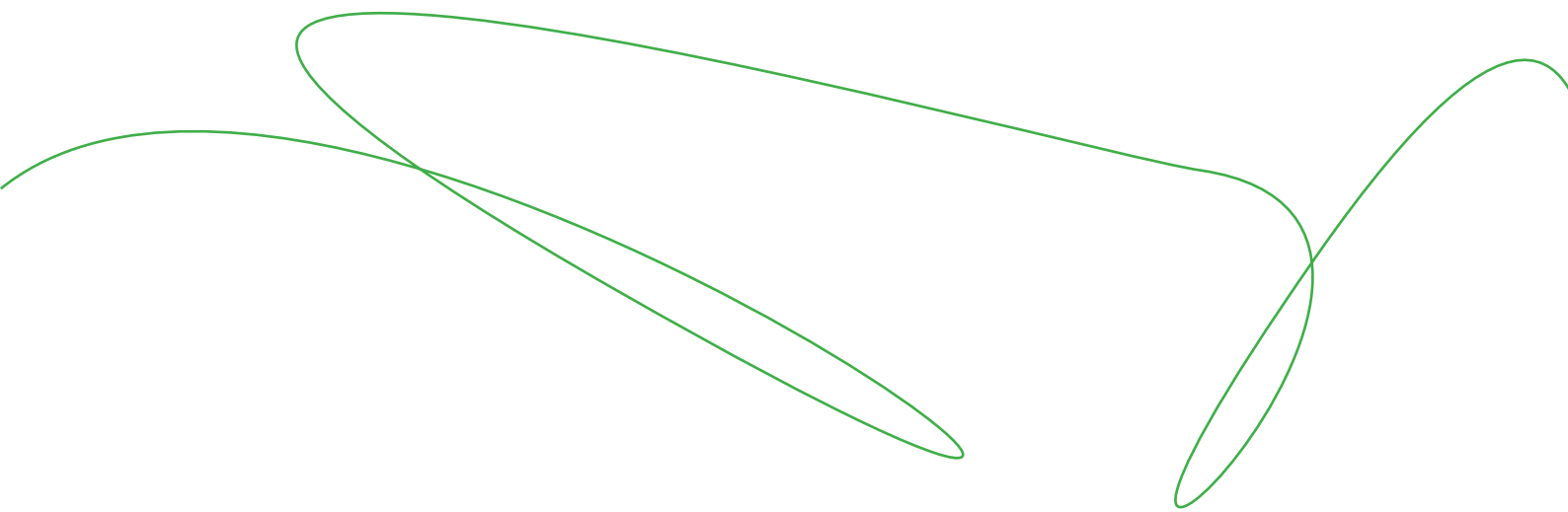

ПРИЛОГ 2: СКУЛПТУРИ

ПРИЛОГ 3: МЕМІЇ

Подготви: КАЛИНА МАЛЕСКА (2)

Наставна единица: **МИТОВИ (ПРВ ЧАС)**

За: I година средно образование

Активностите вклучени овде опфаќаат два до три школски часа.

Активност 1

Цели на активноста:

- Поттикнување на интересот на учениците за темата *Митови*
- Поттикнување на когнитивните процеси анализа и дедукција

Да се почне со читање конкретни митови, без објаснувања. Потоа самите ученици да дојдат до заклучок за некои основни карактеристики на митот преку средбата со конкретните митови.

На пример, да се прочитаат Митот за Икар и Митот за Арахне (или други митови, по избор).

По еден (или двајца или тројца – секој по еден пасус) ученици да го прочитаат првиот мит, а потоа друг ученик/ци да го прочитаат и вториот мит.

Митот за Икар (една можна верзија, може да се најдат и други):

Дедал бил еден од најголемите уметници, скулптори и архитекти во Атина. Тој поради убиство бил прогонет на островот Крит, каде што бил затворен во лавиринтот во кој се наоѓало чудовиштето Минотаур.

По некое време сакал да избега. Освен да лета, друг начин да избега од островот немало. Затоа, заедно со син му Икар, почнале да собираат пердуви што ги ределе и ги лепеле со восок, а во средината ги врзале со ленена врвка. Кога ги направиле големите крилја, ги ставиле на себе, но Дедал го предупредил Икар дека не смее да лета премногу ниско за да не ги наводени крилјата од морето, ниту премногу високо, блиску до сонцето, за да не се стопи восокот.

Но, Икар толку уживал во летот што се занел и летнал многу високо, каде што топлината на сончевите зраци го истопила восокот, крилјата се распаднале, а тој паднал во морето и се удавил. Тоа било казната за тоа што се приближил премногу до сонцето.

Митот за Арахне (една можна верзија, може да се најдат и други):

Арахне умееа да ткае од влакна слично на облаци, од ткаенина просирна како воздух. Таа се гордеела со својот талент и била убедена дека никој не може да ја надмине во таа вештина.

Еднаш викнала: „Нека дојде божицата Атина да се натпреварува со мене. Нема да ме победи, не се плашам од тоа.“ Атина ѝ се прикажала во облик на старица и се обидела да ја одврати од предизвикувањето. Но Арахне била самоуверена и не сакала да го послуша нејзиниот совет.

Арахна на својот покривач исткала многу сцени од животот на боговите, во кои тие се појавуваат со своите слабости. Атина се налутила, го искинала прекривачот, ја испрскала Арахне со сок од волшебна трева и нејзиното тело се собрало, густата коса ѝ паднала, а девојката се претворила во пајак.

Врз основа на прочитаните митови, учениците самите ги извлекуваат елементите на митовите.

Активност 2

Цели на активността:

- Поттикнување комплексни умствени процеси: анализирање и аргументирање (постепено зголемување на тежината на активността во споредба со Активност 1)
- Разивање чувство на безбедност и прифатеност, преку можност за споделување и прифаќање сечии гледишта, воспоставување почит, разговарање за различните мислења
- Поттикнување активност на час (со различни прашања и преку претходно поттикнато чувство на безбедност)
- Аргументирање
- Поттикнување критичко мислење

Дискусија:

Што мислат за митовите? Што мислат за едниот, што мислат за другиот?

Дали им се допаднаа? Зошто да или зошто не? (да се поттикнат да кажат и ако не им се допаѓаат)

Што е заедничко за двата мита?

Зошто се казнети Икар и Арахне? Икар – затоа што летал преблиску до Сонцето, Арахне – затоа што ги навредила боговите.

Дали мислите дека со ова Икар и Арахне направиле нешто лошо? Дали е лошо да се сака да се постигне нешто повеќе од она што другите ни велат дека е предодредено? На пример, ако некој многу сака да свири на инструмент, а не знае добро да свири, дали треба другите да му речат да се откаже?

Божицата Атина вели дека Арахне е премногу самоуверена и затоа ја казнува – дали самоувереноста е лоша особина? Дали во некое друго време се сметала за лоша особина?

Какви се боговите ако ги казнуваат тие што сакале да направат нешто повеќе? Зошто не сакаат никој да им го предизвика авторитетот? Никој не смее да биде добар како нив? Зошто?

Тука може да се обидат сами да извлечат што е мит и дополнителни негови карактеристики.

Наставникот може да каже како се поделени митовите, и потоа учениците да кажат каде спаѓаат овие два мита.

Знаат ли учениците такви примери околу себе, или слични примери од филмови/книги/игри?

Активносќ 3

Цели на активносќа:

- Спротивставување на врсничко насилство

Ако е некој премногу добар во нешто, дали другите се обично љубоморни? Ова прашање може да биде основа и за разговори каде што преку приказната (без директно посочување) ќе се упати на негативните страни на врсничкото насилство, на тоа дека забраната, исмевањето, казнувањето се обично израз на идентификација со агресорот, дека силата е во заштита на другите, неисмевање.

Активносќ 4

Цели на активносќа:

- Поврзување со други области од човековата дејност, конкретно со уметноста

Слика на Бројгел (16 век), „Пејзаж со ѓадои на Икар“

Каде е Икар?

За ова може многу ученици да се обидат да погодат.

Зошто е таму прикажан, долу десно, едвај нозете му се гледаат?

Што е во ценарот на сликата? Што значи тоа што Икар едвај се гледа?

Идеи?

Сликата веќе се оддалечува од митска свест и покажува друга посовремена тема – рамнодушност кон туѓото страдање.

Исто така, покажува колку се митовите инспиративни за целата подоцнежна литература и уметност.

Активност 5

(продолжение на следни часови)

Цели на активната:

- Поттикнување комплексни умствени способности: создавање
- Поттикнување когнитивни и друштвени стратегии на учење
- Охрабрување креативно изразување
- Поврзување на материјалот и со други предмети

За време на часот:

Да се предложат вежби, што не мора да бидат исти за сите. На пример:

- Цртеж за Икар/Арахне за оние што сакаат да цртаат. Може да се поврзе со друг предмет, на пример ликовно: да употребат техника што ја учат во моментот на ликовно (колаж, туш или што било друго);
- Да напишат песна/кратка приказна – за оние што сакаат да се занимаваат со креативно пишување. На пример, од аспект на Икар или Арахне, некој од нив да раскажува. Или некој друг во митот (Атина, Дедал, итн.), наместо во трето лице, како што се напишани ликовите.
- Самите да напишат мит. На пример, како настанало некое животно, растение или сл. (како што е митот за Арахне за тоа како настанал пајакот).
- Ако некој не сака да црта или да пишува песна/приказна, може да напишат неколку реченици за тоа кој мит повеќе им се допаднал и зошто.

Овие цртежи/текстови, ако некој сака, може да ги покаже/прочита наглас при крајот на часот. Или, ако не сака, да се даде опцијата да му ги дадат на наставникот/наставничката за дома да ги прочита само тој/таа.

На овој начин, секој ученик ќе има нешто што составил, произвел (зборувал на час или, ако некому му е потешко да зборува пред сите, ќе има нешто нацртано/напишано).

Подготви: Калина Малеска (3)

Наставна единица: **СЕГАШНО ВРЕМЕ**

II година средно образование

Активност 1

Цели на активноста:

- Поттикнување комплексни умствени процеси: анализирање и аргументирање
- Поврзување со други предмети (овде, на пример, Историја)

Извадоци од учебникот *Историја за прва година (гимназиско образование)*, автори: М. Бошкоски, Н. Дервиши, С. Незири, Д. Маџовски, С. Николоски.

ПОДЕЛБА НА РИМСКАТА ИМПЕРИЈА

„[...] За да се одбрани од варварските напади на Рим, [царот Константин I] престолнината на Империјата ја пренел на Исток. На местото на старата хеленска колонија Визант ја изградил новата престолнина Константинопол – Цариград. И покрај преземените реформи, опаѓањето на Империјата не можело да се спречи. Затоа, императорот Теодосиј II [...] во 395 година ја поделил Римската Империја на два дела: Западно Римско Царство со престолнина во Рим и Источно Римско Царство со престолнина во Цариград.“

ГОЛЕМАТА ПРЕСЕЛБА НА НАРОДИТЕ

„Хуните биле скитачко племе од монголско потекло. Во IV век живееле во областите меѓу Каспиското Езеро и реката Волга, каде што се судриле со Готите. Готите биле поделени на Западни Готи (Визиготи) и Источни Готи (Остроготи). Во 375 година, по судирот на Хуните со Готите, Остроготите се упатиле кон Балканот и стапиле во служба на Империјата. Малку подоцна ја опустошиле Македонија до Солун и другите балкански земји. Визиготите во 410 година [...] ја ограбиле Италија и го освоиле Рим. [...] Во истиот период се раздвижиле Англите, Саксите и Јутите и се населиле во Британија. Во средината на V век Хуните создале своја држава во Панонската Низина.“

Дискусија за двата извадока и можност за поврзување на двете теми со прашања за разбирање и поврзување на информациите.

Потоа часот се насочува кон прашања поврзани со граматичката категорија што треба да се покрие, односно: сегашно време.

Кои граматички времиња може да се користат за раскажување настани од историјата?

Пример:

„Во 375 година, по судирот на Хуните со Готите, Остроготите **се упатиле** кон Балканот.“

Во кое друго време може да се каже истата реченица? Да се поттикне одговор од учениците со потпрашања.

„Во 375 година, по судирот на Хуните со Готите, Остроготите **се упатија** кон Балканот.“

Да се утврди дека е, исто така, возможна и точна и оваа форма на историски презент:

„Во 375 година, по судирот на Хуните со Готите, Остроготите **се упатуваат** кон Балканот.“

Активност 2

Цели на активноста:

- Развивање чувство на безбедност и прифатеност, преку можност за споделување и прифаќање сечии гледишта, воспоставување почит, разговарање за различните мислења
- Спротивставување на врничко насилство
- Поттикнување когнитивни и друштвени стратегии на учење
- Овозможување соработка меѓу учениците со работа во група

Вежба:

Потребен материјал: копија од мапа во голем формат закачена на таблата.

Еден ученик чита од место, друг ученик е на таблата.

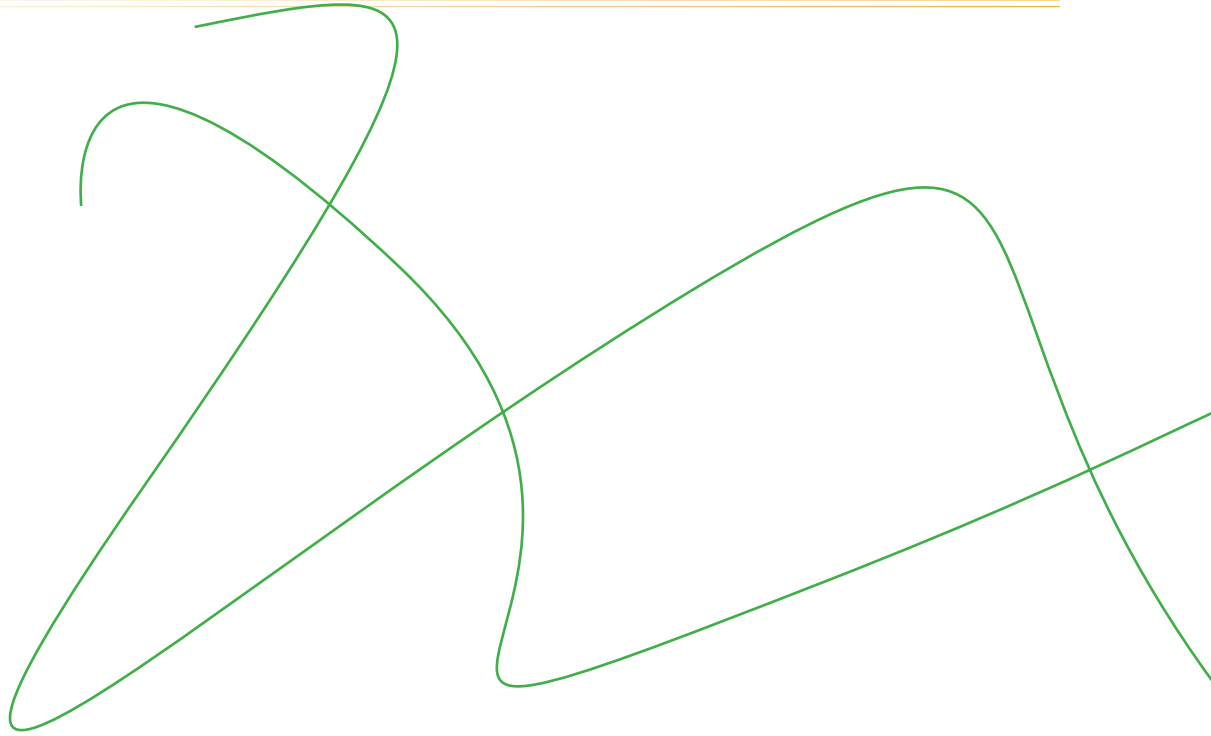
Ученикот што чита од „Големата преселба на народите“ да ја чита наглас реченицата, со тоа

што го трансформира минатото во сегашно време.

Другиот со фломастер да го обележи движењето на конкретниот народ што е прочитан како линија со стрелка.

За секоја реченица може друга група од двајца ученици.

Со оваа вежба може да се адресираат и прашања поврзани со врсничко насилство. Ако некој погрешно нацрта, наставникот да не дозволи другите да го критикуваат/исмеваат, туку со потпрашања да го насочи кон точен одговор, или да даде објаснување како е правилно без експлицитно да нагласува дека ученикот згрешил. Ако е некој ученик бавен, да каже наглас дека сите заедно ќе го почекаат колку и да треба време.

Подготви: БРАНКА ГРИВЧЕВСКА*

Оперативен план на тема: **КОМУНИКАЦИЈА, ВИДОВИ КОМУНИКАЦИЈА, ЗНАЦИ (СИГНАЛИ И СИМБОЛИ)**

шесто одделение, основно образование

Време потребно за реализација на предвидените активности: 4-5 наставни часа

Функционални цели:

- запознавање со основните поими за комуникација, елементи на комуникацијата и видови комуникација;
- започнување со учесниците во комуникацијата, средствата за комуникација и канал преку кој се одвива комуникацијата – препознавање и поврзување со средствата и каналите на комуникација што тие или ги користат или ги среќаваат во секојдневниот живот;
- поттикнување и поврзување со претходните знаење и општите познавања на учениците;
- поттикнување на размислување и на дискусија;
- поттикнување на преговарање во рамките на групата на зададена тема;
- искуствено учење;
- препознавање на симболите од секојдневниот живот и од материјалот изучуван по други предмети, со особен акцент на Историја и на Граѓанско образование;
- поврзување со реалниот живот;
- читање и разбирање текст, надвор од учебникот, поврзан со дадената тема.

* Бранка Гривчевска е лектор по италијански јазик на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при УКИМ во Скопје

ПЕДАГОШКО СЦЕНАРИО БРОЈ 1

ПРВА АКТИВНОСТ: МОТИВАЦИЈА – антиципација на наставната единица, поттикнување на претходни знаења, поттикнување на размислување

Наставникот им покажува слики од прецртана цигара, семафор, снег, гулаб

Учениците треба да одговорат на прашањата:

Што се овие? Што претставуваат? Што ни кажуваат овие слики?

ВТОР ДЕЛ: КОМУНИКАЦИЈА

Активност бр. 1: работа во групи

Секоја група добива различна задача да извести дека „не се чувствува добро и дека има покачена телесна температура“

Група бр. 1 – извести го другарчето преку СМС

Група бр. 2 – извести ги другарчињата од Вајбер-групата со помош на емоџи

Група бр. 3 – со помош на мимика, извести ги другите членови од групата

Група бр. 4 – шепни му на твоето другарче

Група бр. 5 – јави му на родителот

Активност бр. 2: Дискусија – Насочени прашања – поттикнување на размислување и искусствено учење

Што правевте? Која беше вашата задача? Што пренесувавте? Кому му ја пренесовте пораката, преку кој канал, каде се наоѓаше другата личност? Што користевте за да известите? Дали сите ги користевте истите средства, дали пренесовте на ист начин? Дали користевте исклучиво јазик за пренесување на информациите? Групата бр. 2, 3 – на кој начин ја пренесе пораката? Кои други средства можеме да ги користиме за комуникација освен јазикот?

Заклучок:

Процесот на размена на информации се нарекува комуникација или општество.

Освен јазикот, се користат и други средства за комуникација:

- Знаци (сигнали и симболи).
- Гестови (движење со рацете или со другите делови од телото, на пример, со главата).
- Мимики (движење со мускулите на лицето и очите) и сл.

Активност бр. 3 Дискусија: Насочени прашања – Поттикнување на размислување и запознавање со основните поими за комуникација, учесници во комуникација, средства, канал

1. Што е неопходно за да се реализира комуникацијата, кои се основните елементи?
2. Дали и животните комуницираат помеѓу себе? Што е разликата во начинот на комуникација меѓу луѓето и меѓу животните?

За да се реализира комуникацијата, потребни се три основни елементи:

испраќач ↔ порака ↔ примач

ПЕДАГОШКО СЦЕНАРИО БРОЈ 2 ВИДОВИ КОМУНИКАЦИЈА

Активност бр. 1 Дискусија, насочени прашања, искусствено учење

Видови комуникација

Да ги разгледаме и да ги анализираме следниве случаи: контактна радиоемисија, видео на Јутјуб, новинарски напис и да одговориме на прашањата?

1. Дали во сите случаи се работи за комуникација?
2. Кои се учесниците во комуникацијата?
3. Со помош на кое средство се остварува комуникацијата?
4. Преку кој канал се реализира комуникацијата?

Активност бр. 2 сознавање на видовите комуникација

Надоврзувајќи се на горенаведените анализирани примери, може да заклучиме дека постојат повеќе критериуми за поделба на комуникацијата:

1. Според присуство на говорот:

Вербална (телефонски разговор)/невербална (ПССССТТТТ, посочување со прстот за тишина)

2. Според начинот на кој се осигурува комуникацијата:

Заемна (поштување на СЕПЧЕТ)/еднонасочна (рекламен спот)

3. Според употребата на средствата за комуникација:

Непосредна – директна (разговор со другарчето од клупата)/посредна (и-мејл-прејиски)

4. Според употребата на знаци:

Сигнална (аларм од автомобил)/симболичка (црн дим)

Активност бр. 3 Работа во парови – резимирање на наученото

Наведете по еден пример за секој одделен вид комуникација

ПЕДАГОШКО СЦЕНАРИО БРОЈ 3 – ЗНАЦИ (СИГНАЛИ И СИМБОЛИ)

Надоврзување со наученото, поврзување со општите познавања на учениците, запознавање со поимите сигнал, симбол

Активност бр. 1 Мотивација

Разгледајте ги следните слики и обидете се да објасните што претставуваат, каде се сретнуваат и за што служат? Што означуваат овие знаци? Како можеме да ги групираме овие знаци?

Активност бр. 2 подредување – индивидуална работа

Обиди се да ги подредиш следните знаци во две групи, врз основа на тоа дали се тие испратени со или без намера:

- звук на своно од овца;
- полициска сирена;
- мјаукање;
- црвено/црно знаме на плажа;
- грмежи;
- бебешки плач;
- невестински фустан;
- сигнална рампа на железничка пруга.

Активност бр. 3 Поврзување со општите познавања на учениците – работа во парови

За секој даден знак наведи дали е сигнал или симбол и наведи го неговото значење:

Кокиче, пожарникарно возило, знак за електричен напон, пеење на штурците, шумолење на вода, рекламано пано, ластовичка

Активност бр. 4 Игра – работа во групи, поттикнување на преговори во рамките на групата

Учениците се делат во 4 групи и секоја група добива задача да го претстави моменталното расположение:

Група бр. 1 – преку цртеж/емоци

Група бр. 2 – преку избор на соодветна боја

Група бр. 3 – со помош на музика

Група бр. 4 – со мимика

По случаен избор, се одбира по еден ученик од секоја група, кој треба да им го претстави сработеното на другите ученици од одделението, а тие треба да го одгатнат расположението претставено со помош на различен знак.

ПЕДАГОШКО СЦЕНАРИО БРОЈ 4 – ПОВРЗУВАЊЕ НА НАУЧЕНОТО СО ОПШТИТЕ ПОЗНАВАЊА НА УЧЕНИЦИТЕ, СО ЗНАЕЊАТА ОД ПРЕДМЕТИТЕ ИСТОРИЈА И ГРАЃАНСКО ОБРАЗОВАНИЕ

Извор: [Симболи на Република Македонија | Македонско грбословно друштво \(heraldika.org.mk\)](http://heraldika.org.mk)

Државни симболи – грб

Активност бр. 1 Мотивација и поттикнување на размислување преку насочени прашања

1. Дали знаете што претставува оваа слика? Дали ви е позната? Дали сте ја виделе некаде?
2. Што е претставено на оваа слика? Дали препознавате нешто?
3. Наведете ги сите елементи што ги препознавате на сликата? Што претставуваат?

Активност бр. 2 Читање текст – разбирање текст и поврзување со претходно наученото во оваа наставна целина

Прочитајте го текстот и одговорете ги прашањата што следуваат:

Преземено од [Симболи на Република Македонија | Македонско грбословно друштво \(heraldika.org.mk\)](http://heraldika.org.mk)

СИМБОЛИ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Според Уставот на Република Македонија, член 5: Државни симболи на Република се: грб, знаме и химна. Грбот, знамето и химната на Република се утврдуваат со закон, кој се донесува со двотретинско мнозинство гласови од вкупниот број пратеници.

ГРБ НА РЕПУБЛИКА МАКЕДОНИЈА

Грбот на Република Македонија е усвоен на 16 ноември 2009 година, со донесување на Законот за грб и знаме на Република Македонија (Службен весник бр 138 од 17 ноември 2009 година).

Всушност, ова претставува само отстранување на црвената петокрака ѕвезда од грбот на Народна Република Македонија од 1946 година.

Во членот 2 на законот е опишан грбот:

(1) Грбот на Република Македонија претставува поле опкружено со житни класе кои се поврзуваат на врвот, испрејлечено со ланови од афион и тулунови лисја, што се поврзани на дно со лентата проширана со народни мотиви.

(2) Среди во полето се отпечатува планина во чие подножје тече река, а зад планината изгрева сонце.

Додаден е и нов член, член 3, кој вели:

Ликовно-графичкиот приказ на грбот на Република Македонија е составен дел на овој закон.

Откако го прочита текстот, обиди се да ги одговориш прашањата:

1. Државни симболи се:

а. Грб, химна, монета б. Грб, знаме, пасош в. Грб, химна, знаме

2. Кој ги донесува законите:

А. Владата б. Собранието в. Претседателот

3. Државните симболи се донесуваат со двотретинско мнозинство, значи дека треба да гласаат:

а. Поголемиот дел од пратениците б. Половина од пратениците в. Две третини од пратениците

4. Изгледот и употребата на државните симболи се регулира со посебен Закон

а. Не б. Да

5. Законот за грб и знаме е донесен

а. 1946 б. 2009 в. 1999

6. Образложи зошто Законот стапил на сила на 17 ноември, а не на 16 ноември, денот кога е усвоен? Разговарај за ова со наставникот.

Активност бр. 3

Откако ги издвоивме сите елементи присутни на грбот, дискутирајте во класот зошто токму овие знаци се одбрани и што претставува секој од нив?

(житни класе, афион, тутун, сонце, планини, реки, езера, народен вез)

Предлог за проектна активност:

Работа во групи, истражете за другите државни симболи и изработете постер што ќе го презентирате на час.

Подготви: ДИЈАНА ПЕТРОВА* (1)

Наставен материјал за IV година средно

Наставна единица: **АНАЛИЗА НА ПИРЕЈ ОД ПЕТРЕ М. АНДРЕЕВСКИ**

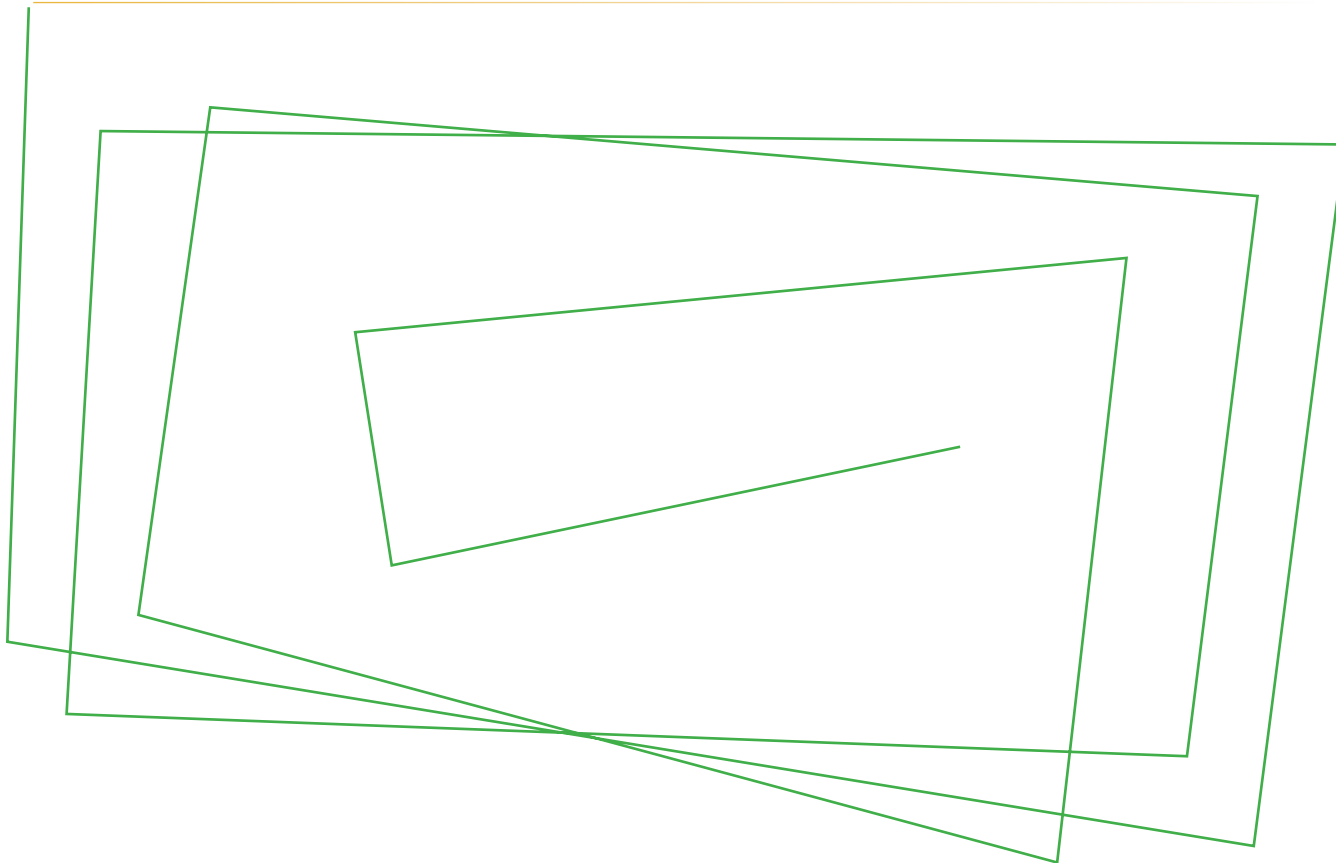
3. Јавен суд на ликовите.

Учениците ќе бидат поделени во две групи. Една група, која ќе го брани Јон, и друга, која ќе ја брани Велика. Учениците, врз основа на целиот роман, ќе изнајдат факти (секој за својата група) преку кои ќе ги аргументираат и ќе ги бранат постапките на својот лик (на пример, фактот што Јон, како мал, гледал како си заминува неговата болна мајка се поврзува со нешто кај возрасниот Јон, или болката од загубата на своето второ дете кај Велика, прави да игра и да пее на неговиот гроб). Секоја група ќе изнесе по неколу „зошто и затоа што“. Ќе помогнат, преку психолошка анализа на ликовите, да ги објаснат нивните постапки.

Очекувани резултати од часот:

Јавно говорење; дебата; критичко размислување и поврзување причини со последици; креативност; надминување стереотипи (преку подобро запознавање на ликовите); креирање аргументи врз основа на факти.

* Дијана Петрова е професорка по македонски јазик во „Математичко-информатичката гимназија во Скопје

Подготви: ДИЈАНА ПЕТРОВА (2)

Наставен материјал за IV година средно

Наставна единица: **АНАЛИЗА НА РАЗГОВОР СО СПИНОЗА ОД ГОЦЕ СМИЛЕВСКИ**

Сите ученици читаат ист извадок од книгата (писмото од Јохан Казераус до Спиноза).

(Писмото се наоѓа од 12 до 15 страница романот, во издание на Дијалог, 2016 година, Скопје.)

Учениците имаат за задача, по пример на прочитаното писмо, да напишаат писмо до некој што има(л) најважна улога во нивниот живот (емоционално созревање, избори и одлуки, љубов, страв). Во писмото даваат аргументи за работите кај себе што ги сакаат и што помалку ги сакаат, ставајќи акцент на барањето на нивното потекло. Писмата се без име и презиме, со цел да се поттикне поголема искреност. На крајот, професорот ги собира сите и ги дели повторно по случаен избор и се читаат наглас.

Очекувани резултати:

Критичко размислување (со давање факти за себе и нивно аргументирање); самокритичност; анализа и синтеза (анализа на период од животот – на пример, градинка, гости на село кај баба и дедо преку лето, основно образование или некое друго искуство што е главна причина за сакањето или за несакањето на некои работи/нешто), самоевалуација; емоционалната писменост; разбирање и емпатичност (со слушање на другите писма).

ИДЕЈА ЗА ИНТЕРПРЕТАЦИЈА НА „РАЗГОВОР СО СПИНОЗА“, ГОЦЕ СМИЛЕВСКИ

(час бр. 1)

Часот започнува со четири прашања, преку кои учениците ги посочуваат карактеристиките на четирите стадиуми од развојот на македонскиот роман (тема, место, време, наратор, техники). Во секој одговор се посочува конкретен пример од дело што потекнува од соодветниот период, преку што теоретскиот дел го поврзуваат со практичниот. Со помош на тие прашања, се поврзува претходното знаење со новото – интерпретација на постмодеринистичко дело како пример за последниот (петти) стадиум од развојот на современиот македонски роман.

За потребите на часот, учениците го имаат прочитано романот претходно. Преку дискусија поттикната од наставникот, учениците со аргументирани ставови го изнесуваат своето мислење за тоа кој период од развојот на македонската книжевност им бил најблизок и најразбирлив според структурата, јазикот и содржината.

Откако сите ќе ги кажат своите гледишта, се преминува на главниот дел – постмодернистичките техники во романот „Разговор со Спиноза“. Овде мора да се внимава на теоретскиот дел, бидејќи учениците најчесто не гледаат техники во пишувањето, па во споредба со други романи, наставникот мора да ги дефинира и да посочи преку примери, бидејќи теоретското изложување ќе биде само сувопарни информации, кои на учениците ништо нема да им значат.

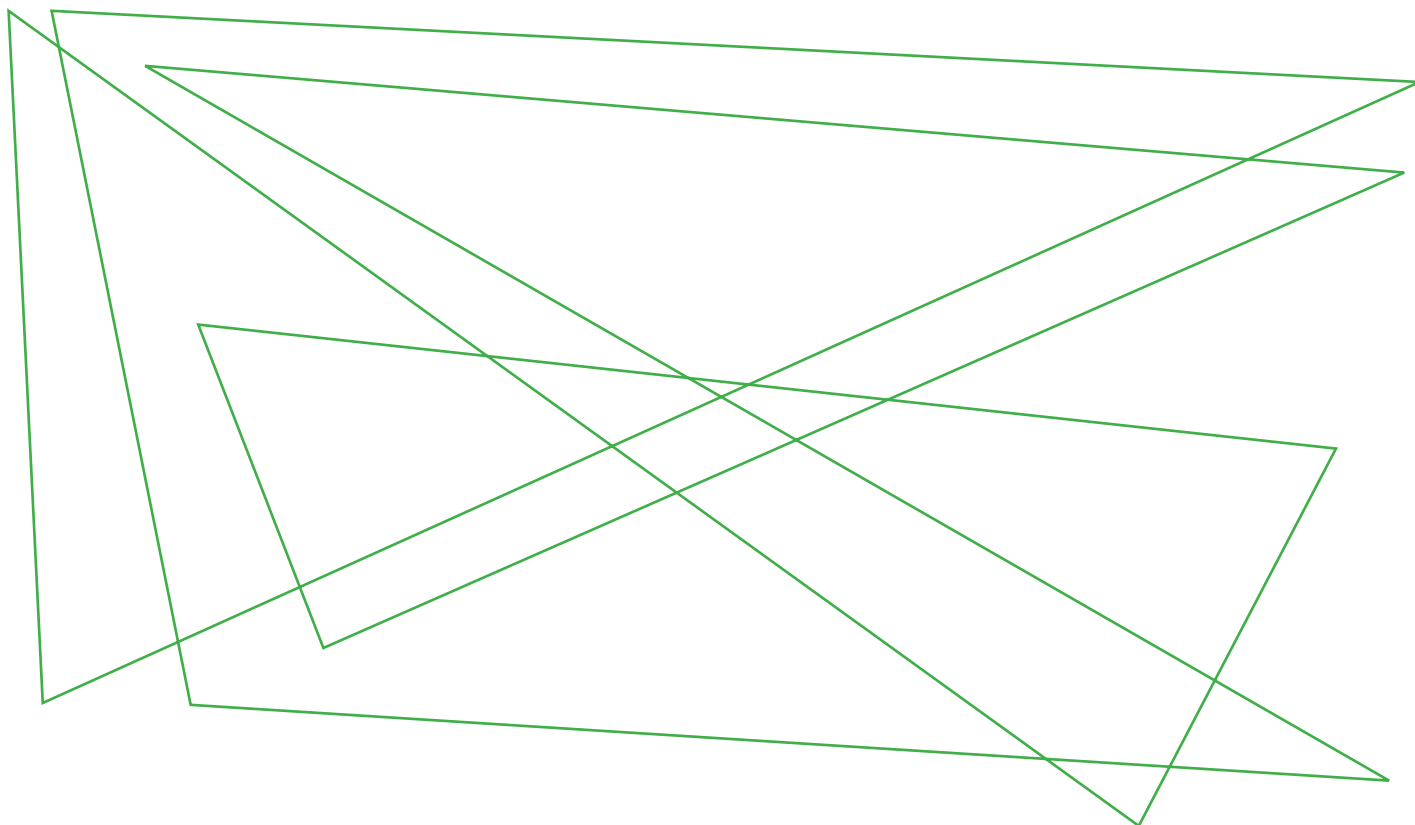
Најпрво, учениците посочуваат што им се допаднало, а што не во романот, што им било разбирливо, а што не и зошто. Овде наставникот мора да даде поголема слобода и да ги поттикне да ги кажат сите работи што не им се допаднале, во смисла тоа да не биде оценето негативно, туку да го мотивира ученикот да аргументира зошто не му се допаднало тоа што го посочил и што би сменил тој.

Потоа ги издвојуваат работите што првпат ги сретнуваат или се различни во споредба со претходните романи од аспект на нараторот, темата, структурата, времето, јазикот, начинот на раскажување и сл. Овој дел ќе им помогне сами да согледаат дел од постмодернистичките техники на пишување (кои со помош од наставникот ќе ги дефинираат). Односно, учениците, преку споредба со претходните романи (од македонската книжевност), ќе го дефинираат овој роман, преку што самите, преку примери, ќе го согледаат развојот на македонскиот роман. За подобро разбирање и подолго задржување на наученото, потребно е учениците сами да доаѓаат до дефинирање на нештата.

Преку претходно исчитување материјали за Барух Спиноза, посочени од наставникот, ученикот ќе може да ја следи играта на фактот со фикцијата, на вистинското и вистината, а преку тоа – и двојната егзистенција на ликот. Преку споредба на информациите во посочените материјали и на тие во романот, ученикот ќе го дефинира поимот „двојна егзистенција“ и ќе ја разбере неговата улога во книжевноста. Потоа, ќе ги издели извадоците од делата на Спиноза, од романот за Спиноза, со што ќе се запознае со уште една карактеристика на постмодернизмот.

На крајот од часот, ученикот е запознаен со некои карактеристики на постмодернизмот, кои може да ги препознае во романот, а преку тоа ќе може да го разбере целокупниот процес од развојот на современиот македонски роман.

Ова е важен дел, преку чие совладување следниот час ќе може да се премине на анализа на приказната и нејзиното значење и интерпретација, а преку неа учениците ќе имаат став за тоа дали им се допаѓа повеќе традиционалниот, реалистичен начин на раскажување или, пак, модерниот, дали треба да се стави акцент на социјалниот или на егзистенцијалниот проблем и зошто потсетува постмодернизмот на „колаж“ во литературата.

Подготви: МАЈА ЈОШЕВСКА-ПЕТРУШЕВСКА* (1)

План за активности на тема: **ЗБОРООБРАЗУВАЧКИ ИЗРАЗНИ СРЕДСТВА**

Материјал за 3 (три) наставни часа за IV год – дел од активностите/примерите се креирани со помош на Чет ци-пи-ти.

Активност 1: Одинапред се подготвуваат 30 картички. На секоја картичка има една реченица со подвлечен збор. На часот се делат картичките – секој ученик треба да добие барем една картичка. Картичките треба да се поврзат во парови (вкупно 1 пара), каде што во секој пар двата подвлечени збора се поврзуваат на тој начин, што едниот збор е изведен од другиот. Откако ќе се поврзат паровите, картичките треба да се категоризираат/залепат во 4 категории (претходно запишани на таблата во вид на табела). Секоја категорија претставува различен начин на образување зборови. Картичките со реченици во кои зборовите се образувани на ист начин на зборообразување. Може да бидат во иста боја, па така, би имало 4 различни бои.

Цели на активносџа:

- Запознавање на учениците со четирите зборообразувачки процеси.
- Развивање вештини за анализа.

* Маја Јошевска-Петрушевска е лектор по англиски јазик на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при УКИМ во Скопје

НАЧИНИ НА ОБРАЗУВАЊЕ НОВИ ЗБОРОВИ

Лексичко-семантички: формирање ново значење на веќе постоен збор - Земја (површина) -> земја (држава) - Клуч (за отворање врата) -> клуч (решение на проблем) - Круна (симбол на власт) -> круна (врв на нешто, најголемо достигнување) - Корен (дел од растение) -> корен (основа на нешто)	Лексичко-синтаксички (срастување): формирање сложени зборови - Збор -> зборотворец - Очекува -> долгоочекуван - Време -> времеплов - Дрво -> дрворед
Морфолошко-синтаксички (конверзија): преминување на еден збор од една во друга зборовна група без додавање зборообразувачки елементи работи (именка и глагол) стариот (именка и придавка) убаво (придавка и прилог)	Морфолошки (афиксен): формирање нови зборови со додавање зборообразувачки морфеми (афикси) - зелен -> зеленило - урне -> урнатица - лето -> летен - училиште -> предучилиштен

Реченици:

- 1а) **Земјата** под нозете му беше топла.
 - 1б) Долго размислуваше за економската состојба во својата **земја**.
 - 2а) **Клучот** за вратата беше изгубен.
 - 2б) Најдоа **клуч** за решавање на проблемот.
 - 3а) **Круната** од злато ја красеше главата на кралот.
 - 3б) **Круната** на неговото дело беше изградбата на новиот град.
 - 4а) **Коренот** на дрвото беше длабоко вкопан во земјата.
 - 4б) **Коренот** на проблемите што ги мачеа со години лежеше длабоко во нивната неспособност да комуницираат искрено и отворено.
-
- 1а) **Зборот** понекогаш може да повреди повеќе од постапка.
 - 1б) Како **зборотворец**, таа постојано измислуваше нови зборови, кои брзо стануваа популарни.
 - 2а) Секогаш кога **очекува** некој важен настан, чувствува возбуда.
 - 2б) **Долгоочекуваниот** концерт конечно се одржа, исполнувајќи ги очекувањата на публиката.
 - 3а) **Време** е да направиме промена во нашиот начин на исхрана.
 - 3б) Со помош на **времепловот**, научниците успеаја да се вратат во минатото и да го променат текот на историјата.
 - 4а) Во паркот, секое **дрво** има своја уникатна убавина.

4б) Новиот **дрворед** покрај улицата го правеше градот многу попријатен за прошетки.

1а) Имаше многу **работи** во ранецот. (именка)

1б) Татко ми **работи** цел ден. (глагол)

2а) На **стариот** му се радуваа сите во селото. (именка)

2б) Многу добро изгледаше во **стариот** дрес. (придавка)

3а) Новото куче на соседите е многу **убаво**. (придавка)

3б) Таа пее многу **убаво**. (прилог)

1а) Веднаш го забележав **зелениот** автомобил паркиран пред зградата.

1б) Во дворот имаше многу **зеленило**, што го правеше местото свежо и пријатно.

2а) Силниот ветер ја **урна** старата кука.

2б) По експлозијата, улицата беше покриена со **урнатини** од зградата.

3а) **Летото** е време кога сите сакаат да одат на море.

3б) Носеше **летен** фустан, бидејќи беше топло и сончево.

4а) Новото **училиште** ќе се отвори на почетокот на следната година.

4б) Децата од **предучилишниот** оддел учат основни вештини преку игра и забавни активности.

Активност 2: Учениците дискутираат за четирите начини на формирање нови зборови преку анализа на примерите. Се разговара за значењето на овој процес и збогатувањето на лексичкиот фонд на еден јазик. Се охрабруваат учениците да смислат и да додадат нови примери за секој начин на зборообразување.

Цели на активността:

- Подигнување на свеста на учениците за важноста на зборообразувањето.
- Примена на теоретски рамки во активирање конкретни примери со цел да се поврзат разбирањето на структурата на јазикот и негова примена во реалниот живот.
- Развој на аналитички способности и креативност.
- Поттикнување на самостојно учење.

Активност 3: Учениците се охрабруваат да пребараат кратки објави на социјалните мрежи (текстови, коментари, описи на слики) анонимно, без да се наруши приватноста на тој што ги поставил објавите, и од нив да извечат 5 (пет) збора што ќе ги анализираат од аспект на зборообразувањето (како бил формиран зборот) и значењето.

Цели на активността:

- Поврзување на науката за јазикот и практичната примена на јазикот во секојдневниот живот.
- Развој на вештини за анализа и критичко мислење.
- Збогатување на лексичкиот фонд.
- Подигнување на свеста за контекстуална употреба на лексиката (како имаат зборовите различни значење во различни контексти).
- Поттикнување на самостојно учење и истражување.

Активност 4: Наставникот запишува 10 збора на таблата. Ги охрабрува учениците да формираат колку што можат нови зборови за секој даден збор. Откако ќе завршат, учениците треба да објаснат на кој начин се менува зборот (форма и значење). Наставникот најпрво дава еден пример. Оваа вежба може да се искористи и за дистинкција помеѓу зборообразувањето (деривацијата) и формообразувањето (флексија) (пр. град – градилиште наспроти град – градови), како и помеѓу лексичко-синтаксичкиот начин на образување на зборови (пр. дрво – дрворед) и морфолошкиот (афиксен) начин на зборообразување (пр. дрво – дрвен).

Зборови што може да се искористат: пишува, учи, книга, град, мал, цвет, сед, лет, дом.

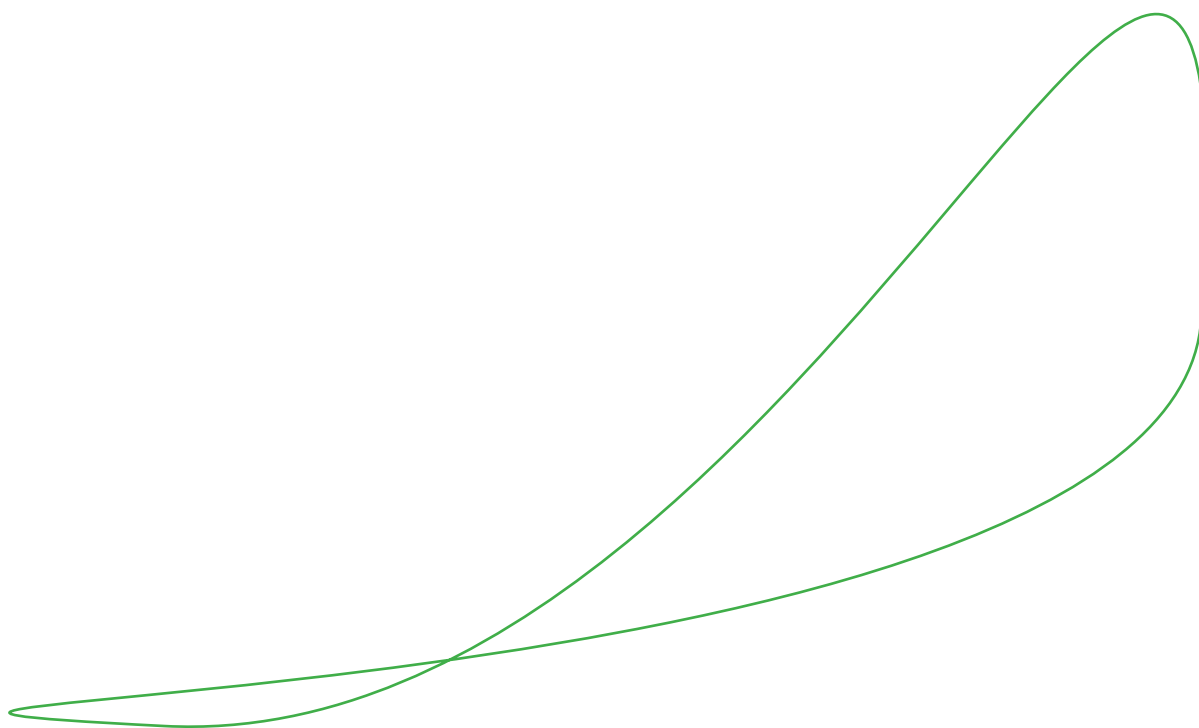
Цели на активността:

- Развивање на способноста за користење зборообразувачки морфеми (афикси) и создавање нови зборови.
- Развивање аналитички вештини.
- Поттикнување на креативно размислување при создавање нови зборови.
- Охрабрување за критичко размислување за начинот на кој се менува значењето на зборовите.

Активност 5: Во парови или групи од по 3-4, учениците ќе создаваат постери на кои ќе ги прикажат различните начини на зборообразување со примери и објаснувања. Овие постери ќе се изложат во училницата како ресурси за сите ученици. Доколку учениците се повеќе заинтересирани за дигиталните платформи, ова можат да го претстават преку презентација на Пауерпоинт, Прези, Канва.

Цели на активността:

- Визуализација на различните начини на зборообразување.
- Поврзување на материјалот со интересите на учениците и поттикнување на креативност.
- Подобрување на соработката и на комуникациските вештини.
- Поттикнување на јасност во изразувањето и споделување знаење.
- Развивање дигитални вештини.

Подготви: МАЈА ЈОШЕВСКА-ПЕТРУШЕВСКА (2)

План за активности на тема: **ФРАЗЕОЛОШКИ ИЗРАЗНИ СРЕДСТВА**

Материјал за 2 (два) до 3 (три) наставни часа за IV год – дел од активностите се креирани со помош на Чет ци-пи-ти

Активност 1: Дискутирајте за следнава илустрација. Што сметате дека претставува? Прочитајте го краткиот опис под сликата, ќе ви помогне во одгатнување на значењето.

Цели на активността:

- Поттикнување интерес за темата *Фразеологизми*.
- Поттикнување на критичко мислење.

Бојан секогаш се обидува да лови во матамо, искористувајќи ја секоја можност кога ситуацијата не е јасна. Но, и во матините води, висината на крајот секогаш исливува на површина.

Забелешка: Фразеологизмот „лови во матно“ значи дека некој се обидува да искористи нејасна или конфузна ситуација за да добие нечесна предност или да постигне нешто на неприкосновен начин. Ова често се однесува на луѓе што користат недоразбирања, хаос или непрегледност за да ги спроведат своите интереси или намери, обично на штета на другите.

Активност 2: Прочитајте го следниот текст и размислете за значењето на подвлечените изрази (можете да го запишете на назначените места). Дадете објаснување за вашето мислење.

Забелешка: со напредни класови, може и самите ученици да ги најдат фразеологизмите во текстот (наставникот однапред треба технички да го подготви текстот).

Цели на активноста:

- Запознавање на учениците со различни видови фразеологизми.
- Поттикнување на размислување и аргументирање.

Јован, познат по тоа што секогаш сака да го крене носот и да се покаже пред другите, на крајот се најде во ситуација што не можеше да ја контролира. Секогаш се обидуваше да изгледа важно и моќно, дури и кога немаше вистински причини за тоа. Но, неговите постапки набрзо доведоа до проблеми. Еден ден, кога конечно му дојде тамеј, сфати дека неговото однесување не е одржливо и дека мора да ја прифати реалноста.

Во меѓувреме, Петар, неговиот колега, веќе одамна имаше забележано дека Јован често зборува бабини деветини за да остави впечаток пред другите. Петар, кој беше познат по својата стрпливост, реши да фрли поглед на ситуацијата и внимателно да го следи Јован. Со текот на

времето, забележа дека Јован не е оној што се претставува. Со секоја нова лага што Јован ја изговараше, Петар чувствуваше како вистината полека излегува на површина.

Јован пак, сметаше дека може *да лови во матно*, користејќи ги нејасноста и забуната за да ги манипулира луѓето околу себе. Но, со секој чекор што го правеше, сфаќаше дека играта што ја игра станува сè потешка за одржување. Се обидувааше да *седи на два стола*, настојувајќи да ги одржи сите опции отворени, но на крајот сфати дека не може да ги контролира сите аспекти од ситуацијата.

Кога, конечно, беше соочен со последиците од своите постапки, Јован почна да се повлекува, свесен дека времето му истекува. Кога Петар, конечно, го соочи со вистината, Јован чувствуваше како *му се стемнува пред очите*, признавајќи дека веќе нема каде да бега. На крајот, соочен со неоспорната вистина, Јован *се тресе од страв*, знаејќи дека неговите лажни приказни веќе нема да поминуваат.

Во оваа приказна, Јован на крајот мораше да се соочи со последиците од своето однесување, додека Петар, кој стрпливо ја следеше вистината, ја доби својата морална победа.

1. да го крене носот
2. му дојде памет
3. бабини деветини
4. фрли поглед
5. лови во матно
6. седи на два стола
7. му се стемнува пред очи
8. се тресе од страв

Активност 3: Дискусија за тоа што претставуваат *фразеологизмите*. Дефинирање на поимот. Класификација.

Цели на активноста:

- Поттикнување на анализа на дадена информација.
- Дедуктивно размислување.

Чекор 1: Дискусија

Какви изрази се фразеологизмите?

Каква е врската помеѓу зборовните состави? Фиксна? Слободна?

Какво е значењето: дали е поврзано со значењето на поединечните зборови?

Кога се користат?

Зошто би употребувале такви изрази во говор или во пишан текст?

Чекор 2: Дефинирање на поимот

Заокружи го точниот израз од двата означени зборови/комбинации на зборови, за да биде точно значењето на реченицата.

Фразеологизмите се *фиксни/слободни* зборовни состави или комбинации на зборови (најмалку два) што имаат значење *исто со/различно од* основното значење на нивните составни делови. Тие се често користени во секојдневниот говор и имаат преносно, метафоричко значење, кое *може/не може* да се разбере само преку значењето на поединечните зборови. Формата на фразеологизмите е *секогаш иста/се менува*.

Чекор 3: Класификација

Во следната табела, со помош на дадените описи, обидете се да ги класифицирате подвлечените фразеологизми од горенаведениот текст.

Поделба на фразеологизмите според степенот на слеаност, односно според тоа колку зависи значењето на целиот израз од значењето на зборовите во составот на фразеологизмот:

Фразеолошки срастувања (идиоми)	најнеслободни зборовни состави што се фиксни/скаменети и не ја менуваат својата форма, а нивното значење е ново и нема врска со значењето на одделните зборови во составот (пр. со крстот на чело – чесен човек).
- да го крене носот - му дојде памет - бабини деветини	
Фразеолошки единства	општото значење на зборовните состави е мотивирано од значењето на одделните зборови. Зборовите во составот го заменуваат своето основно значење со преносно значење и може да се користат како слободни поврзувања (со основно значење), но и како неслободни (со преносно значење). пр. 1 Му застапа мува на капата. пр. 2 Има мува на капата. (виновен е)
- фрли поглед - лови во матно - седи на два стола	
Фразеолошки спојки	најмалку слеани фразеологизми, каде што еден збор има преносно значење, а другите се употребуваат со основното значење. Овие изрази немаат ново значење, туку значењето делумно се содржи во еден збор од составот (пр. златна свадба).
- му се стемнува пред очи - се тресе од страв	

Активност 4: Употреба на фразеологизми; работа во парови/групи.

Цели на активноста:

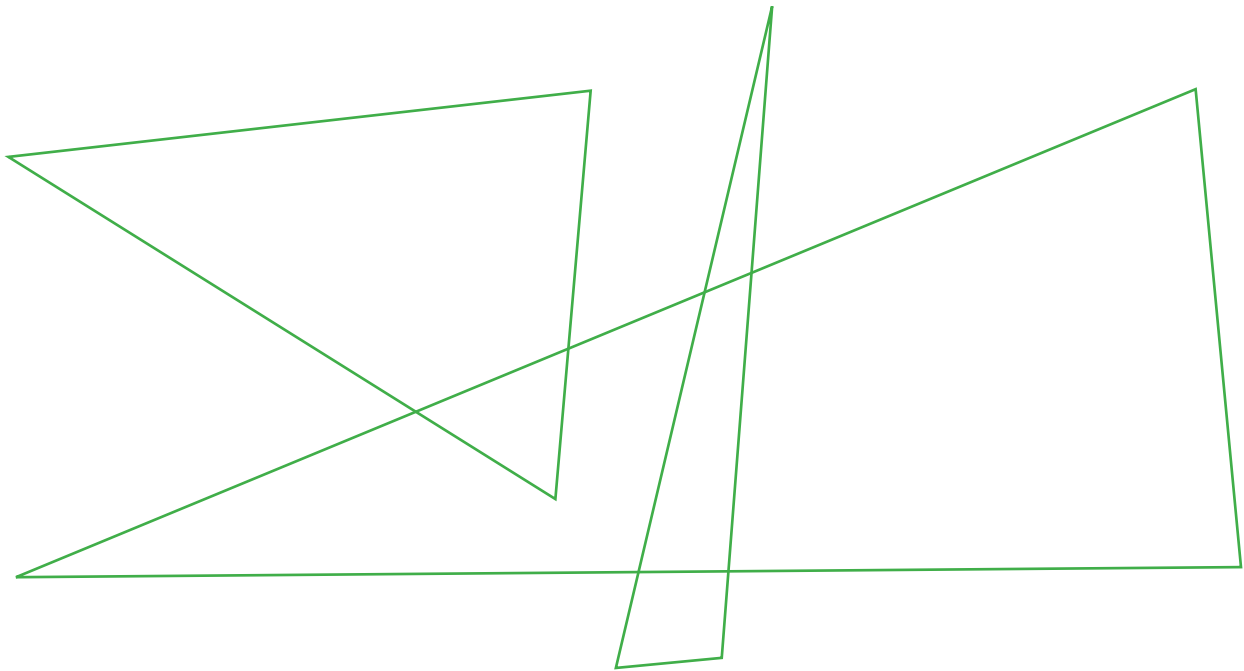
- Подобрување на способноста на учениците за практична употреба на фразеологизмите во писмено или во усно изразување (реален живот).
- Поврзување на материјалот со интересите на учениците и поттикнување креативност.
- Развој на дигитални вештини.
- Подобрување на соработката и комуникациските вештини.

Чекор 1: Учениците се делат во парови или групи од 3.

Чекор 2: Учениците користат ВИ (Чет ци-пи-ти, Бинг и сл.) за генерирање фразеологизми (проверка врши наставникот). Се препорачува да се искористат 5 нови фразеологизми.

Чекор 3: Учениците избираат начин на кој ќе ја презентираат содржината со фразеологизми. Тоа може да биде на еден од следниве начини:

- Поткаст на снимена приказна;
- Видеозапис на краток дијалог што ќе презентира секојдневна ситуација со употреба на фразеологизми; пр. разговор на училиште, ситуација во продавница, на работно место (рил за на социјална мрежа);
- Постер/цртеж што ќе го илустрира значењето на фразеологизмите;
- Креирање кратка презентација со помош на Прези;

Подготви: МАРИНА ДИМИТРИЕВА-ЃОРЃИЕВСКА* (1)*

СЦЕНАРИО ЗА ЧАС 1

(Според актуелната програма по предметот Македонски јазик за V одделение од основното образование, попраче Јазик и комуникација)

Содржина: Читање со разбирање

Самостојно читање и дискусија за текстот „НЕШТО ДРУГО“ ОД КЕТРИН КЕЈВ

Стандарди за оценување на постигањата

- Одговара на прашања за текст што го чита во себе во зададено време.
- Искажува став за тема од прочитан текст и го поткрепува со цитат од текстот.

ВОВЕДЕН ДЕЛ

Активнот 1 – разговор на тематски релевантни прашања.

Учениците седат во круг и разговараат поттикнати од прашањата:

- Што значи некому да му се каже дека не припаѓа таму каде што се наоѓа? Дали е тоа нешто пријатно? Можеби е непријатно, но зошто е тоа така?
- Погледнете ги цртежите. Според нив, што е *Нешто Друго*?
- Што мислите дека ќе се случува во приказна што се вика „Нешто Друго“?

* Марина Димитриева – Ѓорѓиевска е советник по македонски јазик во Бирото за развој на образованието

ГЛАВЕН ДЕЛ

Активност 2 – Самостојно читање

„НЕШТО ДРУГО“ ОД КЕТРИН КЕЈВ

На ветровитиот рид во осама без никој никаде што пријател можеше да му биде, живееше Нешто Друго.

Знаеше дека си она што е, оти сите го тврдеа тоа.

Кога ќе се обидеше да седне до нив или да им се придружи во игрите, секогаш добиваше ист одговор:

„Извини. Не си како нас. Ти си нешто друго. Не ни припаѓаш баш.“

Од петни жили Нешто Друго се трудеше да наликува на различните од него.

Смешкајќи се, велеше „Здраво“, како што тие отпоздравуваа. Црташе. Кога ќе му дозволеа, ги играше нивните игри. Си ја носеше ужинката во кесичка, како што тие имаа навика.

Но попусто.

Ниту личеше на нив ниту пак зборуваше како нив. Не го гледаше она што тие го гледаа. Ниту, пак, знаеше да игра како нив. А да не зборуваме за ужината.

„Не припаѓаш овде“, викаа.

„Не си како нас. Ти си нешто друго.“

Нешто Друго се повлече дома. Додека се подготвуваше да си легне, се чу тропане на вратата.

Нешто стоеше на прагот.

„Здраво“, рече. „Драго ми е што те запознав. Може да влезам?“

„Пардон?“, рече Нешто Друго.

„Добредојден си“, рече суштеството.

Ја подаде својата шепа или можеби пераја беше.

Нешто Друго зјапаше во шепата.

„Мислам дека си го згрешил местото“, рече.

Суштеството одмавна со главата. „Не, никако. Местово е совршено. Погледни!“

И додека Нешто Друго сфати што се случува, суштеството веќе беше внатре...

...и си седна токму врз неговата ужина.

„Те знам ли од некаде“, праша Другото збунето.

„Дали ме знаеш?“, се насмевна суштеството. Се разбира, дека ме знаеш. Погледни ме подобро. Само напред!“

Нешто Друго гледаше.

Се прошета околу суштеството од напред до назад и од назад кон напред. Не знаше што да каже, па си молчеше.

„Зар не гледаш?“, вресна суштеството. Јас сум исто што и ти! Ти си Нешто Друго, а и ЈАС СУМ ЕДНО ТАКВО ИСТО!„

Уште еднаш му ја подаде шепата и се насмевна.

Нешто Друго се најде во чудо, па не можеше да ја возврати насмевката.

Ниту, пак, ја прифати шепата.

„Исто што и јас“ – рече. „Ти не си што сум јас. Всушност, ти не личиш на ништо што досега сум го видел. Се извинувам, ама ти дефинитивно не си од МОЈАТА сорта на нешто друго.“

Отиде до вратата и ја отвори. „Добра ноќ“.

Суштеството полека си ја собра шепата.

„Ах“, рече.

Изгледаше некако тажно и мало.

Го потсети Нешто Друго на нешто, но никако не му паѓаше на ум на што.

И додека се обидувахе да си припомни, суштеството си замина.

Одненадеж Нешто Друго се сети.

„Чекај“, викна. „Немој да си одиш“.

Најбргу што можеше потрча по суштеството.

Кога го стигна, цврсто му ја зграпчи шепата.

„Не си што и јас, но не ми е грижа, можеш да останеш со мене, доколку сакаш.“

И суштеството се врати.

Оттогаш па наваму, Нешто Друго имаше нешто со што можеше да биде другар. Смеејќи се, си отпоздравуваа со „Здраво“. Цртаа, сликаа. Секој ги играше игрите што другиот ги знаеше и сакаше, или барем се обидуваа. Ужинаа еден со друг. Беа различни, ама се согласуваа.

А кога се појави едно нешто со навистина чуден изглед, тие не му рекоа дека не личи на нив и дека нема да се вклопи во нивната дружба. Се потргнаа и место му направија.

Кејрин Кејв

По самостојното читање, учениците добиваат работен лист, на кој се поставени прашања од различни нивоа. Прашањата може да се одговараат усно или писмено или, пак, комбинирано.

Фокусирање, согледување и потсетување на експлицитни информации

Како се вика главниот лик во овој текст?

Какво име има тој? Дали е тоа слично на нашите имиња?

Каде живее ликот Нешто Друго?

Дали има другарчиња? Со кого се дружи? Што прави со оние што се наоѓаат во негова близина?

Што се случува на почетокот на оваа приказна? Како се дружи Нешто Друго со другите врстници?

Изведување непосредни заклучоци

Раскажувачот на текстот на оваа приказна ни вели:

Кога ќе се обидеше да седне до нив или да им се придружи во играше, секогаш добиваше ист одговор:

„Извини. Не си како нас. Ти си нешто друго. Не ни припаѓаш баш.“ На кого мисли раскажувачот во оваа приказна кога вели: „нив“?

Што мислиш, кој направи нешто/постапка со своето однесување во текстот што ликот Нешто Друго посака да се повлече дома? Зошто мислиш така?

Ти го запозна ликот Нешто Друго, дали тоа суштество се чувствува исто на почетокот и на крајот на приказната?

Пронајди реченици во кои ќе покажеш како се чувствува на почетокот.

Пронајди реченици во кои ќе покажеш како се чувствува ликот на крајот на приказната. Кога ќе ги споредиш чувствата на Нешто Друго на почетокот и на крајот, што заклучуваш?

Интерпретирање и интегрирање идеи и информации

Кое е твоето мислење зошто суштеството се вика Нешто Друго? Како го дозна тоа? Пронајди барем две реченици во кои ќе го покажеш тоа?

На кого мисли раскажувачот во оваа приказна кога вели: тие или нив? Што мислиш ти, зошто тие немаат име? Посочи барем една реченица поради која го заклучи она што го одговори?

Што мислиш, кога настана промената за ликот Нешто Друго? Објасни го својот одговор зошто мислиш дека тој настан предизвикал промена кај Нешто Друго?

Опиши го суштеството што е УШТЕ ЕДНО НЕШТО ДРУГО.

Опиши ги неговите чувства за време на посетата кај Нешто Друго?

Според тебе, зошто Нешто Друго на почетокот на средбата со своето другарче се однесува така?

Како можеш да ги објасниш овие реченици: „Го потсети Нешто Друго на нешто, но никако не му паѓаше на ум на што. И додека се обидуваа да си припомни, суштеството си замина.“

Што мислиш што го потсетило Нешто Друго да појде по другарчето?

Си бил ли ти во слична ситуација? Што мислиш, што го спасува другарството?

Анализа на вреднување на содржината, јазикот и текстуалните елементи

Дали во твојата околина има Нешто Друго? Дали може да кажеме дека Нешто друго е нешто блиско или нешто далечно? Зошто мислиш така? Дали и ти можеби си бил некогаш Нешто Друго?

Што беше, според тебе, нешто најважно за ликот Нешто Друго? Дали го постигна тој тоа? На кој начин?

Објасни со свои зборови што значат овие реченици од текстот: „*Секој ги играше и грише што другој ги знаеше и сакаше, или барем се обидуваа. Ужинаа еден со друг. Беа различни, ама се согласуваа.*“

Која од овие реченици сметаш дека е најважна, наведи барем две причини зошто мислиш така.

ЗАВРШЕН ДЕЛ

Активност – Дискусија за заклучок

Опиши свое искуство за тоа кога си се чувствувал како *Нешто Друго* или како би се чувствувал ако си *Нешто Друго*?

Рефлексција за учениците

Прашања што лесно ги одговорив.	Прашања што ми беше тешко ги одговорам.	Што треба да направам за полесно да ги одговорам?

Наставни средства: наставни листови со текстот и прашањата, листови во бои за рецептот, картички со цитати

Следење на напредокот:

- писмени одговори на прашања за текстот;
- усни одговори;
- учество во дискусија.

Дополнителни задачи

- Согледуваме разлики и сличности – Претстави три карактеристики од Нешто Друго и три карактеристики од второто Нешто Друго. Дали имаат нешто заедничко? Што е тоа што им е заедничко? Направи Венов дијаграм.
- Драматизираме – учениците се организираат во пар. Секој пар може да одигра некоја од следниве сцени:
 - сцена кога Нешто Друго првпат го одбива суштеството.
 - сцена кога се покажува и го повикува назад второто Нешто Друго.

По драматизацијата, на часот се поставува прашањето: што се смени кај Нешто Друго? Зошто се покаја тој за своето однесување?

- Твориме и се изразуваме

Избери една од задачите:

1. Напиши писмо како да си *Нешто Друго* и им се обраќаш на учениците од твоето одделение барајќи соработка и дружење;
2. Напиши писмо до Нешто Друго, понуди му пријателство со листа од предлози за заеднички дружења.

СЕ ПОВРЗУВАМЕ СО ДРУГИТЕ ПРЕДМЕТИ – МАТЕМАТИКА

МЕРЕЊЕ УЖИНКИ

Подгответе замислена трпеза за „Нешто Друго“ со мали рецепти, пример вкусен сендвич – ужинка за на голем одмор/сендвич за мојот другар Нешто Друго. Пример на следниот начин.

- 2 парчиња леб со должина од 10 см
- 3 коцки сирење со должина од 3 см
- 1 ливче зелена салата
- 2 полутруга домати со дебелина 0,5 см
- 1 грам сол

Подготви: МАРИНА ДИМИТРИЕВА-ЃОРГИЕВСКА (2)

(Според актуелната програма по предметот Македонски јазик за VI одделение од основното образование, поучаје Јазик и комуникација и Литература, изразување и творење)

Содржина: Читање со разбирање; Епика во проза – сказна

Самостојно читање и дискусија за текстот „ПРЕКРАСНАТА ПРИНЦЕЗА“ ОД ЏЕРИ ЛИ ОЛСЕН

Стандарди за оценување на постигањата

- Одговара на прашања за текст што го чита во себе во зададено време.
- Искажува став за тема од прочитан текст и го поткрепува со цитат од текстот.
- Ги објаснува елементите на сказната (тема, ликови, време, простор, волшебни елементи).

ВОВЕДЕН ДЕЛ

Активност 1

Мал прашалник на тема: „Каква е за мене убавината?“

Наставникот на таблата поставува прашања што се основа за воведна дискусија. Прашањата може да се одговараат и писмено, па да се читаат одговорите пред сите во одделението.

- Дали е убавината важна?
- Што ја прави една личност „убава“?
- Дали е убавината видлива или невидлива?
- Може ли некој да биде убав, а сепак нељубезен? А обратно?

ГЛАВЕН ДЕЛ

Активност 2

„ПРЕКРАСНАТА ПРИНЦЕЗА“

Џери Ли Олсен

Еднаш, во едно време, си живееше една прекрасна принцеза. Таа беше поубава од секој цвет и од секоја пеперутка.

Таа беше толку убава, што дури и сонцето покрај неа ја губеше својата убавина. И поради тоа што беше толку убава, таа издаде посебна наредба: секој кој сака да ѝ се приближи на принцезата мора да носи очила за сонце, и тоа некои најтемни, за да не се заслепи некој од нејзината убавина.

Принцезата беше многу добра и вистински се грижеше за сите жители во кралството. И така, дојде време кога принцезата требаше да се омажи. Од секаде доаѓаа многу принцови, кои се обидуваа да ја добијат раката на принцезата. Но, принцезата не ги сакаше. „Тие не се толку убави“, велеше таа. „Јас сакам да се омажам за некој принц, ќе биде исто толку убав како мене. Дали можеби барам премногу, или ... ?“

И така сите принцови беа вратени дома.

Недалеку од замокот живееше еден сиромашен ковач, тој беше смртно вљубен во принцезата.

Покрај неговата кука, секојдневно поминуваа вратените принцови. Тоа многу му се допаѓаше на ковачот. Но, сепак, стравуваше дека еден ден ќе се појави некој принц, што ќе ѝ се допадне на принцезата. Затоа тој мислеше и мислеше. Цела ноќ тој размислуваше...

...веќе рано изутрина имаше идеја.

Тој направи еден пакет, во него остави многу темни очила за сонце, едно писмо и сето тоа ѝ го испрати на принцезата.

Во писмото пишуваше: *Многу почитувана принцезо, јас сум еден прекрасен принц и би можел да дојдам да се прејстивам, и со вас да се оженам, но само под одредени услови. Јас уште денес би дошол кај вас. Ви одговара во џири и џол?*

Срдечни поздрав

Прекрасниот принц

П.С. Од безбедносни причини Ви испраќив и очила за сонце, за да не се случи некој да се заслепи од мојата убавина – Вам ова веќе Ви е познато.

Точно во три и пол ковачето дојде во посета.

„Навистина си толку убав ?“, праша принцезата, која поради темните очила не можеше никого да препознае. „Исто колку Вас“, одговори принцот.

Така тие се зедоа и си живејат многу среќно.

Разговараме за бајковитоста на овој текст

Овој текст е бајка?

- Да
- Не

Зошто е бајка?

- Бидејќи има среќен крај.
- Бидејќи има лик принцеза.
- Бидејќи на крајот завршува со брак.

Дали има во текстот нешто необично и волшебено? Што е тоа? Дали времето на случување е дефинирано? Дали местата каде што се случуваат настаните се означени? Кои се тие места? Дали има необични ликови? Кои се тие? Дали има необичен настан? Дали има ликови што се јунаци? За што се борат тие/тој? Дали има помошници? Како помагаат? Дали во овој текст има волшебни предмети? Кои се тие? Каква моќ имаат? Има ли волшебни зборови? Што значат тие? Каков е крајот? Дали, според сето ова, текстот е бајка? Дали е како оние што ги викаме „класични“, како „Пепелашка“, „Заспаната убавица“ и слични или, пак, се работи за нешто поинакво? На кој начин е поинакво?

Задача за истражување

Истражувај и пронајди што значи поимот *современа бајка*. Објаснувањето претстави го пред соучениците. Дали текстот „Прекрасната принцеза“ е бајка. Образложи.

Разговараме за содржината на прочитаното

1. Која била прекрасната принцеза? Каква била прекрасната принцеза? Како е опишана? Можеш ли да го најдеш описот од раскажувачот? Прочитај го уште еднаш тој опис и посочи со кои зборови е опишана прекрасната принцеза.

Иразување мислење

2. Што мислиш ти за описот: *Таа беше љубава од секој цвеш и од секоја љејерушка. Таа беше толку убава, што дури и сонцето покрај неа ја губеше својата убавина.*

Со што се споредува убавината на принцезата?

3. Поради својата убавина, принцезата наредува: *Секој кој сака да ѝ се приближи на принцезата мора да носи очила за сонце, и иако некои најтемни, за да не се заслепи*

некој од нејзината убавина.

Според овој цитат од текстот, што мислиш, каква е таа?

- Вообразена.
 - Принцеза заштитник на другите.
 - Себична е.
- Образложи го одговорот што ќе го избереш.

Цитирање и коментирање

4. Освен описот за убавината, дали има некој опис што се однесува на личноста на принцезата? Може ли да го пронајдеш тој дел во текстот? Прочитај го и посочи ги зборовите што те упатија на тој заклучок.

5. Како го коментираш делот од оваа приказна: *Но, принцезата не ѝ сакаше. „Тие не се толку убави“, велеше таа. „Јас сакам да се омажам за некој принц, ќе биде исто толку убав како мене. Дали можеби барам премногу, или ... ?“*

Дали бара принцезата тие да бидат само исто толку убави?

6. Што мислиш, зошто вели: *Дали можеби барам премногу, или ... ?* Дали е таа свесна дека малку претерува? Или не? Мислиш ли дека претерува? Објасни го својот одговор.

7. Во текстот се вели: *Истото толку убав колку мене.* – Дали е во ред да бараме другите да бидат исти како нас?

Ако бараме да бидат исти со нас, во што треба да бидат исти со нас?

Што мислиш ти, дали може да се најдат такви исто убави ... ?

8. Што ќе ѝ овозможат темните очила на принцезата?

А што нема да ѝ овозможат? Набројте и објаснете.

Ликовите и нивните однесувања

9. Во еден дел од текстот се вели: *Недалеку од замокој живееше еден сиромашен ковач, кој беше смртно вљубен во принцезата. Покрај неговата кука секојдневно поминуваа вршениците принцови. Тоа многу му се допаѓаше на ковачот. Но, сепак, справуваше дека еден ден ќе се појави некој принц, што ќе ѝ се допадне на принцезата. Затоа тој мислеше и мислеше. Цела ноќ тој размислуваше.....веќе рано изутрина имаше идеја.*

Кој живеел блиску до принцезата? Што чувствувал тој за неа? Од што му било страв? Зошто?

Каде побарал помош?

10. До каква идеја дошол? Што направил?

11. Што напишал во писмото? Издвој одредени зборови што ти изгледаат особено важни за пораката што ѝ ја пратил.

12. Како се одвива средбата меѓу принцот (ковачот) и принцезата?

Дефинирање пораки од текстот

13. Ако очилата се многу темни, ако низ нив не може да се гледа, тогаш, што мислиш, како одлучуваат принцот и принцезата да бидат заедно?

14. На крајот, може ли да кажете мислење за тоа што е убавината според текстов?

15. Дали некои од следните реченици може да бидат и пораки од текстот? Доколку сметаш дека да, образложи го одговорот.

Дополни и со свои пораки. Пример:

Луѓето и суштествата се она што се, без разлика на тоа дали ги гледаме со темни очила.

Убавината на луѓето не е секогаш само на нивниот лик и тело, таа е понекогаш скриена.

Рефлексија за учениците

Прашања што лесно ги одговорив.	Прашања што ми беше тешко ги одговорам.	Што треба да направам за полесно да ги одговорам?

Наставни средства: наставни листови со текстот и прашањата.

Следење на напредокот:

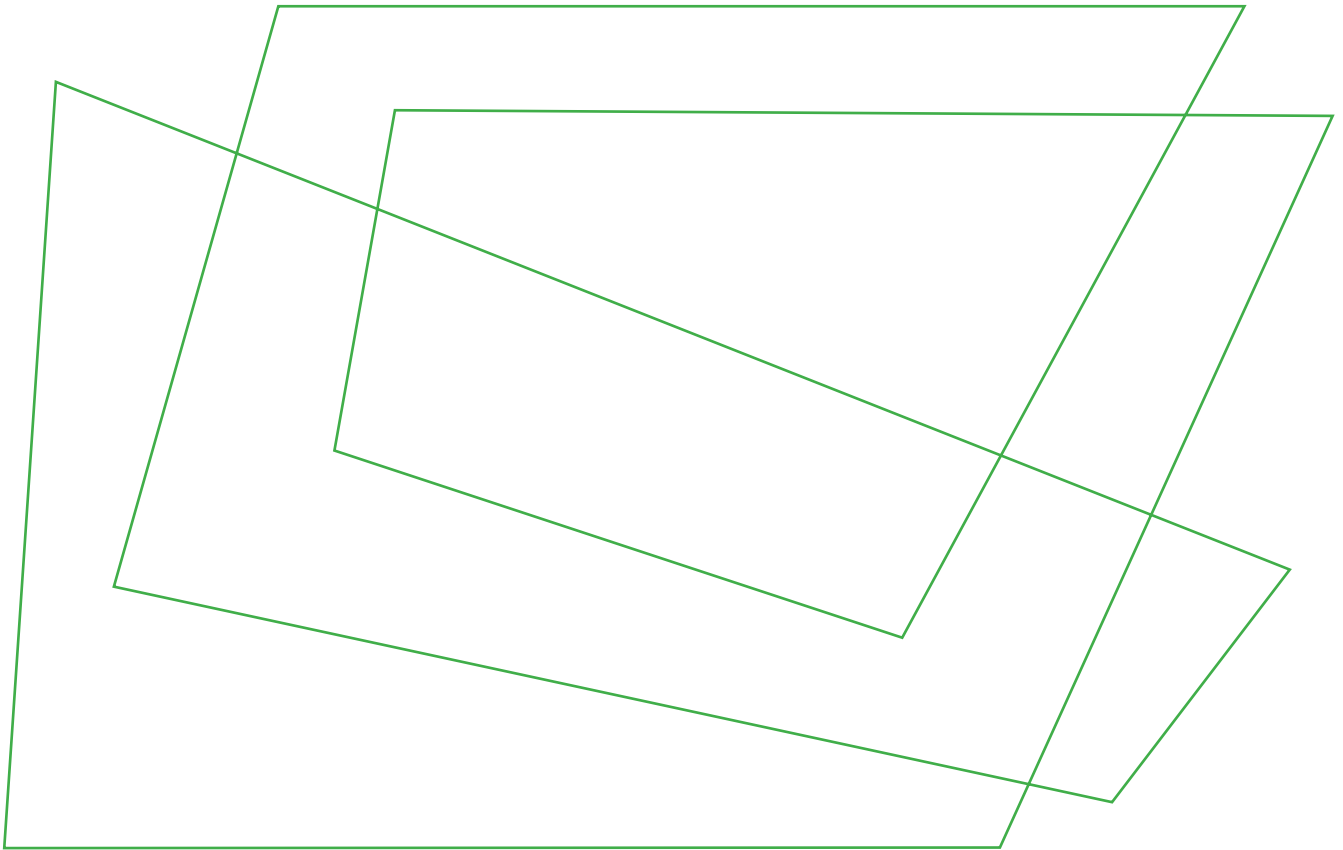
- писмени и/или усни одговори на прашања за текстот;
- учество во дискусија.

Дополнителни задачи:

- Нацртајте го волшебиот предмет „очила за сонце“ и напишете под нив: „Овие очила ми помагаат да видам...“
- Изразување и творење
 - Замисли дека ковачот ѝ открива на принцезата кој е навистина... Што ќе ѝ рече? Напиши го неговиот говор.
 - Како ќе изгledаше оваа приказна ако ја раскажуваше ковачот? Раскажувај од негова перспектива.

Задача за истражување

Пронајди податоци од кога датираат првите очила со диоптер? Истражувајте, исто така, од кога се појавиле темните очила како заштита од сонце. Истраженото споделете го меѓу себе.

Подготви: Сања Михајловиќ-Костадиновска*

Оперативен план за час

Вид образование: гимназиско или стручно образование

Година: 1-4 година

Наставен предмет: Македонски јазик и литература (или друг изборен предмет од наставното подрачје)

Наставно подрачје: Литература

Наставна тема: **ЗАПОЗНАВАЊЕ СО КУСИ-КУСИ РАСКАЗИ КАКО ФОРМА**

Функционални цели:

- Обезбедување пријатна атмосфера на часот преку текстови што тематски се блиски до помладата популација и текстови со комична нота.
- Разбирање текст преку прашања што може да се одговорат во усна или во писмена форма.
- Дискусија за современи теми и поттикнување на аргументирано размислување.
- Поттикнување на креативно пишување како вежба за создавање на внатрешната структура и динамика на еден кус-кус расказ, но и како вежба за себепознавање и активирање на пишувачкиот потенцијал.

* Сања Михајловиќ-Костадиновска е професорка по шпанска книжевност на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при УКИМ во Скопје

НАСТАВЕН ЧАС ПО ЕТАПИ:

I Вовед

На учениците им се задава самостојно да ги прочитаат двата расказа во продолжение и да размислат за одговорите на прашањата:

Прокрастинација

Татко ми секоја ноќ го навиваше стариот метален будилник и го оставаше на машината за перење во бањата. Галамата што ја правеше будилникот сабајлината беше далечна и непријатна. И траеше кратко. Веднаш потоа станот живнуваше, се слушаа чекорите, отворањето на вратите, чкрапнувањето на светлото, сè уште сонливите разговори.

Денес спијам со телефонот при рака. Ме буди некоја пријатна мелодија, на која можам да ѝ наредам да ме буди на секои пет минути. Денот ми почнува со одложување на стварноста. Обврските секогаш можат да почекаат уште пет минути. Прокрастинацијата подмолно ме чека на излезот од сонот. Ме начекува секојпат сонлив, а некогаш дури и мамурен. Секогаш неподготвен да се соочам со нејзината примамливост. И ме држи така заробен по цели денови, веќе со години.

Ѓоко Здравески, *Ојсечки стварности*, 2019.

Фотографија со коњ легнат на канабе. Кафеав, истимарен, блескав. Кога бев дете, баба ми ми раскажуваше за семејниот коњ, Дорчо, што одбивал да живее во штала, зашто се чувствувал како да е дел од семејството Таневски, кое некогаш било прекрстено во Таневик, а потоа во Таневи; како што ѝ пасувало на историјата – така. Тој коњ, тврдоглав како магаре, сакал да прави сè што правеле Таневски и никако поинаку: да појадува в кујна, да руча в дневна и да вечера испружен пред германскиот транзистор, со најновите вести и шлагери што ечеле од „Радио Луксембург“. Исто така, Дорчо сакал да игра ластик и мижитатара со петте сестри, да се расправа за политика со брат му на Цветко и да мечтае, да мечтае, да мечтае...

„Како човек“, вели баба ми и заспива пред да го дознае крајот на приказнава.

Отсекогаш знаев дека коњот на фотографијата не е Дорчо туку некој аристократски неработлив пастув-пудла што некако заскитал во семејниот албум, но и во двата случаи, станува збор за салонски коњи, шталомрски, кои повеќе сакале да сонуваат птичји песни што извираше од највисоките гранки, отколку да влечат гранки натоварени на нивните самари.

Никој не можел (и не може!) да ги насамари тие коњи.

Владимир Лукаш, *Гени, мени, сени*, 2023.

Прашања за разбирање на текстовие:

1. Што е заедничко за двата кратки раскази?
2. Какви промени настанале со текот на времето во првиот расказ и каков став се зазема кон нив, односно дали промените се позитивни или негативни?
3. Што значи зборот „прокрастинација“? Зошто во првиот расказ се вели дека таа е примамлива?
4. Што мислиш дека авторот на текстот сака да каже со „како ѝ пасувало на историјата – така“?
5. Дали сметаш дека во вториот расказ преку коњот и описот за него метафорично се зборува за нешто друго?
6. Најди зборови во двата раскази што се поврзани со некоја друга епоха или потсетуваат на некое друго или далечно време.

II Размена на мислења и сјројивстаување на одговорише

Во овој дел се очекува наставникот да ги сослуша одговорите на учениците, а потоа, доколку е потребно, да ги води до целниот одговор. Односно, на првото прашање, кое е заедничко за двата расказа, би можело да се укаже на формата, односно дека се работи за куси раскази, составени од 2-3 пасуси, кои, сепак, имаат заокружена форма, односно успеваат да раскажат куса приказна или да претстават една ситуација, а сето тоа да биде сублимирано во крајната реченица, којашто е потребно да побуди одреден ефект или размислување кај читателот.

Во однос на второто прашање за промените низ времето, на кои укажува првиот расказ, учениците би можеле да дојдат до заклучок дека, иако напредокот на технологијата може да значи подобрување на некои аспекти од животот (во расказот претставени преку пријатната мелодија на телефонот, наспроти старите гласни будилници), сепак, новото време може да донесе нови предизвици (во текстот претставени преку неволноста на нараторот да го започне денот, па постојано го одлага).

На третото прашање се очекува наставникот да објасни дека „прокрастинација“ не е стандарден збор, односно дека се работи за збор преземен од англискиот јазик, *procrastination*, што значи *одлагање*, а младите, веројатно, многу добро го познаваат, затоа што често се поврзува со времето поминато на социјаните мрежи како начин на одлагање на другите обврски. Па, оттаму, одговорот на прашањето зошто е одлагањето на обврските примамливо се наметнува само, односно луѓето (од секоја епоха, не само денес) претпочитаат одмор и забава наспроти работа и обврски.

На четвртото прашање, цитатот од вториот расказ, со „како ѝ пасувало на историјата – така“, би можел да се прокоментира во насока дека луѓето се приспособуваат на искориските околности во кои живеат, колку и да се тие недоволни, а тие околности, пак, ги обликуваат нивниот светоглед, нивниот начин на живот и сл.

На петтото прашање, дали преку коњот се зборува метафорично и за нешто друго, би требало наставникот да ги насочи учениците да размислуваат за човечките карактеристики што му се придадени на коњот, па оттаму да дојдат до можната интерпретација на коњот како човек со одредени мани, како самобендисаност, покондуреност и сл.

На шестото прашање, наставникот треба да укаже на зборот „сабајлина“ од првиот расказ, како збор со архаичен призвук, на зборовите „канабе“, „шлагер“, „мижитатара“, кои, исто така, може да не бидат познати кај ученици од помлада возраст и, исто така, од вториот расказ, да се укаже на неологизмот „шталомрзец“ и да се поттикнат учениците да изведат други неологизми.

III Отворена дискусија

Во овој дел се очекува учениците да ја поврзат содржината на текстовите со своето секојдневје, критички да размислуваат за штетноста на одредени општествени појави и да го споредат живеењето порано и денес.

Прашања за дискусија

1. Колку често и како ја „одложуваш стварноста“, односно обврските што ги налага денот?
2. Дали е минатото секогаш подобро од сегашноста?
3. Кои предности, а кои недостатоци ги носи современиот свет во кој живееме?

IV Писмено изразување

Оваа задача може да биде зададена како домашна работа, но пожелно е да се работи на самиот час, индивидуално или во групи. Наставникот треба да ги објасни упатствата за пишување, кои се доста прецизни, со цел учениците да ги почувствуваат заокруженоста на една куса форма и умешноста да се создаде приказна во еден ограничен простор.

Задача за креативно пишување

Обиди се да напишеш кус расказ, следејќи ги следниве упатства:

– текстот треба да зборува за времето пред и по појавата на мобилните телефони и социјалните мрежи;

– текстот нека биде раскажан во прво лице;

– вметни во текстот елементи за просторот, односно елементи по кои читателот ќе знае каде се одвива дејството;

– обиди се со последната реченица да ја заокружиш целата приказна и да постигнеш некаква интересна поента ☺;

– текстот не треба да биде подолг од половина (отчукана) страница или цела страница во мала тетратка.

Подготви: Станислава-Саша Тофоска*

План за активности на тема: **РЕЧЕНИЦА. ОСНОВНИ ЧЛЕНОВИ НА РЕЧЕНИЦАТА. ПРИРОК**

ЦЕЛИ НА АКТИВНОСТИТЕ:

- поттикнување на критичко размислување за претходно усвоените знаења (најчесто се помнат само дефиниции без разбирање) и самопроверка на наученото преку анализирање;
- изведување заклучоци и синтетизирање на наученото;
- знаење со разбирање – искажување на наученото со сопствени зборови;
- креативност – употреба на наученото преку примери што ученикот сам ги создава

* Станислава-Саша Тофоска е професорка по македонски јазик на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при УКИМ во Скопје

Активност 1

Разговор и дискусија со наставникот во врска со претходно усвоените знаења за реченицата, преку одговарање прашања што ги поставува наставникот во врска со дефинирањето на реченицата, нејзините карактеристики и можни поделби (што е реченица, што искажуваме со речениците, каква може да биде целта при искажување одредена реченица, какви типови реченици има итн.)

Можни прашања за активност 1 (текот на дискусијата зависи од одговорите на учениците, не мора да се постават сите прашања):

1. Што е комуникација? (пренесување и размена на информации);
2. Како комуницираме, која е основната јазична единица со која соопштуваме некоја информација?
3. Што е реченица?
4. Што соопштуваме со речениците, какви информации сакаме да размениме со неког?; Дали со речениците секогаш само сакаме нешто да соопштиме, да пренесеме некому некаква информација? Или можеби сакаме и можеме да предизвикаме нешто друго? (ев. одговори: можеме да поставиме прашање, може да побараме некоја информација, може да побараме некој нешто да направи (да искажеме молба, барање, наредба итн.)

Активност 2

Врз основа на заклучоците од претходната дискусија, учениците создаваат по 1-2 реченици за секоја од споменатите цели на зборувањот и примерите се запишуваат на табла. Преку анализа на речениците создадени од учениците, се определуваат нивните функции и типовите реченици (класификација). Се воочува улогата на интонацијата во искажувањето на различните типови реченици (не само разликувањето на исказни наспрема прашални или заповедни реченици, туку и при изразувањето молба наспрема барање и сл.) и се укажува на соодветната интерпункција.

пр.1. *Ти ќе дојдеш со нас. (исказ, соопштување) : Дали ти ќе дојдеш со нас? (прашање): Дојди со нас, (морај)! (заповед) Дојди со нас, (ти ме молам)! (молба); Би дошол со нас? (желба) итн.*

пр.2. иста структура на реченица со различна интонација: *Ти ќе дојдеш со нас. (исказна) : Ти, ќе дојдеш со нас? (прашална): Ти ќе дојдеш со нас! (заповедна)*

Активност 3

Дискусија на учениците со наставникот поттикната од прашања што се однесуваат на основните членови на реченицата (прирок и подмет). Учениците треба да дадат примери и преку посочување на основните членови да увидат какви се нивните карактеристики. Првата цел на активността е самопроверка на претходното знаење на оваа тема, дали нивното знаење значи и разбирање на поимите, дали може да го применат знаењето или претставува механичко меморирање на дефиниции и поими. Главната цел е преку анализа на конкретни примери и синтеза на изведените заклучоци да дојдат до знаење со разбирање и примена на знаењето при создавање реченици и определување на основните членови на реченицата и нивните функции.

Опис на активността 3 (можни прашања за дискусија)

1. Кои зборови „мора“ да ги има во една реченица за таа да биде реченица? Очекуван одговор – глагол, прирок. Потоа, од учениците се бара да кажат како пример, неколку реченици и да го одредат прирокот во нив!;

2. Што мислите зошто токму тие се главни членови? Преку неколку примери на реченици се извлекува заклучок дека со прирокот (може да се воведе и терминот *ипредикаџ*) се соопштува информација за нешто што го знаеме, го гледаме, го чувствуваме, го посакуваме, нешто што се случило, што се случува или што сакаме да се случи итн.

3. Доколку учениците дадат примери само со глаголски прироци, им се поставува следното прашање: „А, што е прирок во следните реченици? на пр.: *Мила е инџелиџина. Бјанка ми е сесџра. Таа е џрофесорка. Адријан ќе биде одличен џроџрамер. Конџерџиџ беше џреџрасен. Времеџо беше врнеџжливо*. (Можен одговор е дека прироци во овие реченици се глаголските форми: *е, беше, ќе биде*). Тогаш се прашуваат учениците што се изразува со прироците (претходно споменато) и тие сами констатираат дека целосната информација за тоа што сакаме да го соопштиме се добива кога на глаголските форми од гл. *сум* (*е, беше, ќе биде*) ќе им се придружи именката или придавката, или цела именска група и сл. Се потсетуваат учениците дека прироците се делат на глаголски и глаголско-именски. Се дискутира што се глаголско-именски прироци, од што се составени и што се изразува со нив најчесто? Обично, со овој тип прироци се изразува информација за нечија особина (физичка или карактерна и сл.), за односи меѓу луѓето (семејни, пријателски итн.), професии и сл. Се определува (и се именува) функцијата на гл. *сум* (глагол-врска) и функцијата на именскиот дел. Преку погореспоменатите примери, а може и некој плус што учениците сами ќе го создадат, се воочува кои зборови може да бидат именскиот дел на прирокот.

Активност 4

Креативна групна активност на учениците за создавање реченици и определување на нивните главни членови.

На три посебни ливчиња се наведени по 4 типа глаголи, именки и придавки. Наставникот ги дели учениците во групи (може да бидат 3, а може и повеќе, при што ќе ги повтори ливчињата) и ја задолжува секоја група да состави различни реченици во кои ќе употреби по еден од зборовите што ги има на ливчето (глаголи, именки, придавки, соодветно на групата). Секоја група добива различно ливче, односно прави реченици со зборови од различни зборовни групи. (Со оглед на големиот број примери на зборови од соодветните групи, наставникот може да го намали бројот на зборовите од секоја група и да го искористи за повеќе различни ливчиња/ повеќе групи.) Откога учениците ќе ја завршат работата во групите, сите реченици (или дел од речениците од секоја група) се пишуваат на табла и сите ученици од класот учествуваат во определување на прироците, се утврдува од каков тип се, и се посочува што се искажува со нив. Покрај прироците, исто така се определуваат и се означуваат и подметите, што претставува подготовка за следниот час кој ќе биде посветен на *џодмеџиџ* како втор главен реченичен член.

Домашна задача: секој ученик од трите групи да напише по 2 реченици (со 2 избрани глаголи, именки или придавки) од секој од четирите реда, во зависност од тоа во која група припаѓа. И да ги определи (потцрта, заокружи) прирокот и подметот во секоја реченица. Дискусија за домашната ќе има на следниот час.

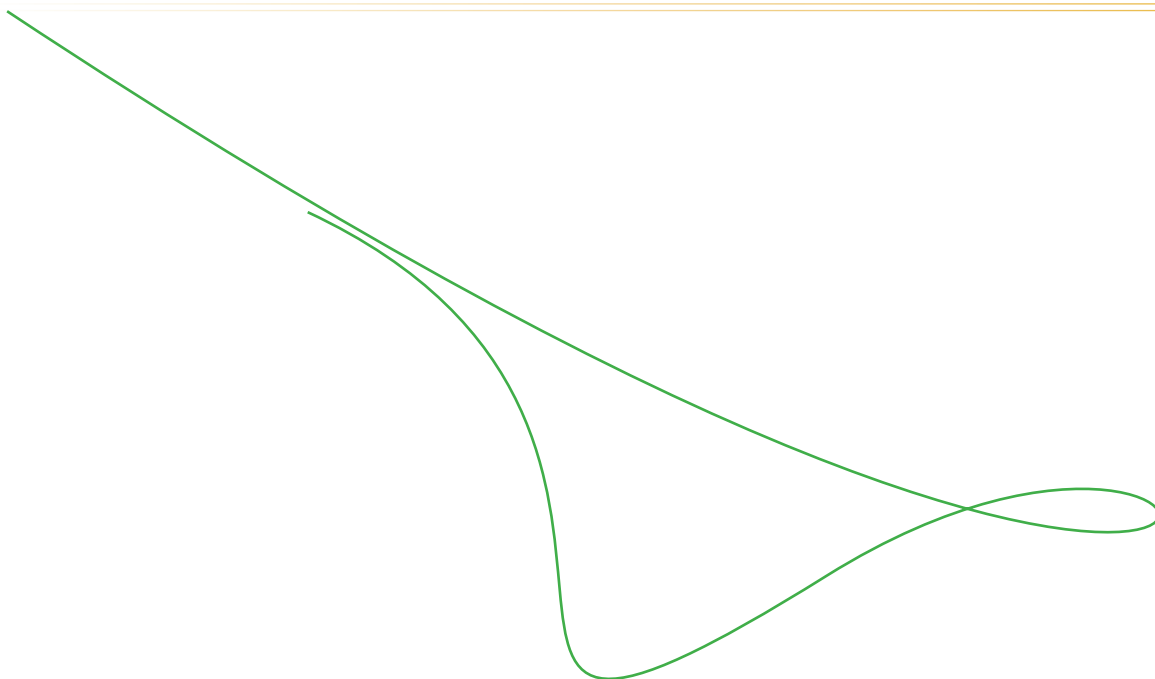
МАТЕРИЈАЛ – примери на глаголи, именки и придавки за вежби и домашна работа

Наставникот може (и би било добро) да го скрати или да го раздели списокот на понудени зборови во секој од редовите, водејќи сметка сепак, да има зборови со различни типови на значење.

глаголи	
1	оди, лежи, стои, застане, се наоѓа, престојува, види, слуша, мириса
2	размислува, се надева, оцени, смета, сака, се плаши, чувствува, боли, смее
3	купи, продава, чита, лепи, игра, чисти, разговара, објаснува
4	опфаќа, увиди, овозможува, загрозува, воодушеви

именки	
1	мирис, љубопитност, интерес, енергија, среќа, трема, страв, добрина, опасност
2	учесник, тренер, амбасадор, професор, мајка (ми), син, другарка, рака, глава, стомак
3	хотел, претстава, филм, концерт, музика, култура
4	снег, планина, езеро, глетка

придавки	
1	низок, голем, горчлив, вкусен, црвен, златен, мирислив, смрдлив
2	тажен, насмеан, возбуден, радосен, пресреќен, чесен, интелигентен
3	одличен, извонреден, почитуван, поучен, помошен,
4	јавен, рамнодушен, лицемерен

Подготви: МАЈА МИТЕВА-ПЕТРОСКА*

ОПЕРАТИВЕН ПЛАН ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ЧАС

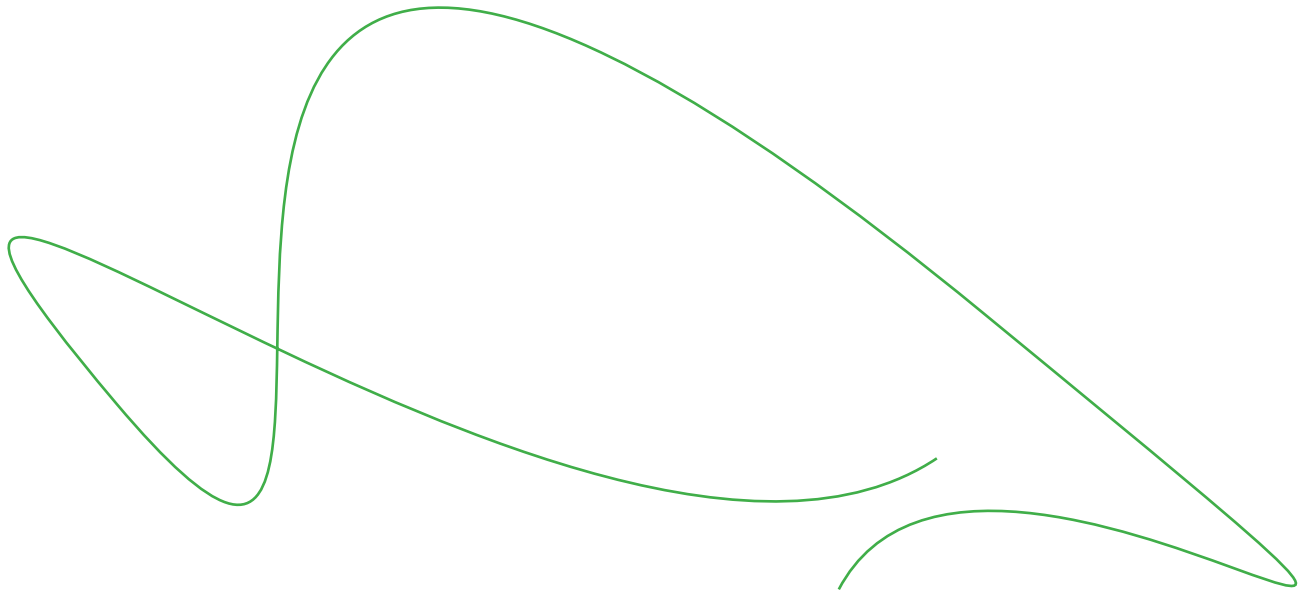
Предмет:	Македонски јазик
Одделение:	6
Наставна единица:	ЕДНАЧЕЊЕ НА СОГЛАСКИТЕ ПО ЗВУЧНОСТ

* Маја Митева-Петроска е наставник по македонски јазик во ООУ „Никола Карев“ во Крушево

СОДРЖИНИ (И ПОИМИ)	ЧАСОВИ И ДАТУМ НА РЕАЛИЗАЦИЈА	СЦЕНАРИО ЗА ЧАСОТ
Гласовни промени: едначење на согласките по звучност	1 час	Воведна активност – активирање на предзнаењата Активност 1 Учениците се делат во парови. Секој пар добива низа од гласови, а задача на учениците е да ги подредат гласовите според звучноста, почнувајќи од најзвучните (потсетување од наставникот: самогласки, сонанти, звучни согласки, беззвучни согласки). Активноста има натпреварувачки карактер, односно победник е ученикот од секој пар што точно и за најкратко време ќе ја подреди низата. Пар 1 - Л К А Б Пар 2 - В Е Т Р Пар 3 - Г И Ј Ф Пар 4 - О Ш Н Д Пар 5 - У Ќ Њ Џ Цели поврзани со функционалната писменост: – да се поттикне аналитичко и критичко размислување преку анализа и категоризација на гласови по звучност; – да се поттикне соработка и вербална размена на идеи меѓу учениците; – да се развие чувство на безбедност и прифатеност преку работа во пар и воспоставување почит кон туѓо мислење, особено преку натпреварувачка, но позитивна атмосфера; – да се развие свесност и чувство за категоризација на гласовите во македонскиот јазик.

		Главни активности – искуствено учење АКТИВНОСТ 2 Наставникот поставува на таблата картички на кои се дадени примери, а учениците продолжуваат да работат во парови, дискутирајќи за начинот на изговор на дадените примери. Наставникот им дава насоки на учениците да внимаваат како се изговараат полесно зборовите каде што има звучна и беззвучна согласка една до друга. Пример 1 ГРАД + ЧЕ (ГРАДЧЕ или ГРАТЧЕ?) Пример 2 РИБ + КА (РИБКА или РИПКА?) Пример 3 СНЕГ + ЧЕ (СНЕГЧЕ или СНЕКЧЕ?) Пример 4 СВАТ + БА (СВАТБА или СВАДБА?) Пример 5 ВРАБ + ЧЕ (ВРАБЧЕ или ВРАПЧЕ?) Се отвора дискусија со сите ученици. Прашања за дискусија: 1. Какви се по звучност гласовите што се спојуваат во дадените примери? 2. Што се случува кога имаме звучна и беззвучна согласка една до друга во ист збор? 3. Како го изговараеме полесно зборот? 4. Што се случува со првата согласка од парот звучна/беззвучна согласка една до друга? 5. Според која согласка се врши едначењето по звучност? Цели поврзани со функционалната писменост: – да се поттикнат когнитивните и лингвистичките вештини и комплексни умствени процеси: анализа, аргументација и заклучување за звучноста на согласките; – да се поттикне развивање способност за аргументирање став врз основа на слушање и анализа на изговор; – да се поттикне активна вклученост на сите ученици преку практична примена на знаењето; – дај се даде поддршка на разликоста на мислења, поттикнување дијалог и спротивставување на врсничко потсмевање преку соработка;
--	--	---

		Завршна активност – извлекување заклучок Активност 3 Во продолжение на часот учениците добија наставен лист со краток текст, а задача на учениците беше да ги идентификуваат и да ги коригираат зборовите во кои има едначење по звучност. Истовремено, се отвори и дискусија за содржината на текстот. Тој беше разбирлив за учениците и лесно ја реализираа оваа активност. Активност: Денес имаше фудбалски надпревар на стадионот во училишниот двор. Имав предчувство дека ќе победи нашиот тим. Но, подсвесно чувствував и голема трема знаејќи дека противникот е многу добар. Публиката беше многу гласна. Гласното навивање се слушаше дури до блиското езерско брегче. На крајот победи тимот од моето училиште. Клубското знаме раскошно се вееше на преполниот стадион. Победата беше уште посладка бидејќи беше првата победа оваа сезона. Цели поврзани со функционалната писменост: – да се поттикнат аналитичкото и критичкото размислување преку читање со разбирање и анализа на текст за препознавање гласовни промени; – да се развие способност за точно пишување и говорно изразување, преку корекција и соработка; – да се поттикнуваат комуникациските вештини во реалниот живот преку поврзување со реални ситуации – учениците разбираат зошто е важно јасно да се изразуваат; – да се поттикне самодоверба и чувство на успех по завршена задача и да се зајакнат личната мотивација и сигурност во изразувањето;
--	--	--

Подготви: МАЈА МИТЕВА-ПЕТРОСКА (2)

ОПЕРАТИВЕН ПЛАН ЗА РЕАЛИЗАЦИЈА НА ЧАС

Предмет:	Македонски јазик
Одделение:	6
Наставна единица:	ЕДНАЧЕЊЕ НА СОГЛАСКИТЕ ПО ЗВУЧНОСТ

СОДРЖИНИ (И ПОИМИ)	ЧАСОВИ И ДАТУМ НА РЕАЛИЗАЦИЈА	СЦЕНАРИО ЗА ЧАСОТ СРЕДСТВА СЛЕДЕЊЕ НА НАПРЕДОКОТ																														
Гласовни промени: едначење на согласките по звучност	1 час	Воведна активност – активирање на предзнаењата																														
		Учениците работат самостојно, повторувајќи за поделбата на гласовите според принакот звучност.																														
		Активност 1: Изговори ги зборовите и определи го секој глас според неговата звучност.																														
		<table><tr><th>ЗБОР</th><th>САМОГЛАСКИ</th><th>СОНАНТИ</th><th>ЗВУЧНИ СОГЛАСКИ</th><th>БЕЗВУЧНИ СОГЛАСКИ</th></tr><tr><td>микрофон</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>ајкула</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>љубомора</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>краставица</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr><tr><td>еволуција</td><td></td><td></td><td></td><td></td></tr></table>	ЗБОР	САМОГЛАСКИ	СОНАНТИ	ЗВУЧНИ СОГЛАСКИ	БЕЗВУЧНИ СОГЛАСКИ	микрофон					ајкула					љубомора					краставица					еволуција				
		ЗБОР	САМОГЛАСКИ	СОНАНТИ	ЗВУЧНИ СОГЛАСКИ	БЕЗВУЧНИ СОГЛАСКИ																										
		микрофон																														
		ајкула																														
		љубомора																														
		краставица																														
		еволуција																														
Цели поврзани со функционалната писменост:																																
- да се поттикне аналитичко и критичко размислување преку анализа и категоризација на гласови по звучност;																																
- да се поттикне соработка и вербална размена на идеи меѓу учениците;																																
- да се поттикне активно учество преку динамична и интересна активност со јасна цел;																																

		Главни активности – искуствено учење Активност 2 Наставникот има претходно подготвена листа со зборови, а секој ученик извлекува по едно зборче и има за задача да го прочита и да забележи како се изговара дадениот збор. Пример: даб, леб, град, мраз, мед, ред, ориз, купив, отидов, еж, стремеж, нож, млад, рид, грабеж... Секој ученик го изговара зборот и го запишува на таблата. Се отвора дискусија за звучни и беззвучни согласки, дали постои разлика во изговорот на еден збор и неговата пишана форма и сл. Прашања за дискусија: 1. Какви се по звучност гласовите на кои завршуваат дадените зборови? 2. Дали звучната согласка се изговара како звучна или како нејзиниот беззвучен пар? 3. Пробај да го членуваш зборот. 4. Што значи обеззвучување на согласките на крајот од зборот? 5. Дали се бележи оваа промена? Цели поврзани со функционалната писменост: – да се поттикне развивање на способност за аргументирање став врз основа на слушање и анализа на изговор и препознавање на разликата меѓу пишан и изговорен збор; – да се поттикне активна вклученост на сите ученици преку практична примена на знаењето; – да ѝ се даде поддршка на различноста на мислења, поттикнување дијалог и спротивставување на врсничко потсмевање преку соработка; – да се развие способност за поврзување јазични правила со говорната практика и за точно пишување; – да се развие свеста кај учениците да можат да препознаат како влијае правилниот изговор врз јасноста во секојдневната комуникација;
--	--	--

Активност 3 (расказот „Гнездо“ од Бошко Смакоски):

Гнездо

Долу, во корењата на габровата грмушка, меѓу лански лисја и јагоди што никогаш не узреваат – најдоф гнездо. Мало, топло, неугледно, од суви тревки, моф и волна. Си мислеф, тука на тие четири дамчести грди јајценца, во тоа неугледно гнездо, бездруго, живее некоја кутра, ситна и можеби болна птица.

Станав љубопитен.

Затоа, се засолнив под блиската дренка, во сенката и чекаф да дојде сопственичката. Многу птици, убави, прекрасни птици долетуваа, одлетуваа, прелетуваа, но ниедна не слета во грмушката. Дури, сопственичката на гнездото ја замислував како ќе дојде поткуцнувајќи по земја, ја замислував црна, раскрилена, за никаде.

Наеднаш, прво на дренката над мене, со горчлиф чрчор, слета прекрасна птица, најубавата што сум ја видел. Крилцата ѝ беа жолтеникаво порабени, а опашката црвена, ама онака, како оган прет изгаснување. Толку беф занаетен, толку вљубено ја гледаф, та не забележаф кога се спушти во грмушката со неугледното гнездо во своите корења. Ми се чинеше дека птицата сè позлати околу себе и во мене, дека сè распеа околу себе и во мене.

Отидоф во грмушката. Наеднаш, трепнувајќи со жолто порабените крилја – излета птицата. И пак како да истури злато, музика и миризба врс се' наоколу! Ги допреф топлие јајценца, сега дамките им беа како ситни цвеќиња, а гнездото не беше она неугледно и грдо. Ако не птицата, ама тогаш нејзината златна сенка, беше во него, нејзината сè уште неисчезната светлина.

Почекаф уште еднаш да се врати птицата.

Се врати.

И засекогаш остана во мене. И не ми беше мака што знаеф дека таа птица обично се вселува во неугледни гнезда.

Завршна активност – извлекување заклучок

Активност 4

Во завршниот дел од часот учениците имаат за задача да решат крстозбор со зборови во кои има гласовна промена обезвучување на согласката од крајот на зборот.

Крстозбор:

1. Спротивна придавка на СИЛЕН е...
2. Во зима врне бел...
3. Се плаши значи има...
4. Омилено јадење на Кинезите е бел...
5. Крадецот е уапсен бидејќи изврши вооружен...

Цели поврзани со функционалната писменост:

– да се поттикне аналитичкото и критичкото размислување преку читање со разбирање и анализа на текст за препознавање гласовни промени;

– да се развие способност за точно пишување и говорно изразување, преку корекција и соработка;

– да се поттикнуваат комуникациските вештини во реалниот живот преку поврзување со реални ситуации
– учениците разбираат зошто е важно јасно да се изразуваат;

– да се поттикне самодоверба и чувство на успех по завршена задача и да се зајакне личната мотивација и сигурност во изразувањето;

– да се поттикне творечкото и логичкото размислување преку решавање на крстозбор;

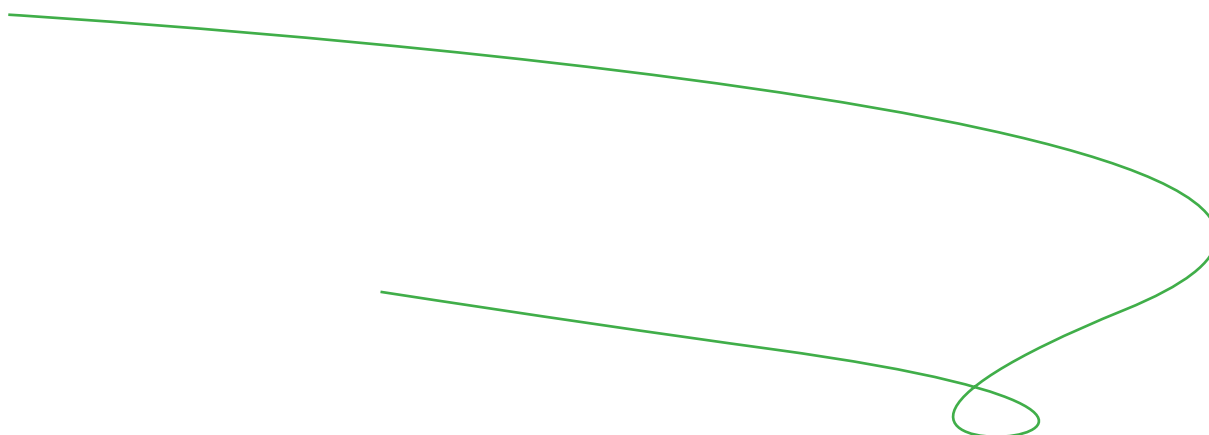
– техничка опрема во училницата: електронска табла, училишна табла, компјутерска технологија, печатач;

– средства и ресурси за учење: фотографии, шеми и прикази за наставниот материјал, паноа што го следат материјалот по подрачја; речници, правопис, едукативни софтвери, аудио-визуелни снимки;

– усните одговори на прашања поставени од наставникот или од соученици;

– одговорите на квизови (куси тестови) што се дел од поучувањето;

– истражувачките задачи и активности

Подготви: Ивана Дуцкиноска-Михалловска*

Наставен план за Македонски јазик – IV година

Предметна содржина: **ЛЕКСИЧКИ ИЗРАЗНИ СРЕДСТВА**

➤ Активност 1. Воведување во темата.

Во табелата подолу се дадени 16 зборови. Групирајте ги во четири групи со по четири збора, врз основа на заедничките особености. Размислете што ги поврзува зборовите во секоја група.

братче	мјаука	времиште	гркори
олеле	не напушти	слабичок	влечко
си замина	тропка	склопи очи	животиште
мажиште	офка	го нема веќе	зрнце

Цели на активноста:

- Да се поттикне аналитичко и критичко размислување преку групирање зборови според заеднички лексички особености.
- Да се развие свесност за различни лексички изразни средства во македонскиот јазик.
- Да се поттикне соработката и размена на идеи меѓу учениците.
- Да се поттикне креативно размислување и асоцијација.

* Ивана Дуцкиноска-Михалловска е лектор по англиски јазик на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при УКИМ во Скопје

Постапка на активноста:

Наставникот ја прикажува табелата со 16 збора (на табла или преку проектор) и им дава упатство на учениците да ги групираат зборовите во четири групи со по четири збора, врз основа на заеднички особености. Целта е учениците да пронајдат смисловна врска меѓу зборовите во секоја група. Доколку учениците имаат тешкотии во процесот на групирање, наставникот може да даде по еден пример од секоја група за насочување.

По завршувањето на групирањето, следува заедничка дискусија за тоа што е заедничко за зборовите во секоја група. Учениците ги изнесуваат своите објаснувања, а наставникот постепено ја воведува темата за лексички изразни средства, укажувајќи дека зборовите, покрај лексичко и граматичко значење, можат да имаат и стилско значење.

Во текот на дискусијата, наставникот ги воведува и соодветните поими за секоја категорија, односно:

Категорија 1: Деминутиви и хипокористици: братче, тропка, слабичок, зрнце

Категорија 2: Аугментативи и пејоративи: мажиште, времиште, влечко, животиште

Категорија 3: Извици и ономотопејски звуци: олеле, мјаука, гргори, офка

Категорија 4: Еуфемизми: си замина, нè напушти, склопи очи, го нема веќе

➤ **Активност 2. Стилски обележани и необележани зборови.**

Во таблата подолу се прикажани парови зборови. Одделете ги зборовите во две категории: стилски обележани и стилски необележани. Потоа, поделете се во групи и секоја група има задача:

- Да осмисли сопствени примери на стилски обележани и необележани зборови.
- Ако го проширите значењето на веќе дадените зборови (на пр., „тежок човек“), добивате 1 поен.
- Ако смислите целосно нови парови, добивате 2 поена (на пр., „остар нож“ наспроти „остар јазик“).

Групата со најмногу поени е победник и ја презентира својата листа пред класот.

Категорија А	Категорија Б
тежок разговор	тежок куфер
силен мирис	силен човек
ладен однос	ладна вода
голем човек	голема кука

ЦЕЛИ НА АКТИВНОСТА:

- Да се развие способност за препознавање стилски обележани и необележани зборови.
- Да се поттикне свесност за влијанието на контекстот врз значењето и стилот на зборовите.

ПОСТАПКА НА АКТИВНОСТА:

Наставникот ги потсетува учениците на разликата меѓу буквална и преносна/стилска употреба на зборовите. Потоа, ги прикажува паровите на таблата. Учениците самостојно или во парови ги категоризираат зборовите и даваат објаснување за својот избор.

Потоа се формираат мали групи од 3-4 ученици. Секоја група добива неколку минути да осмисли свои примери. Групите ги презентираат своите примери, а наставникот ги запишува поените на таблата во табела со резултати.

➤ Активност 3. Стандарден јазик наспроти дијалект.

Прочитајте ги двата текста. Едниот е напишан на стандарден македонски јазик, а другиот на еден дијалект (во примерот — струшки).

- Забележете што е различно кај двата текста: дали се некои зборови различни?
- Во парови или во група, дискутирајте и запишете 5-6 разлики што ги забележувате.
- Потоа, обидете се вториот текст да го преработите на дијалект што го зборувате вие (или вашиот роден крај). Користете зборови, форми и изрази карактеристични за тој говор.

Текст А (Стандарден македонски јазик):

„На крајот од летото, кога сонцето почнува да губи од својата жестина, селото се враќа во својот мирен ритам. Луѓето се враќаат од нивите, а воздухот мириса на зрела пченица. Децата трчаат по полињата, а старите седат пред куќите, зборувајќи за времето кога сè било поинаку. Ноќите стануваат поладни, а огништата полека се палат. Животот во селото има своја магија, каде времето изгледа дека стои во место, а сè околу е исполнето со спокој и хармонија.“

Текст Б (Струшки дијалект):

„На крајот од летото, кога сонцето почвит да губит од својата жештина, селото си се враќат во своето мирно темпо. Луѓето се враќет од нивите, а воздухот мирисат на зрела пченица. Децата трчет по полето, а старите седет пред куќите, и си муабетет за времето кога сè било поинаку. Ноќите станвет поладни, а огништата полека се палет. Животот во селото си имат своја магија, каде времето изгледат ко да стојт во место, а сè околу е исполнето со спокој и хармонија.“

ЦЕЛИ НА АКТИВНОСТА:

- Да се развие свесност за постоењето и функцијата на дијалектите во рамките на македонскиот јазик.
- Да се разликуваат основните особености на стандардниот јазик и дијалектите.

ПОСТАПКА НА АКТИВНОСТА:

Наставникот го чита првиот текст (стандардниот), а потоа вториот (дијалектот). Учениците индивидуално или во парови ги читаат текстовите повторно и запишуваат што е различно. Наставникот води кратка дискусија, пишувајќи клучни разлики на таблата. Учениците во групи го преработуваат текстот на дијалект што им е познат. Наставникот ги охрабрува да користат автентични локални изрази. Потоа, групите ги читаат своите дијалектални верзии.

➤ Активност 4. Употреба на англизми во македонскиот јазик.

Прочитајте ги речениците на таблата (или на слајдот). Забележете разлики во зборовите што се употребени – дали се од македонско или од странско (англиско) потекло? Кога се користат обично англизми? Кој збор звучи поприродно во секојдневен контекст?

1а) Неговото влијание врз тимот беше многу позитивно.

1б) Неговиот импакт врз тимот беше многу позитивен.

2а) Ти дадов неколку можности за патувањето.

2б) Ти дадов неколку опции за патувањето.

Потоа, пополнете ги празните места во речениците користејќи соодветен збор: стандарден македонски збор или англизам – зависно од значењето во реченицата.

3а) Тој е свесен за *ојасносѝа* од брзо возење.

3б) Тој е свесен за _____ од брзо возење.

4а) Во последните неколку години, забележав голема _____ кај него.

4б) Во последните неколку години, забележав голема *ѝтрансформација* кај него.

5а) Имавме долг _____ за иднината на компанијата.

5б) Имавме долга *конверзација* за иднината на компанијата.

6а) Оваа книга е многу *ѝпривлечна* за младите читатели.

6б) Оваа книга е многу _____ за младите читатели.

Цели на активноста:

- Да се развие критичка свесност за влијанието на англизмите врз македонскиот јазик.
- Да се охрабри прецизна и стилски соодветна употреба на зборови во писмена и во усна комуникација.

Постапка на активност:

Наставникот запишува две двојки реченици на таблата (или ги подготвува како дел од презентација). Потоа развива дискусија за разликата меѓу речениците (1а и 2а имаат зборови од домашно потекло, додека 1б и 2б користат англизми), што се англизми и која е нивната употреба. Потоа, учениците ги добиваат другите двојки реченици, каде што треба да се пополнат празните места со соодветен збор. На крајот, наставникот го заокружува часот со краток осврт на англизми што учениците ги користат во секојдневниот говор и се популарни кај нивните соученици.

Решение:

3а) Тој е свесен за *ојасносџа* од брзо возење.

3б) Тој е свесен за ризикот од брзо возење.

4а) Во последните неколку години, забележав голема промена кај него.

4б) Во последните неколку години, забележав голема *ирансформација* кај него.

5а) Имавме долг разговор за иднината на компанијата.

5б) Имавме долга *конверзација* за иднината на компанијата.

6а) Оваа книга е многу *иривлечна* за младите читатели.

6б) Оваа книга е многу атрактивна за младите читатели

Подготви: БОЈАН ПЕТРЕВСКИ*

Вид образование: гимназиско или стручно

Година: III година

Наставен предмет: Македонски јазик и литература

Наставно подрачје: Јазик

Наставна тема: **АКТИВНИ И ПАСИВНИ РЕЧЕНИЦИ**

ЦЕЛИ:

- усвојување на поимот *пасивни реченици*;
- запознавање со средствата за изразување на пасивот во македонскиот јазик;
- развивање вештини за трансформација на активни во пасивни и на пасивни во активни реченици;
- развивање на вештините за изразување;
- развивање дискусија и аргументација за функционалните и за стилските разлики меѓу активните и пасивните реченици;
- поврзување на јазичната со надворешнојазичната стварност низ призма на разликите меѓу активните и пасивните реченици.

* Бојан Петревски е професор по македонски јазик на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при УКИМ во Скопје

ВОВЕД

Откако, на претходниот час, им се дава домашна задача да ја прочитаат единицата *Активни и пасивни реченици* во учебникот, од учениците се бара да наведат по една реченица во која подметот се однесува на вршителот на дејството, од една страна, и на трпителот, од друга.

Се поставува прашање за дискусија: што е разликата меѓу поимот *погмет*, од една страна, и поимите *вршиштел* и *трпштел* на *дејсшвошо*, од друга страна?

ВЕЖБА

Учениците добиваат вежба со пет реченици, кои треба да ги определат како активни или како пасивни и да објаснат зошто ги определиле на еден или на друг начин.

Кои од следниве реченици се активни, а кои пасивни? Објаснете зошто.

1. Колата се продава.
2. Се надевам на средба со вас и следниот месец.
3. Оваа книга е многу читана.
4. проблемот беше решен за неколку дена.
5. Теодора има поставено повеќе вакви прашања.

Учениците добиваат вежба во која пет активни реченици треба да ги трансформираат во пасивни, при што треба да објаснат каква промена настанала во секоја реченица.

Трансформирајте ги следниве реченици во пасивни.

1. Марко не ја покани Симона на роденденот.
2. Новинарите често ја повторуваат таа грешка.
3. Организаторите го одбија предлогот.
4. Тоа однесување го предизвикаа и околностите.
5. Дури и противниците го пофалија за постапката.

ДИСКУСИЈА

Со оглед на претходната вежба, се поставуваат прашања за дискусија:

- на кои начини може да се изрази пасивно значење во македонскиот јазик?;
- што се случува со вршителот на дејството при трансформацијата на активната во пасивна реченица?;
- од што зависи дали тие, лично, би употребиле активна или пасивна реченица кога се служат со јазикот секојдневно?.

ВЕЖБИ И ДИСКУСИЈА

Учениците добиваат вежба во која пет пасивни реченици треба да ги трансформираат во активни, при што треба да објаснат каква промена настанала во секоја реченица.

Трансформирајте ги следниве реченици во активни.

1. Дали може да се сликаат животните?
2. Од раководителот бевме информирани за промената на терминот.
3. Конференцијата се отвори пред три часа.

4. Следната година критериумите ќе бидат заострени.
5. Од авторот беа претставени неколку актуелни дискусии за јазикот.

Учениците добиваат вежба со пет активни реченици што не може да се трансформираат во пасивни, при што треба да заклучат зошто не може да се изврши трансформацијата.

Обидете се да ги трансформирате следниве реченици во пасивни и објаснете зошто е тоа возможно или невозможно.

1. Елена секој ден оди на Водно.
2. Дали ти пречи зборувањето?
3. Во моментот дискутираме.
4. Верувам во твојата добронамерност.
5. За многу прашања не се согласуваме.

Учениците добиваат вежба со две реченици што може да се толкуваат и како активни и како пасивни. Притоа, се поттикнува дискусија за тоа кои услови во стварноста треба да бидат исполнети за реченицата да се толкува на еден или на друг начин.

Какви се речениците, активни или пасивни? Кои услови во стварноста треба да бидат исполнети за да се толкуваат на еден или на друг начин?

1. Одненадеж, вратата се отвори.
2. Во последно време работите многу се сменија.

КОНСТРУКЦИЈА И ТРАНСФОРМАЦИЈА НА СВОИ ПРИМЕРИ

Учениците се делат во две групи.

Секој ученик од првата група добива задача да смисли по една активна реченица, која еден ученик од другата група треба да ја трансформира во пасивна.

Секој ученик од втората група добива задача да смисли по една пасивна реченица, која еден ученик од другата група треба да ја трансформира во активна.

За домашна задача учениците треба да пронајдат по десет пасивни реченици во електронските медиуми.

Подготви: МАРИЈА АТАНАСОВА* (1)

Училиште:	ООУ „Кузман Шапкарев“ н. Драчево
Година / Клас:	7.одд.
Наставна содржина:	ДИСКУСИЈА ЗА ЛЕКТИРАТА „ЗБУНЕТИ ГОДИНИ“ ОД ВЕЛКО НЕДЕЛКОВСКИ

ЦЕЛИ НА ЧАСОТ:

Ученикот:

- да ја сфати содржината на лектирното дело;
- да умее да анализира дело преку неколку пристапи;
- да умее да анализира ликови и да ги споредува со луѓето што ги познава;
- да размислува за темите во делото и да ги поврзе со случувањата во својата средина и пошироко.

* Марија Атанасова е професорка по македонски јазик во ООУ „Кузман Шапкарев“ – Скопје

ДИЈАГНОСТИЦИРАЊЕ НА ПРЕДЗНАЕЊАТА НА УЧЕНИЦИТЕ:

- знаења за животот и дејноста на писателот;
- поврзување на помите за стереотипи, предрасуди, насилство, дискриминација со претходно читани книги.

ОПИС НА ТЕКОТ НА АКТИВНОСТИТЕ

Наставникот ги наведува учениците да размислуваат и меѓусебно да дискутираат за фабулата и ликовите.

Учениците, според средината за учење, седат во мали групи (кооперативен систем на работа). Наставникот со бура на идеи за поимите: деца, насилство, среќа, лутина, тага и, преку дискусија, допира до поимите врзани за темата на делото. Во оваа активност учествуваат сите ученици.

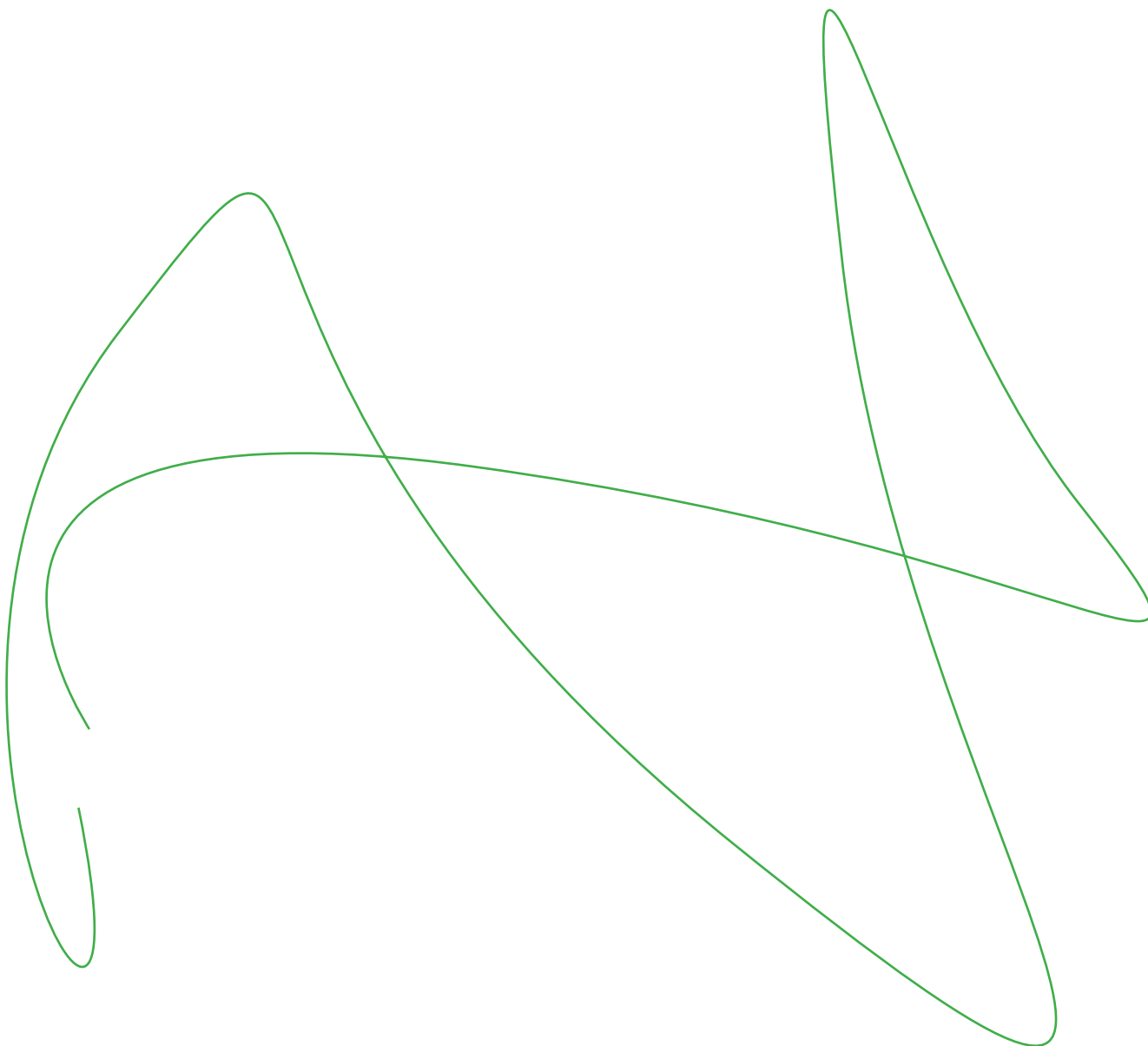
Учениците одговараат на поставените прашања, давајќи одговори според своето ниво на размислување и совладани вештини за искажување, именување и сл. Тие, исто така, дискутираат и пошироко за овие теми, односно дали и како ги забележуваат темите што се во фокусот на книгата во својата непосредна околина.

Сите ученици, без оглед на нивото на дискусија, според способностите и вештините во инклузивната училница, дискутираат.

Наставникот ја следи и ја координира работата на учениците.

УЧЕНИЧКО-ПОУЧУВАЧКИ АКТИВНОСТИ

Воведно ангажирање	Наставникот ги најавува целите на часот по лектира и исходите од наставната единица, како и начинот како ќе се оценува работата на учениците.
Истражување	Адолесценција. Учениците доаѓаат подготвени со направено кусо истражување за тоа што е адолесценцијата. Истражувањето може да содржи извори од објавени студии, интернет, разговори со адолесценти и сопствени размислувања за своето искуство како адолесценти. Ова кусо истражување учениците го презентираат на часот.
Дискусија	Се одвива дискусија за ликовите, дали се тие позитивни, негативни или покомплексни и не може да се определат само како позитивни/негативни. Дискусијата за ликовите се поврзува со претходно изнесените заклучоци од кратките истражувања што ги направиле учениците.

Подготви: МАРИЈА АТАНАСОВА (2)

СЦЕНАРИО ЗА НАСТАВЕН ЧАС

ООУ „Кузман Шапкарев“

Наставно подрачје: Изразување и творење

Наставна содржина: **ПИСМЕНА ВЕЖБА: „НОВОГОДИШНИ ПОРАКИ“** (МИО) (дадени упатства)

Тип на часот: Примена на знаења стекнати при творењето

Одделение: 7

ЦЕЛИ НА ЧАСОТ

Ученикот:

- да умее да твори со стилски богати реченици, со примена на знаењата за правописно пишување;
- да умее да презентира внимавајќи на правоорот;

Диференцирани цели:

- да знае да пишува на дадена тема по дадени насоки.

НАСТАВНИ ФОРМИ

- индивидуална/групна
- фронтална/во парови

НАСТАВНИ МЕТОДИ

– монолошки метод	читање
– дијалошки метод	слушање рецитации
– разговор	демонстративен метод
– текст метод	одговори на прашања
– илустративен	учење преку проект
– метод на истражување	<u>презентација</u>
– <u>дискусија</u>	други: _____

ТЕК НА ЧАСОТ

ВОВЕДЕН ДЕЛ 10 МИН.	Наставникот отвора дискусија за тоа што прават вообичаено учениците за Новата година, што им значи таа, како и што знаат за тоа како ја слават другите луѓе (во нивната околина или во светот) Новата година. Сите ученици учествуваат во дискусијата.
ГЛАВЕН ДЕЛ 20 МИН.	Учениците самостојно подготвуваат новогодишни пораки (креативно изразување). Потоа ги читаат наглас, внимавајќи на дикцијата, акцентот, паузите итн. Другите ученици ги слушаат презентациите од своите соученици, споредуваат, забележуваат, дискутираат. Наставникот ги слуша, поставува прашања, дава повратни информации за презентациите. Откако ќе ги провери составите правописно, наставникот, низ дискусија, бара учениците да согледаат дали имаат некои правописни грешки и како би ги коригирале.
ЗАВРШЕН ДЕЛ 10 МИН.	Учениците се самооценуваат со помош на чек-листа за самооценување на ученикот (дадена е во Прилог)

ПРИЛОГ: Чек-листа за самооценување на ученикот/учениците што направиле презентација за време на часот.

Тема _____

Име и презиме _____

1. Дали си задоволен/на од својата презентација? Ако не си, објасни зошто.	2. Сметаш ли дека учениците беа заинтересирани за твојата презентација? Како дојде до тој заклучок?	3. Ако треба повторно да ја презентираш твојата задача, што би променил во неа и зошто?
4. Дали даде точен и целосен одговор на задачата?	5. Кажи го твоето мислење за твоето говорење (правилен говор, дикција)	

ПРИЛОГ ЗА НАСТАВНИКОТ:

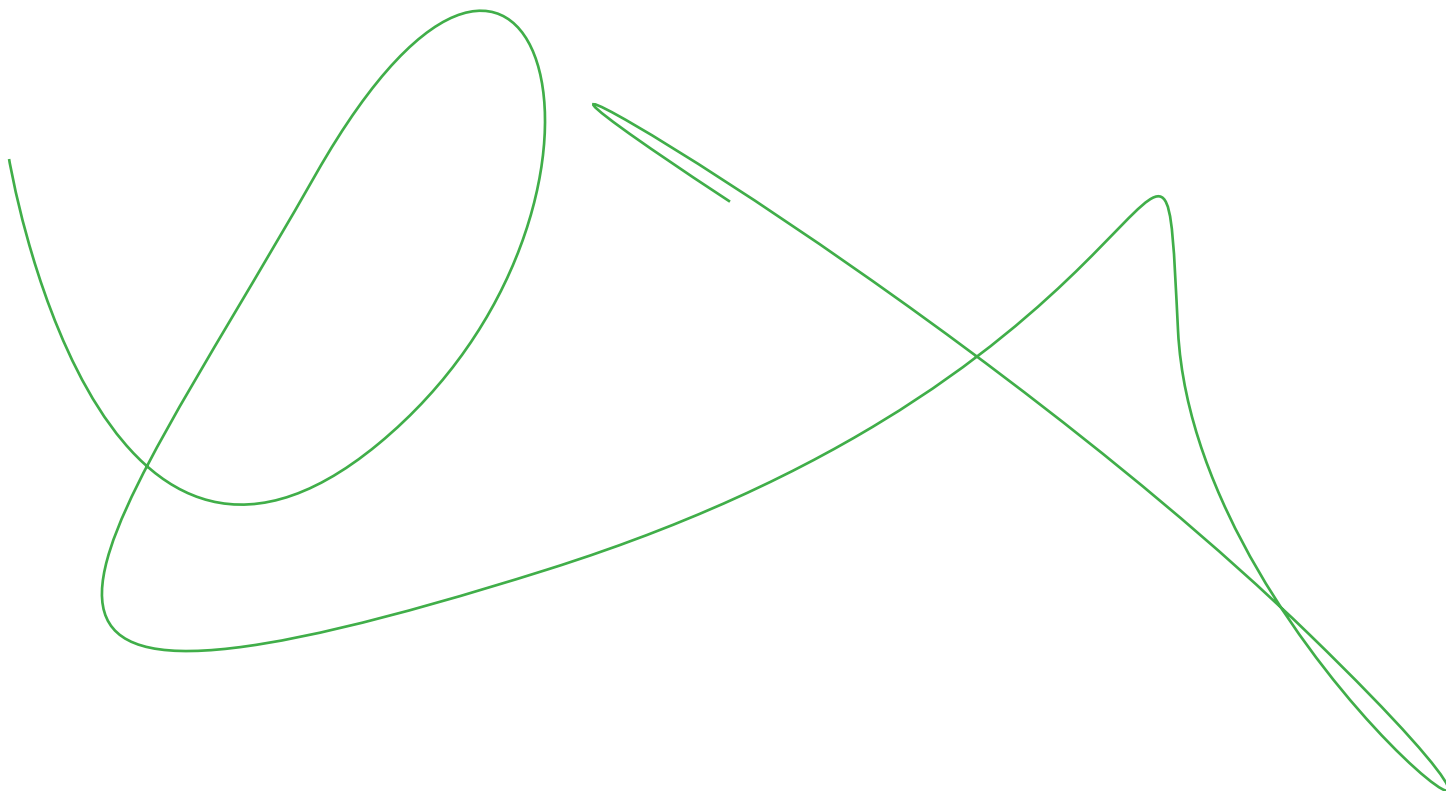
Рефлексја – прашања што наставникот ги одговара по завршувањето на часот.

До кој степен учениците беа активно ангажирани?

Дали учениците го научија она што беше планирано?

Дали се постигнати планираните цели? (докази)

Доколку имам можност да го повторам часот со истите ученици, што би направил(а) поинаку? Зошто?

Подготви: ПЕРЧО БОЖИНОВСКИ*

Активностите за овој час се спроведуваат во IV година средно училиште, на наставна тема: **СВЕТСКА ЛИТЕРАТУРА**, Наставна единица: **РЕАЛИЗАМ – НАТУРАЛИЗАМ**.

Цели на часот:

1. Запознавање со основните начела на книжевниот правец
2. Запознавање со структурата на делата од книжевниот правец
3. Употреба на стекнатите знаења во современата практика
4. Запознавање со значењето и идејата на книжевниот правец и делата
5. Анализа на ликови и општествени услови во контекст на книжевниот правец
6. Препознавање на влијанието на општествената средина врз поединецот

* Перчо Божиновски е професор по македонски јазик во ОСУ „Св. Климент Охридски“ – Охрид

ГЛАВЕН ДЕЛ

ЦЕЛИ НА АКТИВНОСТИТЕ:

- поттикнување комплексни умствени процеси: анализирање и аргументирање;
- развивање чувство на безбедност и прифатеност, преку можност за споделување и прифаќање сечии гледишта, воспоставување почит, разговарање за различните мислења;
- поттикнување активност на час (со различни прашања и преку претходно поттикнато чувство на безбедност);
- спротивставување на врничко насилство;
- поврзување на материјалот што се учи со реалниот живот и она што им е релевантно на учениците и што ги интересира (поттикнување на нивниот интерес преку содржини што им се блиски).

Запознавање и опис на активност 1: Читање кратки текстови

Наставникот презентира два кратки текста и бара од учениците да ги прочитаат, да размислат за нив и да направат нивна споредба:

1. реалистички опис
2. натуралистички извадок

Извадок 1 – Реализам:

„На чело му се читаше грижа. Рацете му беа груби, испукани од работа, а погледот секогаш беше насочен некаде долу – како да ја броеше секоја камче по патот што водеше кон нива. Не се жалеше, но тишината му беше полна со зборови.“

Извадок 2 – Натурализам:

„Таа лежеше покрај разнесениот кревет, со рацете вкочанети, лицето бело како вар. Во аголот, стаорец гризеше остатоци од бајат леб. Смракот од мувлата и телото што почнуваше да се разградува се мешаа во воздухот.“

Учениците цртаат Венов дијаграм за споредба, при што од нив се бара да ги наведат:

- сличностите во централниот дел;
- посебностите на реализмот лево;
- посебностите на натурализмот десно.

Запознавање и опис на интерактивна активност 2:

Читање извадоци и дискусија

1. „Тереза Ракен“ – Емил Зола (стр. 140)

„Секоја вечер, Камил помалку личеше на човек, а повеќе на сенка што се влечеше низ собата. Телото му стануваше бледо, кожата му се залепи за коските. Гнилежот однатре беше побрз од било кој отров.“

Примери за анализа: физичка и психичка деградација, песимистички тон, описи на распад.

2. „Жерминал“ – Емил Зола (стр. 141)

„Рударите се спуштаа како животни, покриени со јагленова прашина, живејќи во мрак, како да никогаш не постоеше сонце. Само звукот на камшикот ги потсетуваше дека се живи.“

Примери за анализа: деиндивидуализација, симболика на подземјето, експлоатација.

Прашања:

- а) Кој е опишан во извадокот?
- б) Каков е односот човек – природа – општество?
- в) Што ја прави оваа сцена натуралистичка?

3. „Црвениот симбол на храброста“ – Стивен Крејн

„Стравот го јадеше однатре. Во рововите не беше ни херој ни кукавица – беше само тело кое чека куршум. Храброста не постоеше – само инстинкт да преживееш.“

Примери: детерминизам, животински нагон, распад на идеалите.

4. „На дното“ – Максим Горки

„Тука сме – пијани, бедни, никому потребни. Секој лаже – и себе, и другите. Од вистината боли глава, од виното барем се заборава.“

Примери: социјална маргинализација, деградација, сурова реалност.

Прашања:

- а) Каква е сликата за ликовите?
- б) Кој тон преовладува во изразот на ликовите?
- в) Која порака ја пренесува писателот?

5. „Американска трагедија“ – Теодор Драјзер

„Во огледалото не гледаше убиец. Гледаше дете кое сакаше само подобар живот, па тргна по пат кој не го разбираше, сè додека не беше доцна.“

Примери: судир на амбиции и морал, неможност за бегство од последиците.

Прашања:

- а) Што ни открива оваа реченица за психологијата на ликот?
- б) Дали е ликот жртва или виновник? Објасни.
- в) Кои фактори довеле до трагедијата?

Лик:

Рударот од „Жерминал“

Ликовите од „На дното“

Главниот лик од „Американска трагедија“

Кој е фактор на деградација?
(сиромаштија, страст, средина)

Има ли избор?
Каков е крајот?

Учениците учествуваат во активноста 2 преку читање на извадоците и дискусија поттикната од поставените прашања и сугестиите во врска со описите и ликовите дадени како почетен имплус за дискусија.

Потоа учениците се вклучуваат во следната активност:

Според извадоците, опиши лик од натуралистичките дела како да е реална личност во денешно време.

Насоки:

Опишување надворешен изглед

Психолошка состојба

Општествени услови што влијаат врз ликот

Заклучок: што ни кажува оваа приказна за денешното општество?

Активност 3:

Натуралистичкиот театар во Франција и подрачјето на авторското истражување во Ибзените драми (стр. 142-144)

1. „Куклен дом“ (1879)

Прашање за учениците: кои се натуралистички елементи во оваа драма?

Преку потпрашања, наставникот да ги насочи учениците да размислат за тоа кои се натуралистичките елементи овде.

Може да се дојде до следниве одговори:

- жената како жртва на патријархатот и социјалните очекувања;
- ликот на Нора е објективно прикажан, без идеализација;
- крајот е шокантен за времето – таа ги напушта сопругот и децата.

(Како и други релевантни одговори.)

Извадок:

Нора: „Имам обврска кон себе. Јас не сум само сопруга и мајка – јас сум човечко суштество, пред сè.“

Анализа:

Наставникот може да укаже на тоа дека ликот на Нора е детерминиран од општеството, но го прекинува тој круг. Оваа реплика го руши идеализираниот приказ на жената како „ангел во домот“ – што е типично за натуралистички пристап.

Учениците се вклучуваат во дискусија на оваа тема, односно теми.

Анализа на натуралистички елементи преку ликот на Нора:

- Кој е неговиот/нејзиниот главен конфликт?
- Кои се надворешните сили што го/ја притискаат?
- Дали ликот има избор или е жртва?
- Кој е крајот и што симболизира?

ЗАВРШЕН ДЕЛ

Преку семантички мисловни мапи – утврдување на материјалот (стр. 145)

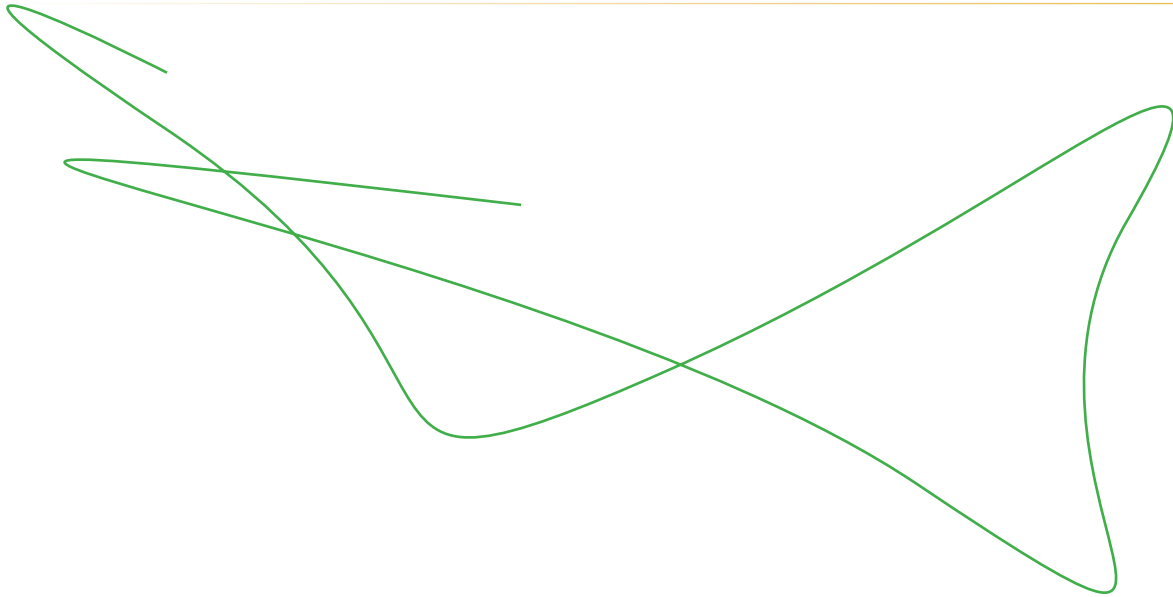
Како влијае литературата врз начинот на кој го гледаме општеството?

Водење чек-листи

Домашна задача: да се пронајде современ филм/серија со натуралистички елементи.

На крајот, се спроведува рефлексивна за текот на остварениот час.

На крајот, се спроведува рефлексивна за текот на остварениот час.

Подготви: ТРАЈЧЕ СТАМЕСКИ*

ЧЕХОВ И ФУНКЦИОНАЛНА ПИСМЕНОСТ

Одделение: IV година (гимназиско образование)

Наставна тема: **ЧЕХОВ. ЗА АВТОРОТ. ИЗБОР РАСКАЗИ**

Користен текст: Антон П. Чехов – „Смртта на чиновникот“

Траење: 2 наставни часа (90 минути)

Тип на час: Анализа на уметнички текст преку функционална писменост

ОПИС НА ЧАСОВИТЕ

Часовите интегрираат книжевна анализа со јазична, комуникациска, читачка и медиумска писменост. Учениците анализираат стилски техники во расказот „Смртта на чиновникот“ од А. П. Чехов, развиваат интерпретативни стратегии и практикуваат аргументиран писмен израз.

ОЧЕКУВАНИ РЕЗУЛТАТИ ОД УЧЕЊЕ

Учениците ги препознаваат иронијата, индиректната карактеризација на ликовите и психолошкиот реализам во текстот. Активно ги користат книжевно-теоретските поими во анализата на конкретните примери.

Учениците формулираат аргументирани ставови во писмена форма и учествуваат во дискусија со поткрепа од текстуалните примери.

Учениците се оспособуваат за читање на текстот на буквално, интерпретативно и критичко ниво и ја анализираат функцијата на уметничките средства во делото.

Учениците ги споредуваат книжевните техники со современите медиумски форми.

Клучни поими: *реализам, натурализам, иронија, индиректна карактеризација, психолошки реализам, социјална критика, хиерархија, авторска перспектива*

* Трајче Стамески е професор по македонска книжевност на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при УКИМ во Скопје

ПРВ ЧАС (45 МИНУТИ)

1. ВОВЕДНА АКТИВНОСТ (5 МИН)

Опишете ситуација кога сте се извинувале повеќе пати за истата работа, иако другиот човек ви рекол дека е во ред.

Со оваа активност се воспоставува врска со централната тема на расказот: опсесивното извинување и стравот од туѓото мислење.

2. КОНТЕКСТУАЛИЗАЦИЈА (10 МИН.)

Антон Павлович Чехов (1860-1904), руски писател и драматург. Медицинско образование, паралелна писателска кариера. Дејност во весници, развивање раскажувачки вештини. Познат по кратки раскази што ги прикажуваат секојдневните драми на обичните луѓе. Клучни дела: драми („Вишновата градина“, „Три сестри“) и раскази („Дамата со кученце“, „Смртта на чиновникот“).

Во книжевноисториски контекст, реализмот е доминантен правец во руската литература од XIX век. Фокусот е на набљудувањето на човекот во општествените и социјалните услови. Карактеристична е типизацијата на ликовите како репрезенти на општествените појави. Чехов го развива психолошкиот реализам – техника на покажување на внатрешниот свет на ликовите преку нивните постапки и дијалози.

3. ЧИТАЊЕ НА ТЕКСТОТ (12 МИН.)

Читање на расказот (од страна на наставникот или користење на аудиоснимка). *Алтернативна опција*: Поделба на улоги помеѓу учениците.

4. ПРОВЕРКА НА РАЗБИРАЊЕТО (10 МИН.)

1. Каде се случува расказот?
2. Што прави Червјаков во театарот?
3. Како реагира генералот првиот пат?
4. Зошто Червјаков продолжува да се извинува?
5. Што го мотивира неговото однесување?
6. Како се менува генераловото расположение?
7. Што го спречува Червјаков да престане да се извинува?
8. Дали неговиот страв е оправдан или преувеличен?
9. Како ја гради авторот драмската напнатост?

(Во овој дел, наставникот треба да ја насочи дискусијата кон тоа што го поттикнува однесувањето на Червјаков: дали се работи за објективен страв од можни негативни последици за него, дали реакциите се рефлексција на неговата субјективна невроза или се комбинација од двете? Важно е да се дозволат различни интерпретации, кои ќе можат да се продлабочат на следниот час.)

5. ПОДГОТОВКА ЗА ВТОР ЧАС (6 МИН)

Наставникот ги најавува задачите за следниот час: анализа на стилските техники, интерпретација на значењето во расказот и креирање визуелни репрезентации (функционална писменост).

Наставникот ги дели учениците во три групи (по 6-8 ученици) и ги дистрибуира работните листови А, Б, В. Потоа дава кратко објаснување на структурата на работните листови. (1 мин.)

Откако учениците ги имаат наставните листови пред себе, наставникот ги објаснува групните задачи:

Група А: Наставникот објаснува дека нивната задача е да ја анализираат психолошката карактеризација на Червјаков и наративните техники што ги користи авторот. Учениците треба да ја забележат промената на неговата состојба од првична сомнежливост до нападот на паника и да креираат психолошка мапа на ликот. Може да го користат примерот со цитатот „Сомнежливо погледна...“.

Група Б: Оваа група се фокусира на аспектите на општествената хиерархија и комуникациските модели меѓу ликовите. Нивната задача е да анализираат како формалниот јазик и титулите го обликуваат разговорот меѓу ликовите, а потоа да изработат дијаграм на нивната меѓусебна комуникација. Особено внимание треба да посветат на честото повторување на „Ваше превосходство“ и променливите реакции на генералот.

Група В: Оваа група ги анализира книжевните техники: иронија и контраст, како алатки за постигнување драматски ефект. Нивната цел е создавање визуелна линија на драмска напнатост, која ја прикажува градбата на кулминацијата (климаксот на дејството). Како илустрација може да послужи контрастот: генералот вели „Јас веќе заборавав“, додека Червјаков верува дека „очите му се полни со злоба“. (4 мин.)

Наставникот дава инструкции за домашна подготовка преку: повторно читање на клучните цитати од работниот лист на соодветната група; подвлекување дополнителни примери во текстот; размислување за визуелниот продукт што треба да го создадат (мапа, дијаграм или график) (2 мин.)

Наставникот проверува дали има прашања за задачата и завршува со мотивирачка забелешка дека на следниот час секоја група ќе открие различни аспекти во истиот расказ и ќе ги презентира преку креативни визуелни продукти. (1 мин.)

ВТОР ЧАС (45 МИНУТИ)

1. Поврзување со содржината од претходниот час преку реконструкција на основните настани од расказот. (3 мин.)

ГРУПА А: Психолошка карактеризација и наративните техники во „Смртта на чиновникот“ (10 мин. за работниот лист + 5 мин. за дискусија)

Анализирајте како ја гради Чехов психолошката карактеризација на ликот Червјаков преку специфични наративни техники и проследете ја неговата психолошка трансформација од почетокот до крајот на расказот.

РАБОТЕН ЛИСТ А

1. Анализа на почетната реакција на Червјаков преку клучен цитат: „сомнежливо погледна во генералот“:

- Што означува точниот зборот „сомнежливо“ за психолошката состојба на Червјаков?
- Кои други описни зборови на почетокот на расказот ја илустрираат неговата внатрешна состојба?
- На кој начин почетната реакција на Червјаков ја навестува целата драма што следува?

2. Визуелен приказ на психолошката градација на дијалозите:

ФАЗА 1	ФАЗА 2	ФАЗА 3	ФАЗА 4
Извинување →	Одбивање →	Интерпретација →	Паника
„Јас ве испрскав, ваше превосходство ...Простете...“	„Ама, тоа се глупости... Јас веќе заборавив, а Вие пак за тоа!“	„Заборавил, а очите му се полни со злоба“	„Не сака ни да зборува. Треба да му објаснам дека јас воопшто не сакав...“
↑ Објективност	↑ Реалност	↑ Субјективност	↑ Параноја

Прашања за анализа:

1. Како се менува тонот на Червјаков од извинување до паника?
2. Што е разликата помеѓу она што генералот навистина го вели и она што Червјаков го слуша?
3. Како ја покажува оваа градација Червјаковата трансформација од рационалност кон ирационалност?
4. Кога точно ликот ја губи врската со реалноста?

3. Анализа на наративните техники:

1. Како го доловува нараторот контрастот меѓу ликовите?
2. Како се разликува начинот на зборувањето на Червјаков од генералот?
3. Кои раскажувачки детали ги покажуваат емоциите на Червјаков?
4. Активности за функционална писменост:

Креирајте визуелен дијаграм (психолошка мапа) што ја покажува:

- Психолошката градација на Червјаков (Користете го хоризонталниот модел со стрелки, како во погорниот пример);
- Емоционалната интензивност кај ликот (Додајте скала од 1-10 под секоја фаза);
- Клучните моменти во расказот (Означете ги со различни бои);
- Внатрешните наспрема надворешните реакции (Покажете го контрастот со симболи).

На крајот презентирајте ја психолошката мапа (визуелно прикажана);

- Издвојте два клучни цитата со анализа на наративните техники во расказот;
- Образложете како ја покажува Чехов трагичноста на ликот преку неговата психолошка карактеризација:
 - Зошто Червјаков не може да се смири и да го прифати извинувањето на генералот?
 - Како влијае социјалната хиерархија на неговата психолошка состојба?
 - Која идеја ја пренесува Чехов за природата на стравот од авторитетот?

ГРУПА Б: Социјална динамика и комуникациски модели во „Смртта на чиновникот“ (10 мин. за работниот лист + 5 мин. за дискусија)

Анализирајте како влијае општествената хиерархија на комуникацијата меѓу ликовите и како се манифестира социјалната дистанца преку нивниот говор и однесување.

РАБОТЕН ЛИСТ Б

1. Анализа на формалностите и титулите:

1. Пребројте колку пати се употребува „Ваше превосходство“ и другите титули.
2. Определете во кои моменти од расказот титулирањето е најинтензивно?
3. Кога престануваат титулите да бидат знак на почит, а стануваат знак на невроза?
4. Како „ваше превосходство“ од знак на почит се трансформира во знак на опсесија?
5. На кој начин го користи Червјаков протоколот за да се скрие од сопствената вина?
6. Зошто продолжува титулирањето и кога генералот јасно покажува дека не сака да слуша?
7. Како формалниот говор ја зајакнува, а не ја намалува дистанцата меѓу ликовите?

2. Визуелен приказ на комуникациските модели (хронолошки редослед на реакциите на генералот):

ФАЗА 1		ФАЗА 2		ФАЗА 3
Разбирање	→	Нетрпение	→	Бес
„Ама, тоа се глупости... Јас веќе забравив.“		„Ама, вие просто се шегувате, милостив господине“		„Надвор!! – се развика наеднаш генералот, кој сиот беше помодрен и треперше.“
↑ Благонаклонет		↑ Иритиран		↑ Разгневен

Прашања за анализа:

1. Како се менува тонот на генералот од благонаклоност до бес?
2. Поради што ја губи генералот контролата?
3. Која реплика на Червјаков ја предизвикува најсилната реакција кај генералот?
4. Зошто Червјаков не го слуша одговорот на генералот „Јас веќе забравив“?
5. Зошто Червјаков ги интерпретира зборовите на генералот спротивно на нивното значење?
6. Што покажува фактот дека генералот мора да извикне за да го прекине разговорот?

4. Анализа на социолошките аспекти на расказот:

Чехов преку овој разговор покажува неколку важни карактеристики на царското руско општество. Социјалните улоги се толку строги што, дури и кога генералот сака да покаже разбирање, чиновникот не може да излезе од рамките на протоколот. Стравот од авторитетот е толку силен што го прави невозможен природниот разговор меѓу луѓето од различните општествени слоеви.

Најинтересен е парадоксот на моќта на генералот, кој, иако на повисока позиција, на крајот од расказот станува затвореник на сопствениот статус. Тој не може да ја контролира ситуацијата, затоа што протоколот му наметнува одредени очекувања за однесување.

Прашања за анализа:

1. Зошто и генералот и чиновникот стануваат затвореници на своите социјални улоги?
2. Зошто генералот не може да се ослободи од Червјаков, иако сака непријатноста да заврши?

5. Активности за функционална писменост (Дијаграм на комуникација)

Креирајте визуелен дијаграм што ја илустрира:

1. Комуникациската динамика меѓу ликовите (двонасочен дијаграм помеѓу Червјаков и генералот)
2. Промената на тонот на комуникацијата (Користете различни бои за различните фази.)
3. Интензитетот на формалноста (на скала од 1 до 10)
4. Социјалната дистанца (на визуелен начин прикажете ја „отуѓеноста“ меѓу различните општествени слоеви)

На крајот презентирајте ја содржината на дијаграмот на комуникацијата:

- Посочете ги јасно издвоените фази на комуникацијата.
- Анализирајте како влијае општествената хиерархијата на природната комуникација меѓу ликовите.
- Како ги заробува социјалната хиерархија и двајцата протагонисти во улоги од кои не можат да излезат?

Потоа дискутирајте на следниве теми:

- Дали и денес постојат слични комуникациски проблеми во хиерархиските односи?
- Како би реагирале вие на место на генералот?
- Што е, според вас, потрагично во расказот: стравот на Червјаков или генераловата немоќ да го смири?

ГРУПА В: Иронија и драматски ефект во „Смртта на чиновникот“ (10 мин. за работниот лист + 5 мин. за дискусија)

Анализирајте како ги користи Чехов иронијата и контрастот како стилски техники за постигнување на драматскиот ефект во расказот „Смртта на чиновникот“.

РАБОТЕН ЛИСТ В

1. Анализа на контрастот меѓу причината и последиците (кивање–смрт) преку цитатот: „Дома дојде несвесно и без да си го слече мундирот, легна на диванот и... умре“

Прашања за анализа:

1. Како функционира овој контраст во контекст на расказот?
2. На кој начин може еден банален настан да доведе до толку драматични последици?
3. Што открива овој контраст за психолошката состојба на Червјаков?
4. Кои елементи во текстот ја подготвуваат финалната иронија во расказот?

2. Анализа на различните видови иронија:

А) Ситуациска иронија: „Јас веќе заборавив, а вие пак за тоа!“

Овој момент го илустрира класичниот пример на ситуациска иронија, каде што очекувањата на ликот се спротивни на реалноста. Генералот Бризјалов јасно сигнализира дека инцидентот за него е затворен и дека веќе не сака да се зборува за него. Меѓутоа, Червјаков го интерпретира овој обид за затворање на темата како скриен знак на незадоволство. Тој е уверен дека генералот, всушност, не му простил, но само се прави дека заборавил. Иронијата се состои во тоа што токму обидот на генералот да го смири Червјаков со зборовите „заборавив“, всушност, го поттикнува кон уште поголема анксиозност и опседнатост со инцидентот.

Б) Драмска иронија: „Заборавил, а очите му се полни со злоба, – си помисли Червјаков.“

Драмската иронија во овој случај произлегува од разликата помеѓу она што го знае читателот и она во кое верува главниот лик. Следејќи ја нарацијата, читателот може да забележи дека генералот навистина не покажува никакви знаци на злоба или омраза кон Червјаков. Меѓутоа, тој ги интерпретира овие индикации низ призмата на својата параноја и страв од авторитетот и гледа злоба и закани таму каде што не постојат. Ваквиот наративен пристап му овозможува на читателот да ја види трагичноста на ситуацијата: главниот лик се самоуништува поради погрешна перцепција на реалноста и наметнува проблеми што постојат само во неговата свест.

В) Вербална иронија: „Какво шегување? – си помисли Червјаков. – Во сето тоа нема никакво подбивање!“

Вербалната иронија се манифестира преку несвесноста на Червјаков за апсурдноста на

сопствената ситуација. Тој искрено верува дека неговите постојани извинувања и објаснувања се оправдани и неопходни, но не сфаќа дека токму тие го прават комичен. Читателот јасно ја гледа хумористичката страна на неговата опседнатост, додека самиот лик е целосно убеден во важноста на својот проблем. Оваа иронија го засилува трагикомичниот тон на расказот, каде што ликот станува жртва на сопствената неспособност да ја препознае реалноста.

Г) Финална иронија: „Дома дојде несвесно и без да си го слече мундирот, легна на диванот и... умре.“

Финалната иронија е кулминација на сите претходни иронични елементи и се темели на трансформацијата на метафоричката во буквална смрт. Низ целиот расказ, Червјаков доживува постепена „смрт“ на својата личност, достоинство и психичката стабилност поради опседнатоста со еден банален инцидент. Финалната реченица ја претвора оваа метафоричка смрт во буквална, физичка смрт и така се воспоставува иронија на ситуацијата. Деталот дека умира „без да си го слече мундирот“ ја рефлектира трагичноста на Червјаков. Тој докрај останува заробен во својата службена улога и социјалниот статус, кој го уништува. Оваа иронија ги трансформира елементите на комедијата во трагедија.

3. Визуелен приказ на градењето на драматската напнатост:

ФАЗА 1	→	ФАЗА 2	→	ФАЗА 3	→	ФАЗА 4
Инцидент	→	Извинување	→	Опсесија	→	Колапс
„кивање“	→	„Простете...“	→	„очите му се полни со злоба“	→	„умре“
↑ Комично		↑ Неудобно		↑ Тревножно		↑ Трагично

Прашања за анализа:

1. Како се менува тонот на расказот од комичен кон трагичен?
2. Во кој дел од текстот иронијата достигнува кулминација?
3. Како ја доживува читателот оваа трансформација?
4. Кој момент го означува преминот од комедија во трагедија?

4. Наративни техники за градење неочекуван крај:

Чехов во овој расказ воспоставува наративна структура што истовремено предизвикува смеа и сожалување кај читателот. Надворешната гледна точка ја прикажува ситуацијата како апсурдна и смешна. Еден возрасен човек панично се извинува за банално кивање и не може да запре со извинувањата, поради што предизвикува комичен ефект. Меѓутоа, внатрешната гледна точка ја покажува трагичната реалност на Червјаков, за кого оваа ситуација е животна опасна и психолошки деструктивна.

Читателската позиција истовремено има двојна перцепција: комична (произлегува од апсурдноста на ситуацијата) и загрижувачка (поради психичката состојба на протагонистот). Ваквата двојност му овозможува на Чехов да го искористи комичното за критика на општествените односи, каде што смешното однесување, всушност, укажува на деструктивните механизми што го уништуваат поединецот.

Прашања за анализа:

1. Зошто читателот истовремено се смее и се сожалува за ликот?

2. Која е разликата меѓу надворешната и внатрешната перспектива на читателот?
3. Како станува комедијата критика на општеството во расказот?
4. Што го прави Червјаков истовремено смешен и трагичен лик?

5. Активности за функционална писменост:

Нацртајте визуелна линија на напнатост што ги покажува:

- Временскиот тек на расказот (4 фази)
- Интензитетот на драматската напнатост (скала 1–10)
- Различните видови иронија преку клучните цитати (да се прикажат во различни бои)
- Додајте симбол за секој вид иронија (○ за ситуациска, △ за драмска, □ за вербална)

На крајот презентирајте ја содржината на графикот и објаснете:

- Како ја покажува графикот трансформацијата од комедија во трагедија?
- Кој вид иронија е најефективен за создавање на драмскиот ефект?

Потоа дискутирајте на следниве теми:

- Дали познавате слични примери од филмови/серији каде што е употребена истата техника?
- Како успева нараторот да ја одржува симултаноста меѓу комичното и трагичното дејство?
- Зошто избира авторот токму театар за место на дејство?
- Како функционира финалната реченица „умре“? Зошто авторот не ја опишува смртта на ликот, туку само ја констатира?
- Дали препознавате слични механизми на иронија во денешното општество?

Финална активност „Замена на улоги“ (15 минути)

Што би се случило ако Червјаков беше генерал, а генералот чиновник?

- Наставникот го дава следното објаснување:
 - Претставете си дека Червјаков е генерал што гледа претстава, а некој помал чиновник, кивнувајќи, го прска.
 - Како би реагирал генералот Червјаков? Како би се однесувал чиновникот генерал?

Секој ученик усно одговара на следниве прашања:

1. Генерал Червјаков би реагирал така, што...
2. Генералот чиновник би се однесувал така, што...
3. Дали би имало воопшто проблем? Зошто да/не?

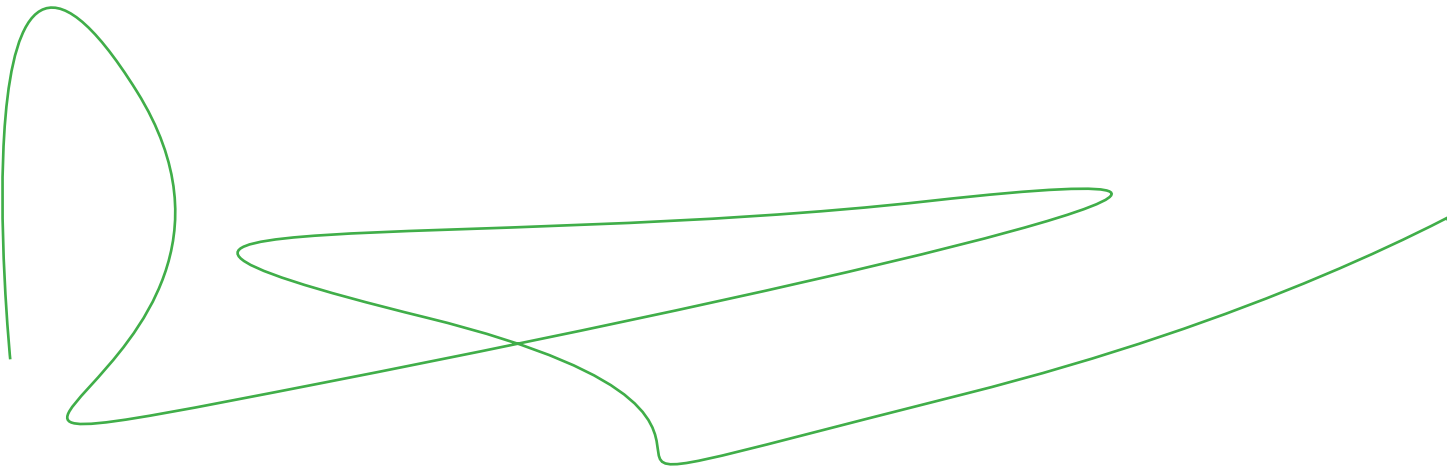
Учениците ги споделуваат своите одговори пред класот. Другите ученици ги следат излагањата и ги забележуваат различните мислења.

На крајот се спроведува кратко гласање за тоа: „Дали воопшто би имало проблем поради замената на улогите?“

Наставникот ги поттикнува учениците да размислат дали влијае различниот општествен статус на однесувањето и односите меѓу луѓето и како може тоа да се забележи и во секојдневниот живот.

Домашни задачи (по избор) (2 мин.)

- Функцијата на иронијата во социјалната критика кај Чехов.
- Напишете мини-расказ во кој ќе користите некои од раскажувачките техники на Чехов.
- Споредете ги техниките користени во расказот на Чехов со избрана сцена од филм/серија или пример од социјалните мрежи.

Подготви: Христина Салтирова* (1)

Часот се однесува на трета година стручно образование

Училиште: СОУ „Кочо Рацин“, Свети Николе

Наставна единица: „**НЕДОРАЗБИРАЊЕ**“ ОД АЛБЕР КАМИ

ЦЕЛИ:

- да се интерпретираат био-библиографските податоци за авторот;
- да се препознаат и да се посочат белезите на егзистенцијализмот и апсурдизмот во драмата „Недоразбирање“
- да се развие способност за анализа на книжевен текст
- да се толкуваат пораките на драмата

ФУНКЦИОНАЛНИ ЦЕЛИ:

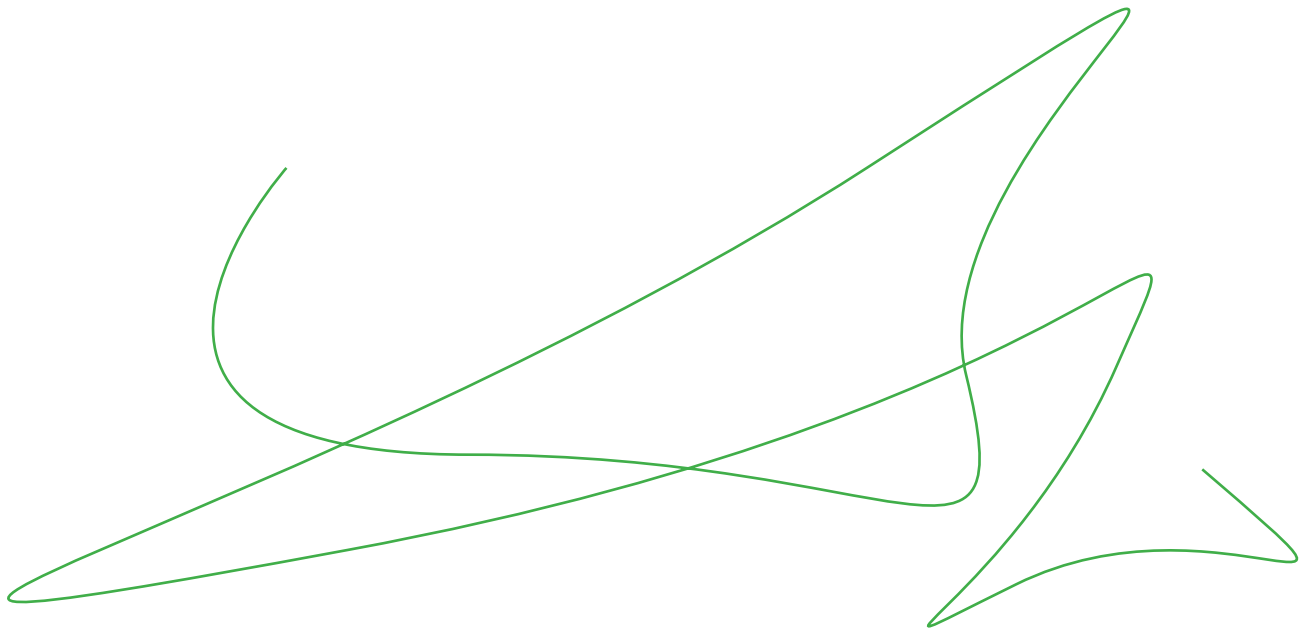
- Да се развива способност за размислување. Пишување, слушање, изразување и донесување заклучоци.
- Актуализација на темите со современите настани во светот во кој живееме.
- Поттик за слободно изразување, поттик на емпатија.
- Да се развива способноста за убаво говорење и изразување лични ставови.
- Да се охрабрат дискусии, да се поттикне аргументирање на мислењето.

Наставни методи	СОДРЖИНА НА ЧАСОТ ПО ЕТАПИ ЧАС 1
Разговор Размислување Изразување сопствени ставови	ВОВЕД На учениците им се кажува дека на денешниот час ќе се обработува тема поврзана со апсурдот на постоењето преку драмата „Недоразбирање“. Учениците треба претходно да ја имаат прочитано драмата. Наставникот се обидува да го привлече вниманието на учениците и да ги насочи кон размислување и истакнување на нивните ставови. Што претставува човековото постоење за секого од нас? Колку е важна отворената комуникација? Дали е злото оправдано ако е резултат на непознавање и незнаење? Дали препознавањето и евентуалното воздржување од убиство како резултат на тоа ќе ги направи ликовите помалку убијци? Каде е Бог во целата ситуација? Овие прашања се запишани на е-презентацијата што ја проектира професорот и така ги поттикнува на размислување. Ги прифаќа одговорите од учениците, бара да ги аргументираат, не дозволува ничие мислење да биде потценето.
Читање и пишување	ГЛАВЕН ДЕЛ Учениците се поделени во групи и секоја група добива задача (бројот на групите зависи од бројот на ученици, така што задачите се приспособуваат според бројот на ученици на часот): I група: Да го анализира ликот на Јан, Марта и мајката, II група: Да размисли за прашањето: дали и, ако да, како го оправдуваат ликовите злосторството пред себе и/или пред другите? Дали недоразбирањето и непознавањето им служат за да го гледаат злосторството поинаку? III група: Да размисли за прашањето: како можела комуникацијата да го спречи убиството? Најпрво за овие прашања и аспекти да се дискутира и да се анализираат во рамки на својата група и секоја група да ги запише главните поенти. Наставникот ги следи дискусиите на секоја од групите. Секој одговор да биде поткрепен со аргументација.

Усно изразување	ЗАВРШЕН ДЕЛ Секоја група го интерпретира тоа што го запишала Наставникот внимава секој да биде вклучен, дури и учениците што не ја прочитале драмата. Внимава да се развие продуктивна дискусија.
Разговор	
Слушање	
Размислување	
Дискусија	
Наставни методи	НАСТАВЕН ЧАС ПО ЕТАПИ ЧАС 2
Размислување	ВОВЕД Наставникот поставува воведно прашање: дали сте направиле некогаш грешка поради недоразбирање? Кратка дискусија со лични искуства со секојдневни примери.
Разговор	
Дискусија	
Интерпретативно читање	ГЛАВЕН ДЕЛ На овој час учениците работат во пар. Секој ученик се става во улога на некогаш од ликовите во драмата, читаат клучни делови од драмата по улоги. Пишуваат краток текст, во кој треба да се образложи: Како би се чувствувал/а ако бев на местото на Јан/Марта/мајката? Што би направил/а различно од тоа што направија тие? Што ќе се случеше ако Јан кажеше кој е на почетокот?
Слушање	
Размислување	
Пишување	
Разговор	
Презентирање	ЗАВРШЕН ДЕЛ Учениците го презентираат напишаното. Наставникот ги насочува и ги охрабрува да ја поврзат драмата со настани од секојдневјето. Кратко поврзување со драмата „Парите се отепувачка“. Дискусија за пораките од драмата и во што се состои апсурдот во неа?
Разговор	
Пишување	
дискусија	

Во текот на часот и активностите, наставникот, исто така, да ги запознае учениците со неколку клучни работи во врска со драмата, сумирани овде:

Драмата носи влијание од античката трагедија, особено во фатализмот и неможноста да се избега од судбината. Трагедија што произлегува од молчењето и со акцент на апсурдот на постоењето. Човекот живее во свет без смисла, но токму во тоа е предизвикот да се најде морална одговорност и човечност. Опасност од некажаното и последиците од отуѓеноста.

Подготви: ХРИСТИНА САЛТИРОВА (2)

Часот се однесува на втора година стручно образование

Училиште: СОУ „Кочо Рацин“, Свети Николе

Наставна единица: **СЕГАШНО ВРЕМЕ**

ЦЕЛИ:

- Да го препознаваат и правилно да го користат сегашното време.
- Да знаат да променат глагол по лица.

ФУНКЦИОНАЛНИ ЦЕЛИ:

- Да се развива способност за размислување. Пишување, слушање, изразување.
- Развивање способност за јазична примена на граматичкото знаење во секојдневниот говор и пишување.
- Поттик за јазична креативност и комуникациски вештини преку практични задачи.
- Да се развива способноста за убаво говорење и изразување лични ставови.

Наставни методи	СОДРЖИНА НА ЧАСОТ ПО ЕТАПИ ЧАС 1
Разговор	ВОВЕД (10 МИН.) Наставникот ги прашува учениците: Што правиш во моментот?
Размислување	Учениците даваат примери: „Седам“, „Пишувам“, „Слушам“ итн.
Изразување сопствени ставови	Наставникот ја објаснува новата содржина, што е сегашно време и како се гради преку примери поврзани со крсток текст од секојдневниот живот. Учениците даваат свои примери.
Читање и пишување	ГЛАВЕН ДЕЛ (15 МИН.) Учениците се поделени во групи и секоја група добива задача (бројот на групите зависи од бројот на ученици, така што задачите се приспособуваат според бројот на ученици на часот). I ГРУПА: Оваа група добива слика на која има мајка и дете што си игра во двор. Нивна задача е да ја опишат ситуацијата користејќи глаголи во сегашно време. II ГРУПА: Оваа група добива слика на која има група деца во училиштен двор. Едно од децата седи настрана од групата. Нивна задача е да ја опишат ситуацијата користејќи глаголи во сегашно време.
Усно изразување	ЗАВРШЕН ДЕЛ (20 МИН.) Секоја група го интерпретира тоа што го запишала.
Креативно изразување	Учениците може да напишат еден вид приказна или опис, да се споредат различни приказни инспирирани од сликата и да објаснат зошто ги асоцирала сликата на она што го напишале.

Наставни методи	НАСТАВЕН ЧАС ПО ЕТАПИ ЧАС 2 (ВЕЖБИ)
Разговор	ВОВЕД: (15 МИН.) На овој час учениците работат во парови. Игровна активност: секој пар кажува краток дневен распоред на случувања дома пред одење на училиште (употреба на глаголи во сегашно време). Акцент на јазична примена во реален контекст. Секој ученик ќе има различно секојдневје, наставникот внимава да не дојде до конфронтација. Се овозможува пријатна дискусија.
Слушање Размислување Цртање Пишување Усно изразување	ГЛАВЕН ДЕЛ: (20 МИН.) Наставникот на секој пар му дава празен лист, на кој треба да се нацрта цртеж по слободен избор. Едниот ученик црта, другиот го толкува цртежот писмено, употребувајќи глаголи во сегашно време. Ученикот усно го презентира напишаното.
Рефлексија и заклучок	ЗАВРШЕН ДЕЛ: (10 МИН.) Наставникот поставува прашања, зошто е важно да знаеме кога се користи сегашно време, во какви ситуации го користиме? Учениците споделуваат свои размислувања и даваат примери.

Подготви: ЕЛЕНА НИКОЛОВА*

Текстовите се наменети за средношколска возраст

Текстови што не се во рамките на наставната програма

Овие текстови се изработени според прашањата од тестовите од Државна матура, со цел да го развијат препознавањето и селектирањето информации.

*

Елена Николова е професорка по македонски јазик во СУГС Гимназија „Јосип Броз Тито“ - Скопје

АКТИВНОСТ 1: Читање кус текст

ЦЕЛИ НА АКТИВНОСТА:

- поттикнување на способноста за селектирање и издвојување информации;
- издвојување на она што е важно од онаа информација што не е од суштинска важност;
- читање со разбирање;
- се развиваат концентрацијата и вниманието;
- се оспособуваат да го поврзат материјалот со секојдневниот живот;
- заземаат критички став и се оспособуваат за критичко размислување;
- препознаваат предности и недостатоци;
- заземаат став за своето здравје.

КАКО ТЕЛЕФОНИТЕ ГО МЕНУВААТ НАЧИНОТ НА КОЈ ОДИМЕ?

(fakulteti.mk, иприсјатено на 3.6.2025)

Несомнено технологијата ни ги промени животите, а според истражувањата, го промени и начинот на кој одиме.

Какви последици врз мускулите и коските има тоа што поминуваме многу часови пред компјутер, гледаме во екранот на телефонот додека одиме, читаме од таблетот додека лежиме?

Истражувањата покажуваат дека одењето со телефонот во рацете, со наведната глава и прсти кои пребаруваат низ екранот, има влијание врз начинот на кој се движиме.

Научниците го проучувале одењето на 22 возрасни личности. Тие од испитаниците побарале да пишуваат броеви во телефоните додека се движат на лента. Така, научниците забележале како учесниците го менуваат начинот на одење за да го намалат ризикот од паѓање и да останат стабилни.

Луѓето што истовремено одат и сурфаат на интернет или пишуваат, пред сè, го забавуваат одот, прават подолги чекори, а амплитудата на одењето се проширува.

Ризикот за нозете е минимален, додека најмногу страда горниот дел од телото бидејќи се наведнува напред и со тоа ги искривуваме рамената. На тој начин се искривува и половината, па почести се болките во грбот. Често настанува и воспаление на палецот и показалецот со масовна употреба на современите уреди.

Отворен тип прашања:

1. Колку испитаници вклучиле научниците во своето истражување?
2. Што побарале научниците од своите испитаници?
3. Кој ризик е минимален?
4. Кој дел од телото најмногу страда?
5. Што настанува често како последица од масовната употреба на современите уреди?

Дискусија во врска со прашања што ги отвора текстот.

АКТИВНОСТ 2: Читање долг текст**ЦЕЛИ НА АКТИВНОСТА:**

- учениците се оспособуваат да читаат текст што нуди голем број информации;
- се развива нивната концентрација;
- способни се за селектирање информации;
- учи како да дефинира одредени појави и како да дава соодветни примери за тие појави;
- преку текстот се допираат важни јазични и психолошки теми;
- учениците го забележуваат одомаќинувањето на англизмите во македонскиот јазик и се креативно настроени во барање преводни решенија;
- се поттикнува психолошкиот аспект на ученикот да препознава манипулација, да го дефинира таквото однесување и да се справи со него;
- ученикот да научи како да се справи со манипулација, да биде свесен дека не е помалку вреден ако е извршена манипулација врз него, туку вината е во манипулаторот.

ТЕШКИОТ СТРАНКИ ЗБОР „ГАСЛАЈТИНГ” ИЛИ, ВО ПРЕВОД: „НЕМОЈ ДА МЕ ПРАВИШ ЛУДА!”

(окно.mk, ирисишано на 3.6.2025), Зорица Марковиќ

Велат дека кога нешто ќе влезе во поп-културата, тогаш тоа навистина станува дел од нашиот живот. Неодамна овој збор го користеа Хари и Меган за да ја нападнат “Фирмата”, односно брендот кој го гради кралското семејство; New York Post го употреби за да го обвини Бајден за инфлацијата; CNN повторно го „поткачи” Трамп; додека Psychology Today го употреби за да објасни како вашиот партнер врши гаслајтинг врз вас.

Сепак, беа потребни околу 84 години за да се помине тој пат. Зборот гаслајтинг кој потекнува од претставата наречена „Гаслајт“, од 1938 година, која беше популаризирана преку холивудскиот филм „Гаслајт“ во 1944 година (иако постои британска верзија под истото име од 1940 година, но и таа беше подложна на гаслајтинг) — доживеа „римејк“ во 2022 година, но овој пат во реалноста. Тоа беше најпребаруваниот збор во текот на целата година, или поточно кажано, првиот збор за кој, според речникот Мериам-Вебстер, интересот не се намали речиси ниту еден ден.

Зошто одеднаш толку нè заинтересира овој збор?

Гаслајтинг уште одамна стана глагол, ако му требаше извесно време да се пробие онлајн.

Дефиницијата на Мериам-Вебстер веќе ги преплави медиумите: во образложението се дефинира како: „акт или практика на грубо доведување неког во заблуда, особено за сопствена корист“.

Тоа е појава многу посложена од лагите, многу поподла: да се наведе неког да верува дека греша, често е дел од еден „поширок план“, како што наведува Мериам-Вебстер. И да, во образложението се додава дека тој збор опфаќа и некои други поими кои ги поврзуваме со дезинформациите – и дипфејк и лажни вести.

Гаслајтинг нема соодветен превод кај нас, иако буквално станува збор за „осветлување со ламба на гас“, додека широко е прифатен во еден друг облик: „Немој да ме правиш луд.“

Весна Брзев Курчиќ, психоаналитичарка и специјалистка по клиничка психологија, вели дека иако станува збор за збор од еден многу стар филм, „гасната светлина“ дури сега стана актуелна тема, бидејќи луѓето се посвесни и затоа што им е појасно дека постои некаква манипулација.

„Постои една шега која кружи меѓу народот. Кога жената го фатила сопругот во прељуба и го нападнала поради тоа, тој ѝ одговорил: „Кому повеќе му веруваш, на мене или на своите очи?“ Тоа е всушност суштината на гаслајтинг-от: дали верувате во она што ви се пласира или верувате во сопственото доживување.

Гаслајтинг е начин на кој можете да манипулирате со луѓето; преку сервирање на некаква друга реалност да се доведат во ситуација да се прашуваат: дали гледам погрешно, дали сите други се во право или некои, или некои од другите се во право, но јас гледам сè погрешно, вели Весна Брзев Курчиќ. „Тоа е суштината. Би било добро луѓето да го погледнат филмот, прво затоа што е маестрален, а второ затоа

што кога го гледате тој филм, станувате свесни колку е лесно да се манипулира.“

Најчесто со овој метод се служат насилниците во врските, без разлика дали станува збор за политичари, пријатели, шефови или партнери, а при тоа полот не е важен. Тоа може да се случи во семејството, во корпорацијата и во јавноста, па дури и во односот помеѓу лекарот и пациентот („Сè е во вашата глава“). Доколку се прашувате кои се личностите со кои може да се манипулира, Весна Брзев Курчиќ вели дека тоа може да биде секој од нас, но дека сè повеќе се во опасност оние кои во моментот се потресени поради нешто: дали изгубиле некого, имаат финансиски проблеми. или проблеми со децата итн... Притоа таа додава дека гаслајтинг-от е особено опасен кога се применува колективно, и тогаш понекогаш се нуди не само поинаква реалност од онаа во која се живее, туку често пати се нуди и подобра.

„Луѓето велат дека некој некого прави луд, не знаејќи дека се однесува на гаслајтинг. Тоа постои и во семејството, и меѓу родителите и децата. Децата знаат на некој начин да манипулираат: „не, никогаш не би го направил тоа“, „види, провери...“, но овие манипулации се на лично ниво. Многу поопасни се оние кои ги засегаат пошироките сегменти од општеството. Во работниот колектив, на пример, што сè може да се направи и на кој начин луѓето стануваат послушници за да не се разликуваат, бидејќи да се биде различен е непожелно...“

Врската со личноста која манипулира, воопшто не мора да започне со тоа, туку оди постепено, за да се стекне доверба. Можеби гаслајтерот на почетокот злонамерно ќе лаже за едноставни работи, но потоа ќе лаже сè повеќе и повеќе за на крајот да ја обвини жртвата дека всушност таа е виновна ако ја доведе во прашање неговата вистина.

„Луѓето кои користат гаслајтинг го прават тоа за да имаат моќ и контрола“, вели Весна Брзев Курчиќ. „Потоа, тие се оние кои ги одредуваат правилата на игра, за потоа да можат да му прават што сакаат на тој другиот. Оној што манипулира не мора да манипулира во сите сегменти од животот, тој се фокусира на личноста или групата што ја избрал и ја злоупотребува, тоа е психичко злоупотребување. Тој има одредена добивка од тоа, и најчесто е тоа можноста за контрола. Дури и во семејството, контролата е важен фактор. Има и луѓе кои бараат некаква добивка од секоја врска, она што е добро за нив.“

Отворен тип прашања:

1. Кој збор го користеа Хари и Меган за да ја нападнат „Фирмата“, односно брендот што го краси кралското семејство?
2. Во кој контекст *Сажколоџи џудеј (Psychology Today)* го употреби овој збор?
3. Од каде потекнува овој збор?
4. Која е дефиницијата на Мериам-Вебстер за зборот *гаслајтинг*?
5. Кој е буквалниот превод за зборот гаслајтинг?

Прашања на заокружување:

1. Постои една шега во народот што одлично го опишува гаслајтингот, а гласи:
А) Кому повеќе му веруваш, мене или на своите очи?
Б) Верувај им на своите очи, тие се прозорецот кон светот!
В) Зарем не ми веруваш мене?
2. Според Весна Брзев Курчиќ, кои се личностите што се подложни на манипулација?
А) Оние што имаат емотивна стабилност
Б) Оние што немаат самодоверба
В) Секој од нас, особено оние што се потресени поради некои животни ситуации
3. Зошто луѓето користат гаслајтинг?
А) Заради контрола и моќ
Б) Заради его и самодоверба
В) Заради агресија и гнев

Текстови во рамките на наставната програма**АКТИВНОСТ 3:** Читање извадок од книжевно дело**ЦЕЛИ НА АКТИВНОСТА:**

- издвојува информации и ги селектира според важност;
- чита од контекст;
- прави споредба на општеството во минатото и општеството денес;
- критички е настроен кон одредени општествени појави;
- препознава културни модели и обрасци на однесување.

ИЗВАДОК ОД ДРАМАТА „ЧОРБАЦИ ТЕОДОС“ – ВАСИЛ ИЉОСКИ

КЕВА: Стројници! Леле, кога ќе чуе Томче!

ЕФКА: Затоа ти велама сестро, ми е жал и за Стојанка и за Томчета. Што мака видов да ја расипам работата. Ама не сосем, само за еден ден уште. Зет ми многу го бендиса Иле, и да не бев јас, веднаш ќе дадеше збор. И уште денес ако не направиме ништо...тешко и на син ти и на внука ми. Ќе се зацрнат за цел век. Тој со друга, таа со друг. (Воздивнува). Оф, сестро слатка, ти знаеш каква мака е тоа...

КЕВА: (Низ воздивка). Знам...

ЕФКА: Другачки сме, сестро, се знаеме уште од малечки, можеме да си ги искажеме баре маките... Нè омажија за невидени и нечуени. А тие што си ги сакавме, ги оженија за други... Ете колку години поминале, а меракот трае и си тлее како запретан жар во срцето...И само пече и боли.

КЕВА: Боли...

ЕФКА: А тој, мажот го знае тоа, и сам си има на срце друга што не му ја дале, па затоа ти си му крива, затоа удри на тебе, викај на сиротата жена!

КЕВА: А ти тргај, трпи, свети му, свивај се и топи се како свеќа пред него...Туку што ќе правиш, домаќин ти е...И тоа го нарекле наречниците...

1. Од извадокот може да заклучиме дека љубовта меѓу Томче и Стојанка е:

- А) среќна
- Б) неостварена
- В) забранета

2. Како се склопувале порано браковите?

3. Зошто доаѓало до конфликт меѓу сопружниците?

4. Преку која реченица на Кева дознаваме дека станува збор за патријархален модел на однесување?

5. Според последната реченица: И тоа го нарекле наречниците, заклучуваме дека Кева и Ефка се:

- А) суеверни
- Б) модерни
- В) религиозни

АКТИВНОСТ 4: Читање текст оспособен за музичка композиција

Цели на активноста:

- учениците се поттикнуваат да го вреднуваат македонското музичко творештво;
- им се доловуваат уметничките вредности;
- преку песната препознаваат стилистички елементи;
- читаат и разбираат од контекст и соодветно одговараат на поставените барања;
- се развива когнитивниот аспект кај учениците;
- се развива нивниот критички став;
- се оспособуваат да размислуваат за одредени појави кај луѓето;
- го продлабочуваат своето психолошко толкување зошто се јавуваат одредени појави кај луѓето;
- се препознаваат, критички се осврнуваат кон себе, подготвени се за промена
- поврзуваат одредена појава со конкретен пример, што е доказ дека ја постигнале целта и ја разбрале информацијата.

„Цреша“ -Тоше Проески

И ден-денес ко сонлива песна
Ќе долета мирис на цреша
Кога пролет ќе расцути в поле
Една цреша што мене ме чека
Кога морав да одам им реков
Сè што имам и кука и нива
Нека земе што му треба секој
Но црешата да ја најдам жива

[Рефрен]

Што е тоа во луѓето тажно
Што живеат во животи туѓи
Кој во моето минато плови
Сосем мирно и без да се срами?

[Строфа 2]

Само ветерот гласот го слуша
И ко ехо се врати пак в душа
Убава песна не сака баш секој
И на славеј камен фрла некој

Внимателно прочитај ја песната и одговори на следниве барања:

Поврзи ги стилските фигури со соодветните примери!

Компарација
Реторско прашање
Персонификација
Метафора

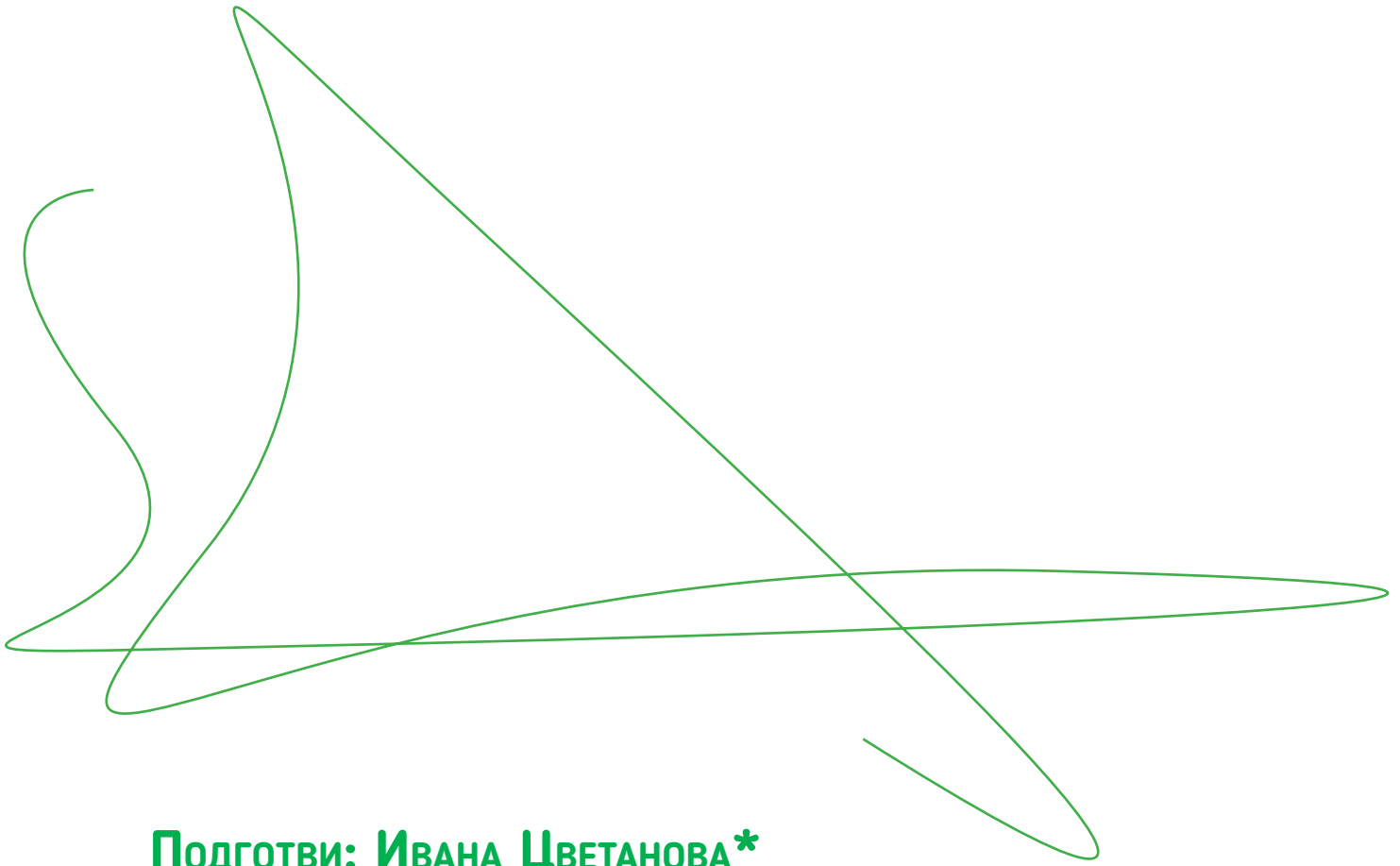
И на славеј камен фрла некоја
Што е тоа во луѓето тажно?
И ден-денес ко сонлива песна
Само ветерот гласот го слуша

❖ Откриј ги стиховите преку симболиката што ја носат:

1. Љубовта кон родното место и кон корените ја откриваме преку стихот _____
2. Мешањето на луѓето во животите на другите го согледуваме преку стихот _____
3. Најдобрите луѓе ги добиваат најголемите критики. Оваа појава ја согледуваме преку стихот _____

❖ Прашања за размислување:

1. Зошто нè врзуваат посебни емоции со нашето родно место? _____
2. Зошто имаат некои луѓе потреба да се мешаат во туѓите животи? _____
3. Зошто најдобрите луѓе претрпуваат најголеми критики? Наведете и пример. _____

Подготви: ИВАНА ЦВЕТАНОВА*

Наставна единица: **РОМАНТИЗАМ - ЕЗЕРСКАТА ШКОЛА И ЏОРџ ГОРДОН БАЈРОН**

ВОВЕД (ПРВ ЧАС)

ВОВЕД ВО РОМАНТИЗМОТ

- Започнување на часот со краток вовед во романтизмот како литературен правец. (**Цел:** да се воведат учениците во темата и да се добие основна слика за контекстот и значењето на романтизмот како литературно движење.)
- Објаснување на основните карактеристики на романтизмот: емотивност, индивидуализам, природа, мистицизам, егзотични теми и сл. (**Цел:** да се идентификуваат и да се разберат клучните белези на романтизмот.)

ИНТЕРАКТИВЕН ДЕЛ (АКО СЕ ИМА ПРИСТАП ДО КОМПЈУТЕР)

- Со користење Кахут (Kahoot!) или слична платформа за квизови (Bamboozle etc.) да ги прашаат учениците што знаат за романтизмот и дали имаат слушнато за некои автори од овој период. (**Цел:** да се процени претходното знаење на учениците на интересен и мотивирачки начин, да се зголеми нивната вклученост во часот.)

* Ивана Цветанова е магистрант по англиска книжевност на Филолошкиот факултет „Блаже Конески“ при УКИМ во Скопје

ГЛАВЕН ДЕЛ

ЕЗЕРСКА ШКОЛА

- Објаснување за Езерската школа и нејзините претставници (Вилијам Вордсворт, Самуел Тејлор Колриџ и Роберт Саути).
- Карактеристики на Езерската школа: влијание на природата, обожаване на спонтаноста и емотивноста.
- Учениците се делат во групи и добиваат извадок од дело на Вордсворт или Колриџ за да го анализираат и да го презентираат пред класот.

Цел: да се запознаат учениците со Езерската школа и нејзините водечки претставници.

ЏОРџ ГОРДОН БАЈРОН

- Кратка биографија на Бајрон
- Негови најпознати дела и влијание во литературата
- Дискусија за тематиката и стилот на Бајроновото творештво

Цел: да се запознаат учениците со животот и книжевниот опус на Лорд Бајрон, да се разбере неговото влијание во рамки на романтизмот и да се анализираат темите и стилот што го одликуваат неговото творештво.

ЗАВРШЕН ДЕЛ

ДИСКУСИЈА

- Отворена дискусија со учениците за нивните впечатоци од делата на Бајрон и Езерската школа.
- Учениците користат Падлет (Padlet) или слична платформа за да ги запишат своите мислења и впечатоци.

Цел: да се поттикнат учениците на рефлексивна и критичка размислување преку споделување лични впечатоци.

ПРАКТИЧНА ВЕЖБА

- Учениците пишуваат краток поетски текст инспириран од природата, како што го правеле тоа претставниците на Езерската школа. Тие можат да работат индивидуално или во мали групи.

Цел: да се поттикне креативното изразување кај учениците.

ДОПОЛНИТЕЛНО: може да им се пушти и филм/документарец за Бајрон

* * *

Наставна единица: „ЧАЈЛД ХАРОЛД“ ОД ЏОРџ ГОРДОН БАЈРОН

ВОВЕД (ВТОР ЧАС)

Вовед во „Чајлд Харолд“

- Краток вовед во делото „Чајлд Харолд“ од Бајрон.
- (повторување) Кратка биографија на Бајрон и историски контекст на делото.

Цел: да се обезбеди основно разбирање на делото „Чајлд Харолд“ преку воведување во неговата содржина, потсетување на биографијата на Бајрон и разгледување на историскиот контекст во кој настанало делото.

Интерактивен дел (ако се има пристап до компјутер)

- Користење Кахут (Kahoot!) или слична платформа за краток квиз за претходни знаења за Бајрон и „Чајлд Харолд“.

Цел: да се активира и да се провери претходното знаење на учениците.

ГЛАВЕН ДЕЛ

Читање и анализа

- Учениците се делат во групи и секоја група добива различен извадок од „Чајлд Харолд“.
- Групите го читаат извадокот и дискутираат за неговото значење, теми и стил.

Цел: да се развијат вештини за аналитичко читање и групна соработка преку анализа на извадоци.

Презентација на анализата

- Секоја група ги презентира своите заклучоци пред класот.
- Другите ученици поставуваат прашања и учествуваат во дискусијата.

Цел: да се поттикнат јавното изразување и аргументирање.

ЗАВРШЕН ДЕЛ

Креативно пишување

- Учениците индивидуално пишуваат краток текст (поезија или проза) инспириран од „Чајлд Харолд“.
- Текстовите може да се фокусираат на теми како патувања, егзистенцијална потрага, природа и емоции.

Цел: да се поттикне индивидуалното креативно изразување преку пишување инспирирано од темите и стилот на „Чајлд Харолд“.

ДИСКУСИЈА

- Учениците ги читаат своите текстови пред класот и дискутираат за инспирацијата и стилот.

Цел: да се развијат комуникациски вештини и способност за критичка рефлексја.

Наставна единица: **ПРЕДМЕТ НА СТИЛИСТИКА – СТИЛ И ДЕФИНИЦИЈА НА СТИЛОТ ВО ОБЛАСТА НА ЈАЗИКОТ**

ВОВЕД

Вовед во стилистиката и стилот

- Краток вовед во стилистиката како дисциплина што го проучува стилот.
- Објаснување на дефиницијата на стилот во јазикот и неговата важност.

Цел: да се запознаат учениците со основните поими и значењето на стилистиката како научна дисциплина и да се разбере концептот на стил во јазикот, со цел подобро разбирање и анализа на различни текстови во иднина.

ГЛАВЕН ДЕЛ

Теорија

- Презентација на основните концепти на стилот: функционален стил, индивидуален стил, стилски фигури и сл.
- Објаснување на различните видови стилови во јазикот (уметничко-литературен, научен, публицистички и сл.).

Цел: да се усвојат и да се разберат основните концепти поврзани со стилот во јазикот, како стилски фигури и типови стилови, со цел да се подобри способноста за препознавање и анализа на стилските особености во различни текстови.

Примери

- Учениците се делат во групи и добиваат различни текстови за анализа.
- Секоја група го анализира текстот и ги идентификува стилските елементи, потоа ги презентира своите наоди пред класот. (Ако не се сработи за време на часот, ако нема време, останува за дома.)

Цел: да се применат теоретските знаења за стилот преку практична анализа на различни видови текстови, да се развијат вештини за препознавање стилски елементи и да се поттикне групна соработка и јавно презентирање.

ЗАВРШЕН ДЕЛ

Интерактивен дел

Дискусија за стилот во секојдневната комуникација

- Дискусија за тоа како стилот се користи во секојдневната комуникација (социјални мрежи, медиуми, говори, и тие да дадат пример од тоа како пишуваат меѓусебно на социјалните мрежи и каков ефект има врз нивниот говор)

Цел: да се поттикне критичко размислување за улогата и влијанието на стилот во секојдневната комуникација.

Групна активност — создавање текстови

- Учениците се делат во групи и секоја група добива задача да создаде текст за одредена тема (научна статија, новинарски извештај, поема), користејќи различни стилски елементи.
- Групите ги презентираат своите текстови пред класот и дискутираат за употребените стилови и стилски фигури.

Цел: да се развијат практични вештини за примена на различни стилски елементи во создавање текстови од различен жанр, преку тимска работа.

Наставна единица: **РЕАЛИЗАМ – НАТУРАЛИЗАМ СО ПРИМЕНА НА ИКТ**

ВОВЕД

Вовед во реализам и натурализам

- Краток вовед во литературните правци реализам и натурализам.
- Објаснување на основните карактеристики на двата правци и нивните претставници.

Цел: да се запознаат учениците со основните поими, карактеристики и разлики меѓу литературните правци реализам и натурализам, како и со нивните значајни претставници, со цел да се создаде цврста основа.

ГЛАВЕН ДЕЛ

Презентација и дискусија (пожелно на Пауерпоинт поради ИКТ-елементот)

- Презентација со основни информации за реализмот и натурализмот: дефиниции, карактеристики, главни претставници и дела.
- Учениците гледаат кратко видео за реализам и натурализам.(ИКТ)
- Дискусија за разликите и сличностите помеѓу двата правци.

Цел: да се продлабочи разбирањето на реализмот и натурализмот преку мултимедијална презентација и видеоматеријали, како и да се стимулира критичка дискусија за нивните карактеристики, сличности и разлики, со цел развој на аналитички способности и користење ИКТ во наставата.

Анализа на примери

- Учениците се делат во групи и секоја група добива различен текст за анализа (еден од реализам, еден од натурализам).
- Групите го анализираат текстот и ги идентификуваат карактеристиките на правецот, а потоа ги презентираат пред класот.

Цел: да се применат теоретските знаења преку анализа на конкретни текстови од реализмот и натурализмот, да се развијат вештини за препознавање карактеристики на литературните правци.

ЗАВРШЕН ДЕЛ

Дискусија за влијанието на реализмот и натурализмот со примена на ИКТ

- Учениците користат Падлет (Padlet) за да ги запишат своите мислења за тоа како влијаат реализмот и натурализмот на современата литература и уметност.
- Учителот иницира дискусија за тоа како може двата правци да се препознаат во современите медиуми и култура.

Цел: да се поттикне критичка рефлексивност и соработка преку користење дигитална платформа (Padlet) за изразување мислења за влијанието на реализмот и натурализмот врз современата литература и уметност, како и да се развие способност за препознавање на овие правци во актуелните медиуми.

Предлог-домашна: учениците сами да направат квиз на темата релизам и натурализам на Кахут или Бембузл и да ги тестираат своите соученици наредниот час.

Подготвила: **Љупка Евроска***

ТИП НА ЧАСОТ

1. Според целта:
реализација на нова наставна содржина
2. Според содржината:
наставно подрачје: Јазик
тематско подрачје: Фонетика
тематска целина: Акцент
теми: Правила за акцентирање
наставна единица: **АКЦЕНТИРАЊЕ СЛОЖЕНИ ЗБОРОВИ** (шесто одделение,
деветгодишно основно образование)

* Љупка Евроска е лекторка во електронскиот медиум „360 степени“.

ЦЕЛИ НА ЧАСОТ

1. Образовни (материјални и функционални):

- препознавање на морфолошки сложените зборови (на пр., *очевидец*, *горейоштин*, *еднојодруго*);
- согледување, со помош на изговор, наглас или во себе, дека кај сложените зборови важи правилото за акцентирање на трисложните и повеќесложните зборови;
- утврдување дека постојат исклучоци од тоа правило (на пр., при акцентирањето на зборовите што означуваат сложени страни на светот: југозапад);
- развивање на способностите за правилно усно (и писмено) изразување, како резултат на правилното акцентирање.

2. Воспитни:

- сознавање на важноста на правилното акцентирање на зборовите;
- правилна и соодветна артикулација (нагласување) на јазичните форми на начин што кај соговорникот поттикнуваат и развиваат желба и потреба за разговор и чувство на задоволство од разговорот;
- поттикнување на желбата за учење и за негување на македонскиот стандарден јазик преку коректниот изговор на јазичните форми.

ТЕК НА ЧАСОТ

ВОВЕДЕН ДЕЛ (МОТИВАЦИЈА)

На почетокот од часот, како загревање за новата наставна единица, се бара од учениците, од место, усно да наведат по еден збор (вк. 3-4). Наставникот ги запишува зборовите на таблата и заеднички ги акцентираат. Доколку некој од учениците има тешкотии при определувањето на акцентот, наставникот ги дели зборовите на слогови. Притоа, се потсетуваат – како се акцентираат еднословните, како двословните, а како три- и повеќесловните зборови. Важноста на овој дел во контекст на функционалната писменост е што им се дава простор на учениците да ги покажат веќе стекнатите знаења од областа на акцентот, а на оние што имале проблем при разбирањето – да научат. Улогата на наставникот е во насока на овозможување атмосфера на поддршка, со тоа што ќе помогне и нема да дозволи да се почувствува непријатно ученикот што не знаел, доколку има таков случај.

ГЛАВЕН ДЕЛ (СФАКАЊЕ НА ЗНАЧЕЊЕТО)

По краткото повторување, учениците се подготвени за усвојување на новата наставна единица. Им се задава да ја сработат вежбата од истоимената наставна содржина од Учебникот за шесто одделение* – да состават сложени зборови од понудените зборови во двете колони, кои потоа ќе ги акцентираат.

* Адриана Ѓоргиев, Евгенија Дика Талеска. Македонски јазик 6 – учебник за шесто одделение во деветгодишното основно образование. Скопје: 2023, 21.

Оваа вежба е добра затоа што поттикнува некои когнитивни вештини кај учениците, како што се логичкото размислување и способноста за примената на знаења од морфологијата – дека зборовите можат да подлежат на морфолошки промени (со додавање на сврзувачкиот вокал *о* кај *север* и *запад*; или, пак, на наставката за лице (вршител на дејство) *-ец* кај лексемите *оро* и *води*), за разлика од оние добиени со директно спојување (*виножито*).

*Забелешка 1: Од практиката се покажува дека, иако дадените зборови се претпоставува дека се соодветни за возраста на учениците, дел од нив може да прашаат за значењето на некои од новодобиените зборови. Наставникот е тука за да го објасни нивното значење преку дискусија со учениците: *ороводец* = човек што води оро; или начинот на нивното образување: *висококајница* – се додаваат соодветните морфеми за да се добие збор со полно значење.

<i>орво</i>	<i>кај</i>
<i>оро</i>	<i>запад</i>
<i>вино</i>	<i>рец</i>
<i>висок</i>	<i>гледа</i>
<i>север</i>	<i>води</i>
<i>сонце</i>	<i>жито</i>

Откако ќе ги напишат и ќе ги акцентираат новосоздадените зборови во своите тетратки, двајца ученици ги читаат наглас, а наставникот ги запишува на таблата, за заедничка проверка. Со усниот изговор и применувајќи ги правилата за акцентирање на зборовите во македонскиот јазик, заеднички се заклучува дека акцентот кај сложените зборови, во најголемиот број случаи, паѓа на третиот слог од крајот на зборот. Се обрнува внимание и на имињата на сложените страни на светот (југоисток, северозапад,...), кои добиваат акцент на вториот слог од крајот на зборот.

Во вториот дел од оваа етапа на часот, учениците добиваат наставен лист. Нивна задача на часот е да го прочитаат текстот во себе, а двајца ученици го читаат наглас. Овој пат наставникот избира ученици што, со дигање рака, претходно се јавиле да одговорат, но безуспешно, поради временските рамки на секоја од етапите на часот, или ученици што не покажале некаква активност на часот, со цел да им се даде можност да бидат слушнати. Оваа активност, меѓу другото, има цел да го извежба гласното читање на учениците, а е корисна и затоа што ги поврзува содржините од фонетиката и изразувањето и творењето, што е една од целите на наставата по македонски јазик.

*Забелешка 2: Во зависност од вештината на читање и доколку наставникот процени дека има време, би било добро накусо да се продискутира за содржината на текстот, преку поврзување со реалниот живот, затоа што нараторот е девојче на нивна возраст. Учениците се прашуваат дали остануваат сами дома, какви чувства им предизвикува седењето сам/а и дали сметаат дека е корисно за нив, за нивната самостојност. Се поттикнуваат да размислат и за последната реченица од првиот пасус – на кого мисли нараторката? Наставникот смета дека овој начин е корисен за аргументирање, сопоставување на мислењата на учениците, како и за поттикнување критичко размислување.

За домашна работа учениците треба правилно да ги акцентираат зборовите со задебелени букви. На тој начин би ги утврдиле знаењата за акцентот кај сложените зборови, но и воопшто правилата за акцентирање. Наставникот ги проверува домашните задачи на почетокот на следниот час, односно на часот за утврдување на знаењата за акцент.

НАСТАВЕН ЛИСТ

Се прашувам, всушност, дали ќе ми биде сѐправ да останавам туква сама кога тие ќе излегуваат. Мислам дека нема да ми биде зашто итн во нашата висококапиталистичка нема од оние интересни простори од кои човек може да се исплаши кога е сам. Здравна зграда на југоистокот од градош, тоа е тоа. Среќа во несреќа. А и јас не сум сѐрашливка. А и има сѐо работи итн човек може да ги прави кога родителите ќе му отидат некаде. Може некој и да дојде, како оној татко...

Мама зашира и за миџ ме гледа како да ќе се налути, а тоа, од немајка, му се обраќа на татко:

– Ау, **Светозаре**, ја на Најаша и Гандри денеска им е годишнина, вечерва има журка!

Фино. Ќе имам време да размислам за сѐ. И да видам каде е итн **испоскриено**.

(текстот е извадок, модифициран според потребите на наставната содржина, од романот за деца „Принц од хартија“* од Владислава Војновиќ, погоден за деца на 11-13 годишна возраст)

1. Завршен дел (рефлексја)

Се води дискусија за следните прашања:

- Што научивте денес?
- Како се чувствувавте додека работевте на часот?
- Како може наученото да го користиме во секојдневниот живот?

НАСТАВНИ ПРИНЦИПИ

При реализацијата на оваа наставна единица наставникот тргнува од неколку наставни принципи: принципот на научност, значи, при подготовката за часот наставникот се служел со неколку научни помагала: *Методиката на настава на македонски јазик*, *Грамматика на македонскиот литературен јазик* и *Правилникот на македонскиот јазик*; принципот на системност и последователност, што подразбира постоење основа врз која би се надоврзале новите содржини, односно сообразност помеѓу веќе усвоените и новата наставна содржина; и принципот на нагледност, претставен со употреба на нагледни средства, како што се Учебникот по македонски јазик за шесто одделение и романот за деца, кој послужи како основа за вежбата за проверка на знаењето за акцентот кај сложените зборови.

* Владислава Војновиќ. Принц од хартија. Скопје: Чудна шума, 2021.

НАСТАВНИ МЕТОДИ

За реализацијата на избраната наставна единица се користени: методот на индуктивноси, што може да се согледа преку извлекувањето правила (за акцентот кај сложените зборови) врз основа на дадени примери и нивно изговарање; методот на демонстративност, кој е претставен со табелата на зборови од кои треба да се состават сложени зборови, и текстот од наставното ливче, кој е во служба на проверка на наученото на часот; како и методот на комуникација, присутен во сите етапи на часот – во воведниот дел, преку повторување на знаењата и подготовка за новата наставна содржина, во главниот дел, преку создавањето сложени зборови, дискутирање за нивното значење и местото на акцентот кај нив, и во рефлексивната, преку издвоените прашања што им ги упатува наставникот на учениците.

КОРИСТЕНА ЛИТЕРАТУРА

Блаже Конески. *Грамафика на македонскиот литературен јазик*. Скопје: Детска радост, 1996.

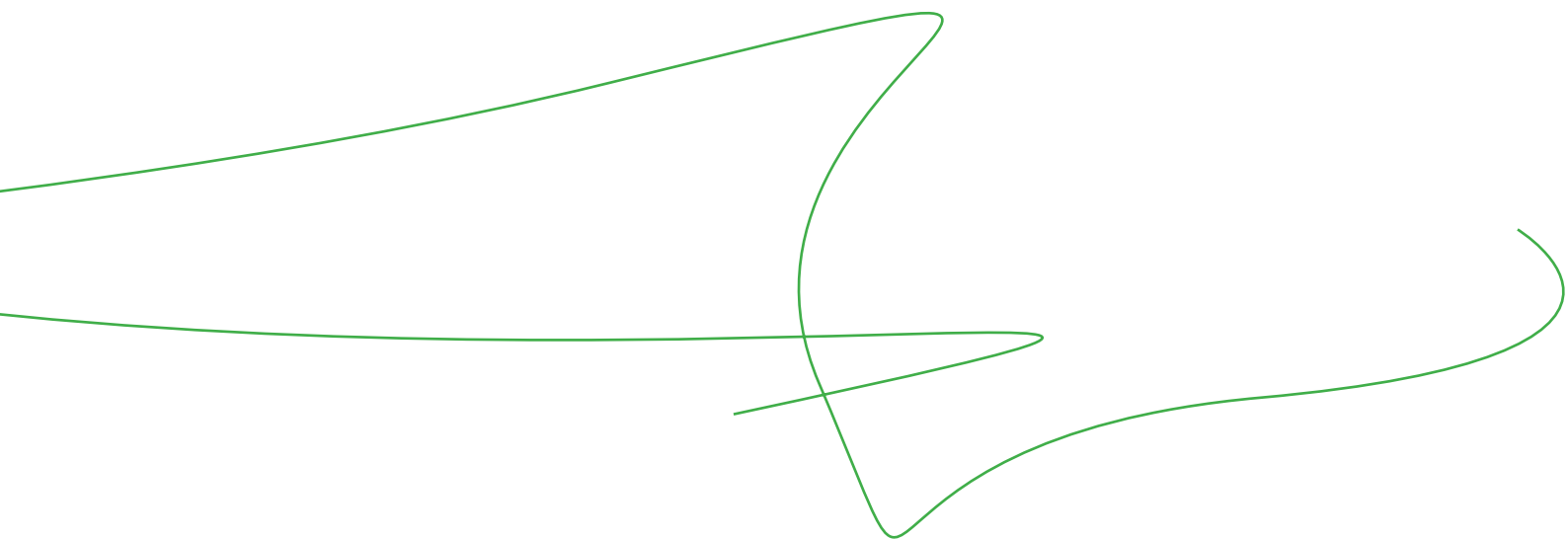
Ружа Паноска. *Методика на наставата по македонски јазик*. Скопје: Просветно дело, 1980.

Правоси на македонскиот јазик [редакција Живко Цветковски (претседател) и др.]. Скопје: Институт за македонски јазик „Крсте Мисирков“, Култура, 2017.

Белешки од часовите по Методика на наставата по македонски јазик 1 и 2.

Адриана Ѓоргиев, Евгенија Дика Талеска. *Македонски јазик 6 – учебник за шести одделение во деветгодишното основно образование*. Скопје: 2023.

Владислава Војновиќ. *Принц од харџија*. Скопје: Чудна шума, 2021.

Подготви: Оливера Димитријоска*

Назив на училиште – место	СОУ „Ѓорче Петров“ - Прилеп
Струка/Сектор	Здравство и социјална заштита, Лични услуги, Текстил, кожа и слични производи
Образовен профил/квалификација	Медицинска сестра, козметичар за убавина и нега, техничар за изработка/ моделирање облека
Учебна година	2024/2025
Година на изучување на програмата/клас	Прва година
Назив на наставната единица	„ЦАР ЕДИП“ ОД СОФОКЛЕ

Цели на активностите:

- учениците да ја разберат содржината на драмата, да ја поврзат со митот и да ги пронајдат карактеристиките на ликот на Едип преку кратки извадоци;
- да направат корелација со претходните знаења за драмата како литературен род;
- да размислуваат за поставените прашања;
- да систематизираат, да анализираат факти и да даваат свои мислења и заклучоци;
- да одговараат на прашањата и задачите на наставникот;
- да читаат текст со разбирање и критички да размислуваат.

* Оливера Димитријоска е професорка по македонски јазик во СОУ „Ѓорче Петров“ - Прилеп

ВОВЕДЕН ДЕЛ

Со учениците дискутираме за митот за Едип и трагедијата како драмски вид.

Учениците читаат кратки извадоци од драмата и почнуваат да ги откриваат ликот и приказната на Едип.

ГЛАВЕН ДЕЛ

Учениците ги слушаат извадоците и одговараат на прашањата. Во зависност од одговорите, наставникот развива дискусија за ставовите на учениците за прочитаното. Пишуваме на таблата кои елементи ги има драмата како род кратка содржина на драмата и карактеристиките на Едип.

Учениците го добиваат овој лист:

Внимателно прочитај го текстот и одговори на прашањата.

ОЈДИП:

О кутри деца, не ми е непознато
од каква мака дојдовте. Јас добро знам:
да, сите страдате, но макар страдале,
меѓу вас ниту еден не страда ко јас.
За еден секој мисли – за себе. За друг
вам грижа не ви е. А јас во срцето
го имам градот, себе, тебе, еднакво.
И така, вие не ме будите од сон,
а знајте: многу солзи пролеав и пат
јас многу изодев по беспака на јад.
Низ ум ми мина сè, сал еден најдов лек,
и еве што сторив: го пратив Креонта
јас, мојот шура, синот Менојков, во Пит,
в храм Фојбов, тој да праша што да направам
ил' кажам, та градов да го заштитам.
Бидејќи денес требаше да пристигне,
се грижам што прави. Тој многу повеќе
е отсутен од тоа колку требаше.
А, штом ќе дојде, не сторам ли така сè,
ко бог што повелал, нек' бидам никаквец!

ТЕЈРЕСИЈА:

Та сите сте неразумни. Не кажувам
што знам, за твоите зла да не ги откријам.

ОЈДИП:

Што зборуваш? Зар знаеш и не кажуваш?
го замисли и спроведе ти самиот,
сал не уби со свои раце; да гледаше,
ќе речев, делото е твоја работа.

ТЕЈРЕСИЈА:

Навистина? Ти велам: заповед, што сам
си дал, извршувај: со овој веќе ден
не зборувај со овие ни со мене!
На ова земја душман безбожен си ти.

ОЈДИП:

Зар така дрско овој збор го изустил?
И како мислиш сега да се избавиш?

ТЕЈРЕСИЈА:

Сум избавен; вистината ми дава моќ.

ОЈДИП:

Кај научи? Та не од дарот пророчки?

ТЕЈРЕСИЈА:

Па од тебе; ме присили да зборувам.

ТЕЈРЕСИЈА:

Убиецот си, велам, ти. Не барај го!

ОЈДИП:

Е нема неказнет ти двај да навредиш.

ТЕЈРЕСИЈА:

Да кажам друго, повеќе да беснееш?

ОЈДИП:

О, колку сакаш; залудно ќе зборуваш.

ТЕЈРЕСИЈА:

Во срамна врска, вела, не знаеш от' си
со најмили и не гледаш до каде си.

ОЈДИП:

Зар везден тоа весел ќе го кажуваш?

ТЕЈРЕСИЈА:

Да, ако нешто има моќ вистината.

ОЈДИП:

Да, има, освен твојата; ја немаш ти;
та слеп си и во ушите и в ум и в очите.

ТЕЈРЕСИЈА:

Ти беден кориш зарад истото, за што
и тебе секој ќе те кори набргу.

ОЈДИП:

Дал' Креонт вакво нешто замисли ил' ти?

ТЕЈРЕСИЈА:

Не, ништо Креонт не стори; ти самиот.

	да/не	Во кои стихови од текстот се потврдува тоа?
Ојдип искрено сака да открие кој е убиецот на Лај.		
Тејресија вели дека Ојдип е виновникот.		
Тејресија вели дека пророштвото му дава право и моќ.		
Едип го испраќа Креонт да најде одговор за несреќите во Теба.		

ВТОРА ЕПИЗОДА

ХОРОТ, КРЕОНТ

КРЕОНТ:

Се чинеше ли дека врачот, од мене
наговорен, му кажа лажни зборови?

ХОРОТ, КРЕОНТ, ОЈДИП

ОЈДИП:

Зар ти? Зар овде дојде? Образ бесрамен
зар имаш штом под мојов покрив доаѓаш,
а докажан си убиец на оној маж
и крадец несомнен на мојот кралски трон?
Ај кажи, жити бозите, дал' страшливец
ил' луд ме виде, тоа штом ми замисли?
Дал' подмолна, што тајно ползи, измама
да не сетам и разбрана не ја спречам?
Зар не е луда таа твоја замисла,
без народ и пријатели да ловиш власт?

Обиди се за секој одговор да најдеш дел во текстот што го потврдува твоето мислење.

1. Ојдип го обвинува Креонт за

2. Во кои места се споменува некој елемент од митот за Едип?

3. Кои карактеристики ги има ликот на Едип?

4. Каква поврзаност има оваа драма со реалниот живот?

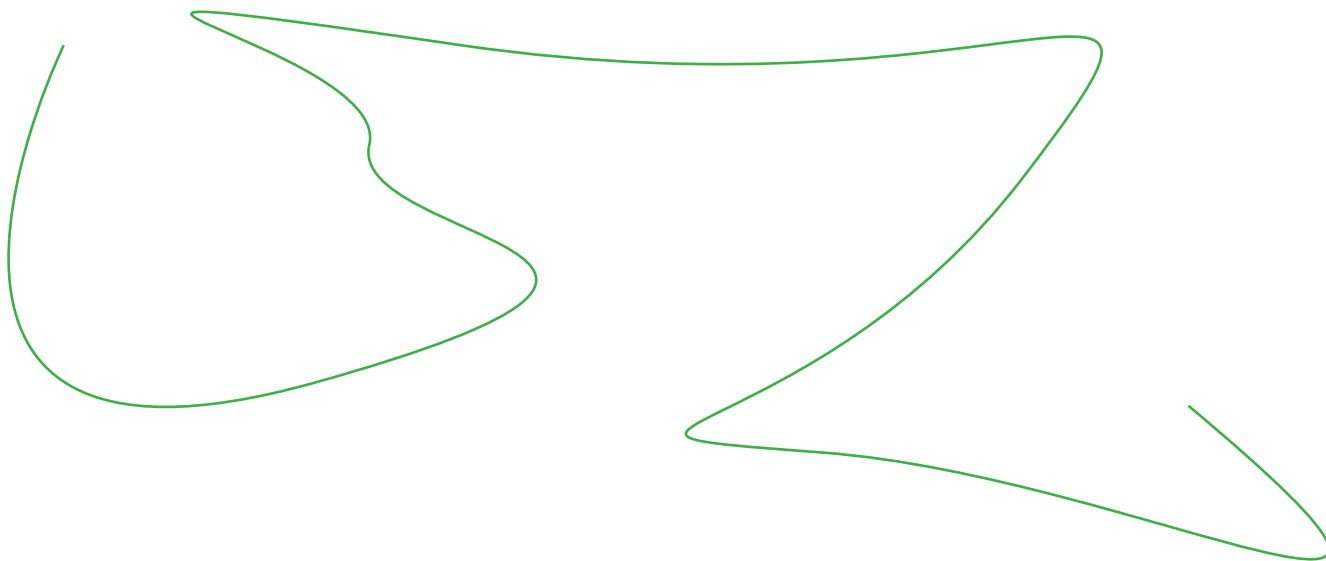
5. Размисли за етапите (фазите) на драмското дејство

Експозиција
Заплет
Кулминација

Перипетија
Расплет

ЗАВРШЕН ДЕЛ

Во завршниот дел учениците прават анализа на ликот на Едип и на карактеристиките на трагедијата. Дискусија за поврзаноста на делото со секојдневниот живот. Прашања што научиле учениците од овој час.

Подготви: Фросина Додевска*

Сценарио за час по предметот: Македонски јазик во паралелки од другите етнички заедници

Училиште: ООУ „Наим Фрашери“ – Куманово

Одделение: VIII одд.

Наставна содржина: **ЛИРИКА**

ЦЕЛИ НА ЧАСОТ:

За ученикот:

- да разликува поетски од прозен текст;
- да развива емоции кон прочитаната лирска песна;
- да развие чувство за музикалност и сликовитост при читање лирска песна;
- да препознава инспирација за лирско творештво.

ОЧЕКУВАНИ РЕЗУЛТАТИ:

За ученикот:

- развивање на љубов кон лирската поезија;
- покажување на афинитет за лична лирска поетска творба (колку и да е тој обид сиромашен и со слаб израз, сепак треба да се награди самиот обид);
- паралела со лирската поезија во албанската литература.

* Фросина Додевска е професорка по македонски јазик во ООУ „Наим Фрашери“ – Куманово

ОПИС ЗА ТЕКОТ НА АКТИВНОСТИТЕ НА САМОТ ЧАС:

– Наставникот развива дискусија за потеклото на зборот *лирика*, како и дискусија за елементите од кои е составена една лирска песна.

– Активност: правење разлика помеѓу авторска и народна лирска поезија преку читање конкретни примери.

На пример, на учениците им се покажува на презентација или им се поделува лист со две песни и од нив се бара да размислат и да кажат што нив им изгледа дека е слично или различно кај нив. Наставникот на почетокот на вежбата не наведува какви одговори очекува од нив или какви се зададените песни, туку ги поттикнува учениците да ги искажат своитевидувања. На тој начин, самите ученици треба да извлечат некои карактеристики на народната песна наспроти авторската песна. На крајот од вежбата, наставникот открива дека станува збор за авторска и за народна песна.

Наставникот укажува на широкиот спектар инспирации (мотиви) што може да послужат за создавање едно лирско дело – песна;

Активност: поврзување на поезијата со други уметности

Учениците слушаат композиција инспирирана од лирска песна. Наставникот укажува врз основа на која песна е компонирана музиката. Се охрабрува дискусија за поврзаноста меѓу песната и музичката обработка на таа песна. Учениците ги изнесуваат своитевидувања за ваквите врски.

Слично, може да им се прикаже слика инспирирана од песна и да се развие дискусија за врската меѓу дело од визуелната уметност и книжевното дело.

Целта е да се направи корелација со други области:

- историјата;
- албанскиот јазик и литература (лирика);
- музичката уметност;
- ликовната уметност.

Овие корелации со други науки и области ја прават симбиозата за функционалната писменост, наместо изолираното изучување на лириката како дел од литературата.

Истражување:

Читање лирска поезија со различни лирски мотиви и различни чувства од афирмирани македонски поети (Ацо Шопов, Анте Поповски, Кочо Рацин и др.). Ова истражување учениците може да го направат за време на самиот час, доколку има услови за тоа. Или да им биде зададено како домашна задача.

Примена на наученото:

Наученото од овој наставен час да може да им послужи на учениците и на другите часови по македонски јазик, но и во другите наставни предмети (музичко образование, ликовно, албански јазик и сл.)

Домашна работа:

Да научат изразно и уметнички да ја рецитираат песната „Бисера“ од К. Миладинов (која се наоѓа на стр. 7 во учебникот) или некоја друга песна што ќе им се допадне.

Рефлексја од часови и пошшнжувањата на учениците:

Усвоеното знаење од овој наставен час да се пренесе како искуство на следните часови на кои ќе се изучува – епика и драма.

Тешкотии:

Голем број ученици имаат тешкотии со разбирањето на темите од областа на литературата, особено поради тоа што македонскиот јазик не им е мајчин.

Импликации за работа во иднина:

- поедноставување на темите од областа и на јазикот и на литературата;
- обука на наставници или доедукација за јазикот на етничката заедница со која работат.

2.4. Искуства од практиката: рефлексивни белешки

Дел од активностите вклучуваа рефлексивни белешки за часовите од наставата што ги подготвија наставниците што ги спроведуваа активностите. Се дискутираше и за важноста на рефлексивни белешки на учениците за да можат да ги споделат своите впечатоци за активностите, по што беа изготвени и прашања што би можеле да ги насочат учениците да размислат за наставата.

Некои од рефлексивните белешки се однесуваат на часовите спроведени согласно со оперативните планови наведени погоре, во адаптирана форма за конкретната ситуација на часот. Други рефлексивни белешки се однесуваат на часови што наставникот ги одржал, а биле надвор од темите вклучени во оперативните планови што се дел од оваа публикација.

Важноста на рефлексивните белешки се однесува на самоанализата на наставникот и неговото/нејзиното размислување и соочување со ситуациите што произлегле од активностите спроведени на часовите. Се утврди дека тие секогаш помагаат за да се размисли за различните аспекти на наставата и придонесуваат за подобрување на понатамошните идеи и активности во училиницата.

Дијана Петрова Рефлексивна белешка

Суштината на ефективниот час е во тоа да се искомбинираат повеќе техники, преку кои учениците сами ќе дојдат до новото знаење. Ефективен час е тој што на учениците ќе им даде знаење што ќе можат да го искористат и надвор од училиштето. Под *знаење* не ги подразбираме само информациите што ќе ги научат за време на часот туку и техниките преку кои дошле до него, бидејќи токму нив ќе ги искористат во надворешниот свет. За таа цел, една од најважните техники е интеракцијата, односно учениците да го водат часот, насочени од прашањата на наставникот.

Таа посебно доаѓа до израз кога станува збор за интерпретација на книжевно дело и се реализира преку дискусија и дебата. Часот започнува со база на прашања чии одговори ќе бидат мост за преминување од претходното/старо знаење до новото. Многу е важно да се даде врска помеѓу старото и новото, бидејќи тогаш ќе го доживеат како целина, а со самото тоа, ќе им има смисла.

Преку прашањата, учениците го развиваат критичкото размислување, тргнувајќи прво од себе, па потоа насочувајќи се кон светот. За да биде успешна дебатата или дискусијата, наставникот мора да ги има предвид сите различни ставови и одговори и, преку нивна споредба, анализа и синтеза, да се дојде до заклучокот – новата лекција. Не смее да запостави нечие размислување и да не даде коментар за него. На учениците им е важно вреднувањето од страна на наставникот, па затоа мора да се стави акцент и на тоа за време на дискусијата.

Слободата на часот секој да може да ги каже своето мислење и став им дава на учениците на знаење дека наставникот ги разбира и ги слуша и не се става над нив како авторитет, туку како партнер, кој им помага во насочувањето кон вистината и нејзината интерпретација. Тоа ги зголемува концентрацијата и вниманието на учениците за време на часот, а со тоа наставникот ја оstarува својата цел.

Структурата на прашањата преку кои ќе се развива интеракцијата мора да биде подредена така, што се тргнува од општото, а преку анализа и преку стеснување на можностите, се доаѓа до конкретното и вистинското.

Најважно е патот од старото до новото учениците да го изодат сами, наставникот да им дава само насоки, бидејќи одовде се раѓаат критичкото размислување, самодовербата и акумулирање на знаењето и негова долгорочна примена, што е и целта на функционалната писменост.

Функционалната писменост ќе се поттикне само ако им се поттикне креативноста на учениците и ако се победи мотото дека „лектирите се здодезни“, а тоа ќе се случи ако ликовите или случките од нив се поврзуваат со работи што ним им се поблиски и поразбирливи, како филмови, стрипови и сл.

Маја Миџева-Пејроска
Рефлексивна белешка за наставен час

Наставна содржина: Гласовни промени: едначење на согласките по звучност (1 час)

Часот беше успешно реализиран со активна вклученост на учениците и создавање позитивна атмосфера во училницата. Учениците беа мотивирани и ангажирани низ сите фази на реализација на наставниот час, покажувајќи интерес и разбирање за презентираната наставна содржина.

ВОВЕДНА АКТИВНОСТ – АКТИВИРАЊЕ НА ПРЕДЗНАЕЊАТА:

Активноста со подредување на гласовите по звучност, во парови, беше ефикасна за потсетување на учениците за претходно стекнатите знаења за поделба на гласовите по признакот за звучност. Натпреварувачкиот карактер на оваа активност дополнително ги мотивираше учениците, а дискусијата што следувааше беше корисна за јасно разграничување на звучните, беззвучните согласки и сонантите. Учениците немаа некое поголеми тешкотии во реализацијата и со задоволство се вклучија во активноста.

ГЛАВНИ АКТИВНОСТИ – ИСКУСТВЕНО УЧЕЊЕ:

Работата во парови со анализирање на зборовите и дискусијата за изговорот овозможи учениците да ги идентификуваат правилата за едначење по звучност. Учениците активно учествуваа со свои размислувања и даваа логични заклучоци за начинот на изговор и пишување на зборовите. Прашањата на наставникот помогнаа во постепено дефинирање на правилото за едначење по звучност, а практичните примери беа јасни и лесно разбирливи за учениците.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ – ИЗВЛЕКУВАЊЕ ЗАКЛУЧОК:

Текстот на наставниот лист беше разбирлив и добро структуриран за да им овозможи на учениците практично да ги применат новите знаења. Учениците без поголеми тешкотии ги идентификуваа зборовите со едначење по звучност, што укажува на нивно успешно совладување на материјалот. Дискусијата што се отвори во врска со содржината на текстот беше дополнителна можност за развој на критичко размислување и зајакнување на комуникациските вештини.

ПРЕДИЗВИЦИ:

Иако учениците добро се снајдоа со правилото за едначење по звучност, некои од нив сè уште имаат потреба од дополнително вежбање за примена на правилото во писмената комуникација.

ПРЕДЛОЗИ ЗА ПОДОБРУВАЊЕ:

- Вклучување повеќе интерактивни вежби, како што се игри со картички или дигитални квизови за дополнително проширување на знаењата.
- Поврзување на материјалот со секојдневни примери од нивното опкружување за да се зголеми практичната примена.
- Воведување самостојни задачи за домашна работа за самопроценка и вежбање.

ЗАКЛУЧОК:

Часот беше успешно реализиран, учениците покажаа задоволително ниво на усвојување на наставната содржина и активно учествуваа во сите активности. На нареден час продолжуваме со активности за натамошно надградување на нивните знаења и вештини.

Наставна содржина: Гласовни промени: обезвучување на звучните согласки на крајот од зборот (2 час)

ВОВЕДНА АКТИВНОСТ – АКТИВИРАЊЕ НА ПРЕДЗНАЕЊАТА

На почетокот на часот успешно се реализираше активноста за активирање на предзнаењата на учениците во врска со поделбата на гласовите по звучност. Учениците покажаа солидно познавање на темата и, со самостојна работа, поголем дел од учениците брзо и точно ја пополнија табелата. Проверувањето на одговорите и пополнувањето на табелата на таблата овозможија прегледност, дополнително објаснување и корекција каде што беше потребно.

ГЛАВНИ АКТИВНОСТИ – ИСКУСТВЕНО УЧЕЊЕ

Учениците со голем интерес ја реализираа активноста каде што извлекуваа зборови и ги анализираа според звучноста на согласките. Секој ученик имаше можност да го прочита извлечениот збор и да го запише на таблата, што овозможи практична проверка и анализа на изговорот на зборовите. Дискусијата поттикната од наставникот им помогна на учениците да ги разберат процесот на обезвучување на согласките и неговата практична примена.

Работата со текстот „Гнездо“ од Бошко Смакоски беше особено ефективна за препознавање на гласовната промена обезвучување. Учениците успешно ги идентификуваа повеќето зборови во кои се случува оваа промена, но беше забележано дека зборот „врс“ не беше идентификуван како грешка од ниту еден ученик. Овој момент беше искористен за дополнително објаснување и анализа на причините за оваа грешка.

ЗАВРШНА АКТИВНОСТ – ИЗВЛЕКУВАЊЕ ЗАКЛУЧОК

Во завршниот дел од часот учениците со голем интерес решаваа крстозбор со зборови во кои ја има гласовната промена обезвучување на согласката од крајот на зборот. Активноста се покажа како одличен начин на проверка и систематизација на стекнатите знаења, а учениците демонстрираа добра практична примена на стекнатите знаења.

ЗАКЛУЧОК

Часот беше успешно реализиран и целите беа остварени. Учениците покажаа високо ниво на ангажираност и интерес, а наставните методи беа ефективни во засилување на нивното разбирање за гласовната промена обезвучување. Во иднина, ќе биде корисно да се вклучат дополнителни практични вежби за попрецизно препознавање на ваквите јазични појави.

Наставна содржина: Комуникација – видови; знак: симбол и сигнал, сигнална и симболичка комуникација, вербална и невербална комуникација, посредна и непосредна комуникација, еднонасочна и заемна комуникација (1 час)

ВОВЕДНИ АКТИВНОСТИ – АКТИВИРАЊЕ НА ПРЕДЗНАЕЊАТА

Активноста за воведување на часот беше успешно реализирана. Работата во групи им овозможи на учениците да се изразат креативно преку различни медиуми – цртеж, боја, музика и мимика. Оваа разновидност овозможи секој ученик да се пронајде во најсоодветниот начин на изразување. Петминутниот интервал беше доволен за изработка на задачите, а презентациите на претставниците од групите беа интересни и интерактивни. Учениците лесно го препознаа расположението претставено на различни начини, што покажа дека активноста успеала да го привлече нивното внимание и да ја поттикне интеракцијата меѓу нив.

ГЛАВЕН ДЕЛ – ИСКУСТВЕНО УЧЕЊЕ

Во главниот дел, наставникот преку интерактивна дискусија успешно го насочи вниманието на учениците кон концептот на знаците и нивната улога во комуникацијата. При дефинирањето на поимот „знак“, учениците покажаа интерес и активно учествуваа, при што без тешкотии ги запишаа примерите во своите тетратки. Разгледувањето слики беше активност што дополнително го стимулираше нивниот интерес, задржувајќи го нивното внимание. Прашањата поставени од наставникот ги насочија учениците кон аналитичко размислување за значењето и класификацијата на знаците. Дискусијата ја зајакна нивната способност да ги поврзат сликите со нивната функција во секојдневјето.

ЗАВРШНИ АКТИВНОСТИ – ИЗВЕДУВАЊЕ ЗАКЛУЧОЦИ

Работата во парови беше добро организирана, а учениците успешно ги подредија знаците во групи, врз основа на тоа дали се испратени со намера или не. Индивидуалната работа ги зајакна нивната концентрација и способност за логичко размислување. Во активноста за разликување сигнал и симбол, учениците покажаа дека поседуваат основни познавања за секојдневните знаци, но времето за презентирање и подлабока дискусија беше ограничено и имаше потреба од дополнително време за успешно завршување на сите предвидени активности.

РЕФЛЕКСИЈА И ПРЕПОРАКИ:

1. Успеси: Часот беше динамичен, креативен и ангажирачки. Учениците покажаа интерес и активно учествуваа. Преку различните активности, тие ја продлабочија свеста за улогата на знаците во комуникацијата и се стекнаа со соодветни способности и за практична примена на стекнатите знаења.
2. Предизвици: времето за презентирање и дискусија во завршниот дел беше кусо, што го ограничи подлабокото разработување на темата.
3. Идни подобрувања: на идни часови би можело да се додаде повеќе време за дискусија, особено за завршните активности. Дополнително, би било корисно да се воведат краток квиз или игра за проверка на разбраното како завршна активност.

Часот ги постигна своите цели и покажа дека ваквите интерактивни пристапи се ефективни за развој на аналитичките и комуникациските способности на учениците.

Наставна содржина: Комуникација – видови; знак: симбол и сигнал, сигнална и симболичка комуникација, вербална и невербална комуникација, посредна и непосредна комуникација, еднонасочна и заемна комуникација (2 час)

ВОВЕДНИ АКТИВНОСТИ – АКТИВИРАЊЕ ПРЕДЗНАЕЊА

Учениците покажаа висок степен на ангажираност и заинтересираност при извршувањето на задачите. Секоја група успешно го исполни својот дел од задачата и кратко го презентираше пред соучениците. Активноста беше лесна и интересна за сите групи, а учениците покажаа висок степен на интеракција. Оваа активност овозможи учениците да согледаат различни начини на комуникација и нивна примена во секојдневниот живот. Некои ученици покажаа посебен интерес за комуникацијата преку дигитални алатки, додека други беа посигурни при невербалната комуникација.

ГЛАВЕН ДЕЛ – ИСКУСТВЕНО УЧЕЊЕ

Дискусијата што ја иницираше наставникот овозможи учениците да размислуваат критички за различните канали на комуникација и нивните карактеристики. Прашањата беа внимателно поставени, што поттикна активно вклучување на сите ученици. Особено интересно беше разгледувањето на употребата на емотикони и мимики како алтернативни начини на комуникација. Учениците покажаа добро разбирање за концептот на комуникација, но кај дел од нив беше потребно дополнително објаснување за разликите меѓу различните видови комуникација, конкретно – за разликите меѓу посредна/непосредна и еднонасочна/заемна комуникација. Презентацијата во Канва (Canva) беше ефективна и помогна во визуализација на поимите, а примерите што ги даваше наставникот дополнителни помогнаа во објаснување и разбирање на поимите.

ЗАВРШНИ АКТИВНОСТИ – ИЗВЕДУВАЊЕ ЗАКЛУЧОЦИ

Групната работа во завршниот дел беше спроведена успешно. Учениците активно пристапија кон реализација на задачите и креативно ги претставија своите расположенија. Публиката активно учествуваше во препознавањето на емоциите, што покажа дека учениците имаат развиена способност за препознавање различни комуникациски знаци. Временската рамка беше доволна за завршување на активноста, но големиот интерес доведе до продолжување на активноста и по завршувањето на часот. Ова укажува на тоа дека задачите беа интересни, соодветно избрани и конципирани и поттикнаа дополнителна ангажираност од страна на учениците.

ЗАКЛУЧОК:

Часот беше успешно реализиран, а притоа учениците стекнаа нови знаења за комуникацијата и нејзините различни форми. Интерактивните и практични активности придонесоа за подобро разбирање на материјалот. Препорачливо е на идните часови да се стави поголем акцент на објаснување на сложените поими преку конкретни примери и дополнителни вежби за нивно појаснување, како и осмислување дополнителни активности за проверка на знаењата, користејќи некоја од дигиталните алатки.

Жаклина Ѓорѓиоска

Извештај од реализираниот час на тема Романтизмот во Англија, и претја година, гимназиско образование

ВО ВОВЕДНИОТ ДЕЛ (5 мин) на часот им посочив на учениците дека ќе работат во парови.

- Поставив прашања: Што е романтизам? Како го толкувате зборот *романтично*? На што ве асоцира? Какви чувства буди во вас зборот *романтика* и кога последен пат сте прочитале или сте слушнале романтична песна?

ГЛАВЕН ДЕЛ (30 мин): Потоа поделив наставни ливчиња со извадоци од песни од англиски поети и конкретни насоки за анализа.

- Секој пар имаше задача да прочита извадок и да размисли кои чувства се изразени во него. Да дефинираат по еден белег на романтизмот. Да напишат по еден стих што им оставил впечаток и да ги наведат непознатите зборови.

Предмет на анализа беа извадоците од следниве дела: (предлог на проф. Малеска)

1. „Нарциси“ од В. Вордсворт (препев: Драги Михајловски)
2. „Кублај Кан“ од С. Т. Колриџ (препев: Драги Михајловски)
3. Франкенштајн од Мери Шели (превод: К. М.)
4. „La Belle Dame Sans Merci“ од Китс (препев: К. М.)
5. „Чајлд Харолд“ од Џ. Г. Бајрон (препев: Георги Сталев)
6. „Song: Men of England“ од П. Б. Шели (препев: К. М.)

- Одговорите ги запишуваа на наставното ливче, а потоа само белезите на романтизмот се запишуваа на таблата. Дефинирањето на белезите го потпомогнував сè со цел да биде кратко и концизно.
- Се разви дискусија за чувствата на поетите, романтичната душа, занесот и описот на девојката, описот на природата, бунтот, чувството на тага и меланхолија, стравот, мистериозноста, ужасот.
- При презентирањето, учениците секоја мисла ја поткрепуваа со факти од извадокот.

ЗАКЛУЧОК (10 мин): Како сублимација на наставната единица, дадов еден поширок контекст за појавата на романтизмот во англиската литература, Езерската школа, претставниците и предизвиците со кои се соочувале писателките во тој период.

- Со тоа предизвикав бурна дискусија, а истовремено ги мотивирав учениците да се заинтересираат за романот „Франкенштајн“ од Мери Шели, кој ќе биде предмет на анализа на следниот час.

- Им посочив дека за животот на авторите од тој период можат да истражат на интернет или да погледнат документарни филмови, серии, пр.: BBC The Romantics од 2008 година (раскажува: Питер Акројд).

Задоволството од реализираниот час беше очигледно, учениците активно учествуваа, ја усвоија целта на часот без да меморираат голи факти. Читаа со разбирање, пронаоѓаа факти за своите размислувања, но даваа и свои мислења, кои ги поврзуваа со секојдневниот живот. Имаше и креативни одговори. Часот беше одлично оценет од страна на учениците.

Извештај од реализација на интегриран час по предметите Македонски јазик и литература и Англиски јазик на тема Романтизмот во Англија – Осврт кон романот „Франкенштајн“ од Мери Шели *ијрејна година, гимназиско образование*

ВОВЕДЕН ДЕЛ: Со професорката по Англиски јазик Снежана Китаноска го започнавме часот со делење наставни ливчиња со извадоци од романот „Франкенштајн“ од М. Шели.

- Дадовме краток осврт на животот на авторката и контекстот во којшто е пишуван романот.
- Ги поделивме во парови, со тоа што секој пар доби по едно наставно ливче на англиски и на македонски јазик.
- Им дадовме време од 10 минути да ги прочитаат извадоците.
- Секој ученик читаше индивидуално.

ГЛАВЕН ДЕЛ:

Откако се прочитаа наглас двете верзии, ги насочивме учениците кон дискусија. Прашања поставувавме неизменично и на двата јазика, а и одговорите ги добивавме на двата јазика.

Кој правец од литературата го изучуваме, период, белези и претставници? Кои белези на романтизмот ги сретнавте во извадоците?

Дали се овие реченици вистинити или лажни?

- ✓ Виктор бил заинтересиран за науката.
- ✓ Виктор беше задоволен од неговото создавање.
- ✓ Монструмот ја уби слугинката Џастин.
- ✓ Чудовиштето ги мразеше луѓето.
- ✓ Виктор го создаде женското чудовиште.
- ✓ Полицијата го обвини Виктор за убиство на Хенри.
- ✓ Виктор реши да го чека чудовиштето и да го убие на својата брачна ноќ.
- ✓ Монструмот ја уби сопругата на Виктор, а потоа избегал.
- ✓ На крајот, капетанот на бродот го уби чудовиштето.

Колку раскажувачи/наратори забележавте?

Кои се тие? Во кое лице раскажуваат?

Да ги подредат петте делови од приказната.

а) Заклучок: Капетан Волтон

б) Развој на приказната: Виктор Франкенштајн

в) Приказната за чудовиштето

г) Вовед: Капетан Волтон

д) Позадина на приказната: Виктор Франкенштајн

- ✓ Зошто Виктор никому не му кажа што направил?
- ✓ Ти беше ли жал за чудовиштето? Зошто да или зошто не?
- ✓ Дали се сожаливте за Виктор? Зошто да или зошто не?
- ✓ Што е поуката на приказната?
- ✓ Обиди се да поврзеш со религија/верувањето во Бог?
- ✓ Дали може човекот да игра улога на Бог?
- ✓ Искажи го твојот став за професионалноста и етиката?

ЗАКЛУЧОК: На крајот од часот прочитајте неколку факти за создавањето на романот „Франкенштајн“ од М. Шели

1. Шели била тинејџерка кога почнала да го пишува

Мери Шели имала бурни тинејџерски години. На 16 години побегнала со поетот Перси Шели. Во 1816 го посетила Лордот Бајрон во Швајцарија, а во неговата вила започнала да ја пишува „Франкенштајн“. Книгата е објавена во 1818, кога таа имала 20 години.

2. „Франкенштајн“ победил на интерен натпревар на анонимни приказни

3. Шели ја сонувала приказната

4. На книгата ѝ претходела трагедија

Неколку месеци пред да почне да пишува, Мери родила ќерка, која преживеала едвај шест недели. Исто така, нејзината сестра се самоубила. Мери родила четири деца, од кои само едно доживеало поголема возраст.

5. Франкенштајн е научникот, не чудовиштето

Многумина го нарекуваат чудовиштето Франкенштајн, но тоа е името на научникот – Виктор Франкенштајн. Во книгата, всушност, чудовиштето се именува како „суштеството“, „демонот“ и „тоа“.

6. Долго време се верувало дека нејзиниот сопруг ја напишал книгата

Најпрво, „Франкенштајн“ била издадена анонимно. Посветата била за Вилијам Годвин, таткото

на Мери. Перси Шели го напишал предговорот. Многумина верувале дека тој е автор, дури и откако приказната била издадена со името на Мери.

7. „Франкенштајн“ го носи епитетот прва научнофантастична новела

Иако е готска хорор-фикција, со модерната класификација на литературните жанрови, „Франкенштајн“ се сместува во групата на научнофантастични новели. Овој наслов фигурира како прв во овој жанр.

На крајот од часот им дадов домашна работа да напишат есеј, стрип или песна инспирирани од романот „Франкенштајн“.

Во реализацијата на овој час активно учествуваа сите ученици. Секој од нив одговори на едно прашање, но ги дополнуваа и одговорите на другите. Даваа спротивставени мислења и своите мисли ги поткрепуваа со аргументи. Им беше дозволено да бидат максимално креативни во одговорите.

Споредуваа со современото живеење. Неколку ученици ја гледале серијата „Готам сити“, чија тематика има допирна точка со романот што беше предмет на нашата анализа. Исто така, се коментираа и неколкуте филмови чии сценарија се инспирирани од овој роман.

Извештај од реализацијата на наставните часови за романот „Клетници“ од Виктор Иго

шреќа година, гимназиско образование

ПРВ ЧАС

ВОВЕД

На учениците им се кажува дека на денешниот час ќе обработуваат интересни теми поврзани со делото „Клетници“, кој требаше да го прочитаат за време на летниот распуст.

Проектирам е-презентација, на која се запишани следниве прашања:

1. Што е МИЛОСРДИЕ, ПРОСТУВАЊЕ?
2. Дали може да се преобрази криминалецот во чесен човек ако му се подаде искрена рака за помош?
3. За кој човек велиме дека е КРИМИНАЛЕЦ? Дали крадење леб за да се прехранат дечиња и кражба на добра со цел збогатување е ист вид криминал?
4. Дали треба да работат малолетните деца? Да истакнат личен став во кој случај малолетното дете може да работи, а во кој случај тоа преминува во злоупотреба?
5. Што е проституција?
6. На кој начин препознаваат вистинска љубов? И што е, според нив, вистинска љубов?

Учениците ги изразија своите ставови. Имаше поделени мислења за прашањето дали криминалецот може да стане чесен човек. Општо земено, сите одговори беа слични и ги

поттикнуаа учениците на размислување, кое доведе до интересно дебатирање. Им потенцирав дека ги прифаќам сите нивни одговори.

Мислењата од учениците ги запишаа на таблата.

ГЛАВЕН ДЕЛ: Откако се исцрпија сите одговори на прашањата, ги поделив во 4 групи и секоја група доби конкретна улога:

I ГРУПА ВО УЛОГА НА БИОГРАФИ: Задача на оваа група е да ги пронајдат интересните факти од животот на Виктор Иго. (од учебникот, од интернет и сл.)

II ГРУПА ВО УЛОГА НА ИСТОРИЧАРИ:

Задача на групата е да ја определат структурата на романот:

Каде е напишан романот „Клетници“; Вид на романот; Непосредна инспирација; Хроно/топос; наратор/нарација

(Насоки: Лекција од Учебник, лектира, интернет и сл.)

III ГРУПА ВО УЛОГА НА АРХИТЕКТИ:

Структура/наратор/нарација/сиже/фабула/главни/споредни ликови

(Учебник и лектира)

IV ГРУПА ВО УЛОГА НА СИЖЕТНИ АНАЛИЗАТОРИ:

Имаат задолжение да ги пронајдат трите стожерни приказни или сижеа што го градат дејството во романот „Клетници“

(Лекција од Учебник, лектира)

ЗАКЛУЧОК: Секоја група избра презентер, којшто ги презентираше улогите на групата.

Времето беше кратко и не можеше да се реализира за 45 мин. Воведната дебата беше интересна и траеше малку подолго од планираното време, така што реализацијата се пренесе на вториот час.

ВТОР ЧАС

ВОВЕДЕН ДЕЛ: Продолжување на активноста од претходниот час. Презентираа последните две групи и потоа составија планче на таблата.

ГЛАВЕН ДЕЛ: Им посочив дека треба да работат во парови и им поделив наставни ливчиња со конкретни задолженија. На наставните ливчиња беа копирани неколку глави од романот. Учениците ги читаа извадоците и одговараа на прашањата. На часот се одвиваше усна дискусија, а за домашна работа им дадов да ги одговорат и писмено.

ЗАКЛУЧОК:

Да нацртаат грозд и да ги прикажат односите на ликовите во делото

Домашна работа: да анализираат еден лик од романот што им оставил силен впечаток.

ТРЕТ ЧАС

ВОВЕД: Ја читаат домашната работа, анализа на лик од романот „Клетници“

ГЛАВЕН ДЕЛ:

Им ја потенцирам целта на часот да се дискутира за теми од романот што и денес се актуелни. Се бара од нив да анализираат од денешна гледна.

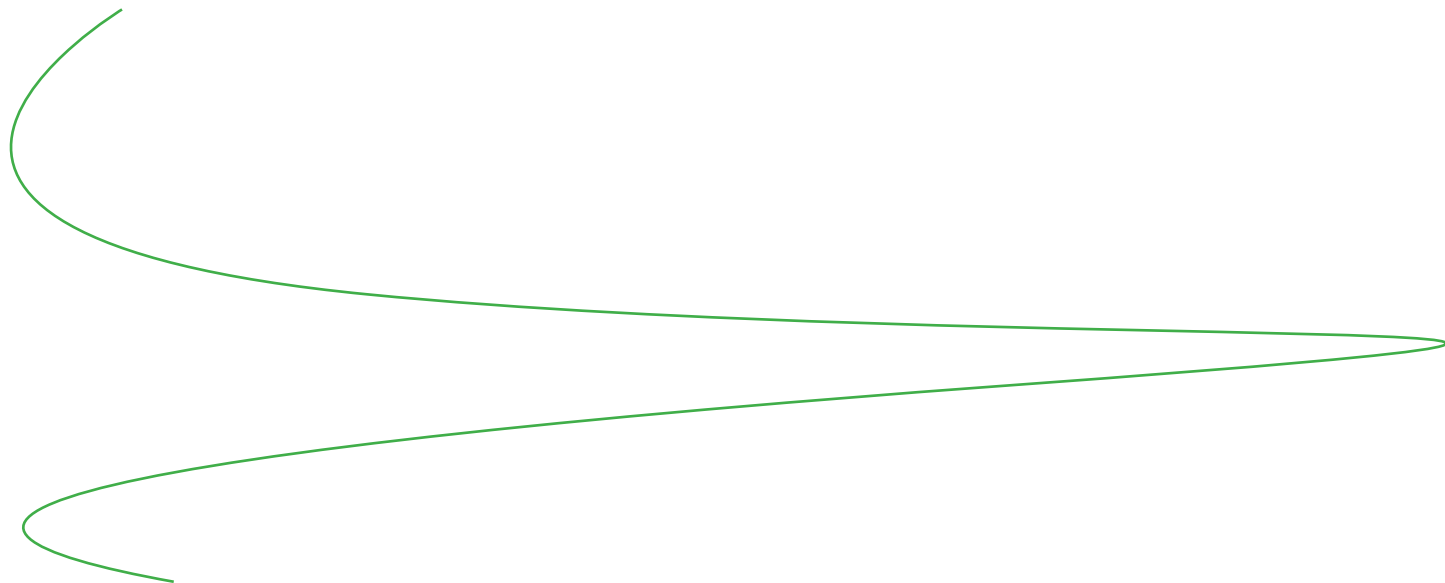
За секоја тема се потребни 15 мин. за дискусија. Доколку учениците пројават интерес за друга тема, и таа се зема како предмет на дискусија на часот.

1. Низ кои ликови и случки е прикажана социјалната нееднаквост во романот „Клетници“?
2. На кој начин создава општеството криминалци, проститутки и уценувачи и трговци со деца?
3. Кој е вашиот став за христијанството, милосрдие и простувањето?

ЗАКЛУЧОК: Пораката/пораките на романот

Домашна работа: да напишат есеј или песна по сопствен избор на тема од дискусијата на часот. Доколку некој има желба, може и да нацрта цртеж или стрип.

Реализацијата на романот беше успешна и наиде на големо одобрување од учениците. Дискусијата на часовите ја разби монотонијата, а наставната цел беше постигната. Планираниот оперативен план за час не беше во целост реализиран како што беше предвидено, имаше мали измени, кои патем ги направив сè со цел да заштедам на време. Вака реализиран, сметам дека часот беше успешен, и од моја гледна точка, но и од страна на учениците.

3. РЕФЛЕКСИИ ЗА СЕГМЕНТИ ОД ПРОЦЕСОТ И АНАЛИЗА

Мира Беќар

Искуства и насоки за развивање на функционалната писменост по набљудување часови во основно и во средно образование

Во октомври 2024, по покана од наставниците вклучени во овој проект, набљудував четири часа настава, еден во средно училиште, друг во основно училиште во Скопје, Р. С. Македонија.

ЧАС 1

Ова средно училиште во Скопје започнало со работа пред неполна деценија и е наменето за образување талентирани ученици по математика, информатика и физика. Покрај фокусот на предмети од областа на математиката и информатиката, како и природните науки, во ова училиште има настава по македонски јазик и литература, а за учениците од другите заедници има настава по албански, турски или српски јазик и литература. Македонскиот јазик го изучуваат учениците од другите етнички заедници.

Часот одржан на 17.10.2024 беше од областа на македонската литература, поточно фокусот беше на развојот на македонскиот роман. Првиот впечаток се однесува на товарот што го имаат наставниците да предадат сложена и амбициозна наставна програма во два наставни часа.

Во суштина, наставните програми имаат слични наставни цели при анализа на лектирите, а тоа се: ученикот да ја сфати и да ја доживее содржината на лектирното дело; да го определи редоследот на настаните; да умее да анализира дело; да умее да анализира ликови и да ги вреднува нивните особини, постапки, чувства и нив да ги спореди; да ги открие главната идеја и порака во делото; да ја открие уметничката вредност на делото; како и да чита и да стекнува нови литературни искуства.

Предности на набљудуваниот час и кои елементи од функционалната писменост беа ефективно применети.

Важен елемент за успешен час е инволвираноста и ангажираноста на учениците. На прашањето на наставникот: „Зошто доцниме како нација во однос на светскиот развој на романот?“, учениците беа охрабрани да даваат секаков тип одговори, но и да се вклучат активно во групна дискусија, во која се изложуваа одговори од типот на: „Затоа што тука доцниме со сè“, но и одговори како: „Поради доцната кодификација на македонскиот јазик во однос на другите земји“, што е, впрочем, одговорот баран од наставничката. Првичното прашање ги инспирира учениците да погодуваат кој е првиот македонски роман, па првиот ученик извикува: „Македонска кравава свадба“, на што наставничката дава насоки дека се работи за некое дуго дело, каде што има судир на две јатрви, и романот е првиот напишан на кодифициран македонски јазик, па така учениците доаѓаат до одговорот „Крпен живот“. Со тоа што наставничката укажува дека поради задоцнувањето следува забрзан развој на македонскиот роман, учениците заклучуваат дека дошло до скокање правци во периодот од 1952 до 1980 и дека дошло до забрзан развој на креативната мисла.

По овој вовед, кој го буди критичкото мислење, наставничката почнува со единиците на лекцијата и го дели развојот на македонскиот роман во 5 етапи. За првата етапа, најважно е учениците да сфатат за кои теми се пишувало. Кога на ученици во основно и во средно училиште само ќе им се нафрли терминот „битово-социјални“ теми и елементи, голема е веројатноста дека нема да го усвојат ова знаење, туку само да го научат напамет терминот за на тест или за полагање на државната матура. Затоа, наставничката продолжува со дискусијата за прикажувањето рурални средини и, на прашањето: „Како е раскажано дејството?“, добива одговор: „Како во турска серија“, при што друг ученик се надоврзува со идејата за „хронолошко раскажување“, а наставничката ефектно го користи примерот со турска серија за учениците да сфатат што е битово, социјално, хронолошки и „сезнаечки наратор“, главните елементи на романот „Крпен живот“. Дури потоа следуваат прашања за авторите на романите „Крпен живот“ и „Село зад седумте јасени“ како први македонски романи.

Како што кажав на почетокот, наставната програма е амбициозна и наставниците во средно образование имаат голема одговорност во неколку (два?) часа да ја предадат историјата на македонскиот роман.

Дискусијата продолжи за романот „Пустина“ кога, на прашањето на наставничката: „Дали ви се допадна ‘Пустина’?“, ученик одговори со: „Досадно беше.“ Во вакви моменти, наставниците обично ги прекоруваат учениците дека се несериозни, но наставничката сакаше да извлече информација и аргумент зошто бил романот здодевен (eliciting). Објаснувањето беше дека дејството се случува во главите на ликовите и хронолошки. Тука се надоврзуваат кон делото „Солунските атентатори“ за да ја разберат техниката на опис на психолошкиот пад на еден лик и прават споредба со најновиот филм во тој период – „Докер“.

Се преминува на втората етапа на развојот на македонскиот роман: **Експериментирање со модерното**. Наставничката навлегува во потребната фактографија дека се работи за крајот на 50-тите години од минатиот век и се обидува да извлече од учениците што се подразбира

точно под „модерно“. Еден ученик критички анализира сè што е кажано за претходниот историски период за развојот и заклучува дека под „модерно“ се подразбира напуштањето на хронолошкото раскажување, воведување нови теми, нови техники на раскажување и напуштање на описот на селскиот живот и руралните средини. Наставничката го потврдува кажаното и го потенцира внесувањето теми од НОБ (Народноослободителната борба и Револуцијата) преку романот „Седум умирања“ од Благоја Иванов, продолжува со куси информации за романите „Две Марии“ од Славко Јанески и „Она што беше небо“ од Владо Малески.

Наставничката ги води учениците да опишат и други карактеристики на романите од оваа етапа, на што учениците зборуваат за темите за револуцијата, градот, користењето симболи, стеснување на временската дистанца, градењето психолошки профил на карактерите.

Важно е да се напомене дека имаше и ситуации кога наставничката посочува конкретен ученик да одговори и тој/таа молчеа, па наставничката, преку асоцијации, ги водеше да дојдат до некој одговор. На пример, на прашањето: „А што значи тоа психолошки карактер“?, учениците зборуваа за внатрешните размислувања на ликовите и дадоа примери од романот „Злосторство и казна“, за да се дојде до заклучок дека во втората етапа, кога се експериментира со модерното, не доминираат техниките за опис на надворешниот изглед, туку на внатрешниот свет на ликовите, со поточен осврт на ликовите во романот „Две Марии“.

Наставничката ја воведува третата етапа во развојот на македонскиот роман – **метафорички роман**, која е резултат на тензијата меѓу реалистите и модернистите. Тука имав предлог учениците да прочитаат конкретен дел од роман, но дискусијата продолжи прво со фактографија за периодот кога се јавува оваа етапа (првата половина на 1960-тите) и со дефиниција на поимот „метафорички“, техника на употреба на метафори, симболи, асоцијации. На часот има и шеговити моменти од еден ученик, но класот ги игнорира тие коментари.

Наставничката прави брз преглед на делата „Вкусот на праските“ од Влада Урошевиќ, теми за семејно насилство во делото „Грешна недела“ од Томе Момировски, како пример за поевропска тема, и за апсурдот на живеењето во „Кратката пролет на Моно Самоников“ од Димитар Солев.

Часот продолжува со воведување на четвртата етапа: **спој на традиционалното и модерното (хибридно раскажување)**. Наставничката прашува еден ученик да го дефинира поимот „традиционално“. Објаснувањето на ученикот е дека се работи за „нешто старо што се повторува“ и за „предавање вредности од една на друга генерација“, како и нешто „што го обележува времето во кое се живеело“. Наставничката им посочува дека оваа етапа се карактеризира со тензии, не кавги, но и со помирување на реалистите и модернистите, при што преминува на краток опис на романот „Пиреј“. Наставничката прашува еден ученик кој е авторот на делото, тој не знае, но сепак, зборува за сцени од романот како „палење кучиња“, „старец со срп и секира“. Наставничката ги преформулира тие сцени со битовиот елемент на стара традиција на бркање на злото. На прашањето кој роман им се допаднал повеќе, „Пустина“ или „Пиреј“, еден ученик одговара со „Пиреј“, бидејќи не му се допаднало што во „Пустина“ главниот лик се предал („Арсо да не се предадеше“) и дека „Пустина“ не бил лесен за следење, на што друг ученик врати дека „Пустина“ му се допаднал повеќе поради лексиката и стилот на пишување. Часот се заврши со краток осврт на романот „Големата вода“. Петтата етапа не беше возможно да се помине во рамките на тие часови.

Заклучок: Активностите спроведени на часот го поттикнаа развивањето на функционалната писменост на начин што беа следени целите, часот се одликуваше со динамичност, слобода во изразувањето на ставовите при критика на важни македонски романи, аналитичност и поттикнување да се прават постојани логички поврзувања/асоцијации со други уметнички форми (аудио- и видеоматеријали, филмови, серии).

ЧАС 2

Вториот час што го набљудував беше во основно училиште во Скопје. Училиштето е основано во седумдесеттите години на минатиот век и, според вработените, повеќе од 50 години обезбедува квалитетна воспитно-образовна дејност, за која најголема заслуга имаат наставниците што, со својата посветеност и сериозен пристап кон работата, ги насочуваат учениците кон позитивност и креативност во учењето.

Часот, одржан на 24.10.2024, беше од областа на македонската литература. Се обработуваше романот „Белото Циганче“ од Видое Подгорец. Учениците (23 присутни) беа шесто одделение.

Активностите на часот беа поврзани со целите што се тесно поврзани со функционалната писменост: учениците да совладаат поставување прашања, во кои се бара поврзување со главните поими/концепти од делото, поврзување со карактеристиките на ликовите, главни и споредни, поврзувања со фабулата на делото, поттикнување размислување за дискриминацијата. Наставничката претходно им поделила задачи на учениците за да работат во групи и, на часот што го набљудував, тие го претставуваа сработеното. Учениците беа поделени во шест групи, за секој ученик да биде вклучен во анализата на романот. Наставничката ја следеше и ја координираше работата на учениците.

Часот започна со гледање инсерти од серијата „Белото Циганче“. Првата група ја претстави биографијата за Видое Подгорец. Текстот подготвен од наставничката одеше на екран. Ангажирани беа само учениците што претставуваа, другите ученици не запишуваа. Наставничката потоа направи осврт на гледаниот видеоматеријал, осврнувајќи се на фабулата, говорот, глумата и музиката. Учениците внимателно ја слушаа наставничката. Но, во еден момент наставничката го нагласува погрешниот изговор на учениците на зборовите „иљада-иљада“ и „деветсто-деветстотини“. Сепак, учениците продолжуваат со цел да го завршат читањето на својот дел – биографијата на Видое Подгорец.

Втората група беше одговорна да направи скелетен приказ на романот. Една ученичка чита извадок и кажува што ѝ се допаднало најмногу од романот, но не објаснува зошто токму тој дел. Поставувањето дополнителни прашања од наставничката и учениците, дури и на оваа возраст, помага учениците да почнат да формулираат аргументи зошто им се допаѓа нешто. На таа возраст се очекува од учениците да имаат солидни вештини за читање и избраните ученици, кои ги претставуваат своите групи, имаат одлични вештини за читање, но читањето е без здив и пребрзо на моменти, на што наставничката реагира и ја опоменува ученичката за брзото читање.

Во текот на часот учениците стануваат да ги поздрават наставниците и директорката, кои влегуваат да го набљудуваат часот. Станувањето ги прекинува читањето и текот на активностите.

При претставувањето на романот на учениците им недостасува поврзување со реалниот контекст – децата Роми. Во текот на читањето за темата и деловите на романот, учениците внимателно слушаат. Наставничката повремено ги охрабрува учениците да размислуваат и меѓусебно да дискутираат за симболиката на приказната, но единствено активен е ученикот што чита.

Третата група ученици беше одговорна за претставување на главните ликови во романот. Фокусот е повторно на читањето. Текстот оди на екран. Учениците не запишуваат ништо. Не е јасно дали се поврзуваат учениците со ликовите и дали им се јасни описите, улогите и значењето на ликовите, бидејќи нема дискусија, прашања, реакции од другите групи.

Продолжи четвртата група, чија презентација беше насловена „Свезда на приказната“. Повторно

се става фокус на вештината читање на едниот ученик. Наставничката во еден момент праша кои најважни работи се случуваат во романот. Единствено ученикот што чита одговара на прашањето.

Петтата група ги претстави пораките што ни ги упатуваат растителниот и животинскиот свет во романот „Белото Циганче.“

Ученикот излезе и соопшти дека го нема материјалот што треба да го прочита. Учителката му посочува да чита од екранот, каде што го има текстот. Но, наставничката вознемирено праша „Зошто не ми кажа?“, можеби вознемирено поради фактот дека ја набљудуваме неколку колешки, јас и директорката на училиштето. Ученикот продолжува да чита од екранот, но го поправаат додека чита, особено за акцентот. Текстот што го чита ученикот од шесто одделение ги опишува карактеристиките што ги поседува македонскиот народ со фокус на справување со маките и издржливоста низ годините. Децата читаат за симболиката на кокичето во романот, но губат фокус. Во тој момент го прекинав читањето и прашав: „Што ви значи кокичето?“ „Што ви значат некои тревки за кои читате?“, за да охрабрам поврзување на темите во романот со реалниот свет.

Последната група ученици, група шест, добиле задача да напишат есеј со наслов „Сите нè грее исто сонце“. Наставничката имала одлична идеја учениците да размислуваат и да разговараат за предрасудите додека пишуваат на дадената тема. По читањето се развива дискусија, која ја поттикнувам со обид учениците да ми кажат дали се чувствувале некогаш непријатно кога биле неправедно третирани. Или дали се сеќаваат на примери на ученици и другари кон кои некоректно се однесувале. Тројца ученици даваат одлични и искрени примери, при што ја поврзаа фабулата на „Белото Циганче“ со реалниот контекст во кој живеат.

Часот заврши со поставување на потребните општи прашања од наставничката, како: „Што научивте од романот?“, а прашањата беа засновани на текстовите прочитани од групите и беа одличен начин за сумирање на сета предадена содржина.

На крајот на часот на учениците им поделив ливчиња што им било интересно од сите активности на часот, заради рефлексивност. Дванаесет ученици одговорија со: „Затоа што работевме во група“, или: „Работа во група и како тим“. Единаесет ученици дадоа различни одговори:

1. Бидејќи текстот е од книга бев многу интересен и љубовител.
2. Мене ми беше најинтересно што работевме во група и што поинаку ја обработивме лекцијата.
3. Мене на часот ми се допадна дека ни дојдоа наставници и ми беше интересно.
4. Оваа книга е многу љубовита и ми беше интересно да ја читам. Овој час ми беше интересно да соработувам со другарчињата и да се дружам. Сите научивме по нешто.
5. Мене на часот ми беше интересно дека работев со моите пријатели.
6. Мене најинтересна ми беше работата во групата бидејќи сите работевме и се сложувавме.
7. Мене впечаток ми остана дека многу наставници дојдоа и директорката.
8. Книгата беше преинтересна.
9. Оваа книга е многу љубовита и ми кажува дека во која било ситуација има решение и што ми е омилено.
10. Мене книгата ми се допаѓа затоа што се викаше „БЕЛОТО циганче.“
11. Мене ми беше интересно кога читавме бидејќи сите се втуреле да напишат и го покажаа што се пишувале.

СОГЛЕДБИ ЗА РАЗВИВАЊЕ НА ФУНКЦИОНАЛНАТА ПИСМЕНОСТ

При развивање на функционалната писменост, како едукатори, треба да сме свесни за негативното влијание на појавата на чувството на вина врз функционалната писменост. Истражувањата покажуваат дека се можни следниве последици:

1. Намалување на мотивацијата и вклученоста во активностите

Кога учениците се чувствуваат непријатно дека не завршиле некоја задача, можно е да ги поврзуваат вештините за читање, пишување, говорење со стравот од неуспех, наместо со развој и љубопитност. Тоа доведува до однесувања на одбивање задачи (**avoidance behaviors**), поточно незаинтересираност ученикот да поставува прашања, да учествува во активностите, да презема интелектуални ризици – вештини што се суштински за развивање на функционалната писменост.

2. Намалување на критичкото размислување

Чувството на вина може да ги наведе учениците кон учење засновано на покорност (**compliance-based learning**) („Ќе го правам ова за да не се чувствувам непријатно“), наместо поттикнување оригинално мислење, љубопитност и донесување сопствени одлуки за продуктивно дејствување. Кога се чувствуваат несигурно, учениците се фокусираат на давање „точен одговор“ наместо на анализирање, интерпретирање и поврзување на идеите, уште неколку клучни компоненти на функционалната писменост.

3. Појава на несигурност при давање одговори

Функционалната писменост значи развивање на вештините за искажување мислења, ставови и формирање значење. Кога ученикот треба да одговори на прашања од типот: „Зошто не сте го прочитале ова?“, настапува тишина поради несигурноста да се искажат причините или да се објаснат околностите за некое однесување.

4. Обесхрабрување на преземање одговорност за сопственото учење

Кога ние, како наставници, предизвикуваме чувство на вина, се поставуваме како единствени авторитети и ги правиме учениците зависни од нашето одобрување на нивните активности. Спротивно на ова, функционалната писменост се развива кога ученикот ја презема одговорноста за сопственото учење и напредок, па и за неуспех, но му се дава можност да одговори со аргументи, да интерпретира ситуација (која можеби е различно перципирана од наставникот и ученикот) и да се вклучи повторно во активностите дури и кога еден дел од тие активности не бил завршен според очекуваното.

ПРЕПОРАКИ КАКО ДА СЕ ОРГАНИЗИРААТ ЧАСОВИТЕ ЗА ДА СЕ СТАВИ ПОГОЛЕМ ФОКУС НА ПОДОБРУВАЊЕ/РАЗВИВАЊЕ И ФУНКЦИОНАЛНАТА ПИСМЕНОСТ

1. Поттикнување на учениците да ја поврзуваат содржината од романите, од лекцијата, со поширокиот реален контекст

Цел: Развивање на вештината учениците да прават логични поврзувања помеѓу ликови од фикцијата и вистински искуства, особено на општествени теми што вклучуваат донесување емотивни и рационални одлуки.

Предлог за наставни стратегии за постигнување на горенаведената цел:

- По читањето на некој извадок или опис на делото, да се поттикнат учениците да ја завршат реченицата (усно или писмено): „Ова ме потсетува на“ „Овој дел од приказната ме потсетува на... од вистинскиот живот бидејќи...“

Ова би им овозможило на учениците да ги поврзат однесувањата, активностите, описите на ситуациите и околностите во романите со личните искуства и актуелните случувања.

- Употреба на приказни од медиумите или локални приказни

Со оваа активност учениците би биле поттикнати да поврзат тема од романот (на пр., храброст, чесност, осаменост) со некоја случка опишана во медиумите (традиционални и социјални мрежи), цртан филм, игран филм или ситуација во училиште или маало.

- Креирање табели за споредба и асоцијации (едноставни табели со две колони)

Елемент/детал/идеја во роман	Слична ситуација во реален/поширок контекст
На пример, некој главен лик во приказната (дете) се чувствува осамено	Некои деца се чувствуваат небезбедно, осамено во домот или се чувствуваат неразбрани од другите деца во училиштето

- Играње улоги

Наставникот да осмисли активност во која децата би играле улоги.

„Што ако ова што е претставено во романот/лекцијата се случеше тука?“

На овој начин, одреден клучен настан се преосмислува во сценарио за игра што се одвива во училиштето или маалото/соседството.

2. Поттикнување на учениците да го надминат фокусирањето на опис на главниот лик

Цел: да се охрабрат учениците да размислуваат и за улогата на споредните ликови, нивната врска со главните ликови, за перспективите и елементите што ја прават приказната побогата и поинтересна.

Предлог за наставни стратегии за постигнување на горенаведената цел:

- Активност „Кој друг е значаен во приказната и зошто?“

Наставникот ги прашува учениците да изберат спореден лик и да кажат или да напишат што знаат за него/неа. Исто така, учениците би можеле да претпоставуваат (усно или писмено) како се чувствува тој спореден лик, како дејствува, а тоа не е опишано во приказната.

Оваа активност може да биде проширена со идејата учениците да напишат сцена што е опишана во приказната од агол/перспектива на споредниот, а не на главниот лик. Потоа може да се развие дискусија зошто бил ликот тивок, повлечен или дали би бил крајот поинаков доколку

споредниот лик имал поголем удел во приказната.

- **Визуелни мрежи на ликови**

Визуелните мапи што покажуваат како се поврзани ликовите ја засилуваат социјалната динамика на часот и им овозможуваат на учениците да го надминат фокусирањето само на главниот лик. Учениците во групи може да цртаат вакви мапи.

3. Развивање на аналитичките вештини и вклученост во дискусии

Цел: развивање стратегии за зајакнување на самодовербата на учениците, како и нивните компетенции за изразување идеи, ставови, логичко поврзување, анализа на кажаното и поставување прашања.

Предлог за наставни стратегии за постигнување на горенаведената цел:

- **Поставување на следниве прашања:**

- Кои елементи во приказната/лекцијата укажуваат на тоа?
- Како би се променила приказната доколку....? (тука наставниот може да смисли и најневеројатни ситуации, кои би биле предизвик за учениците)
- Се согласувате ли со ликот X кога вели... прави...?

- **„Покажи со текст”**

Наставникот ги води учениците да ги поткрепуваат сопствените ставови со наоѓање и читање конкретна реченица, пасус, дури и израз или дијалог во четивото. На пример, „Сметам дека главниот лик се уплашил бидејќи, како што пишува на страница..., „таа останала без здив и скаменета“.

Заклучок: Часовите ги набљудував за да видам кои техники се користат за да се одржи и да се разбуди љубовитноста кај учениците. Фокусот беше на учениците, не на наставниците. Важни ми беа интеракцијата и динамиката помеѓу учениците и помеѓу наставникот и учениците и дали она што наставничката смета дека е вештина што ја карактеризира функционалната писменост има смисла за учениците. Беше очигледно дека има смисла. Исто така, набљудувањата ме наведоа да размислувам кои лектури се соодветни за возраста на учениците. Темите за битот и трагедијата на Македонците се важни од историски аспект, но учениците не се поврзуваат со нив. Учениците (барем 90%) оставаат впечаток дека ги прочитале задолжителните дела што се обработуваа на часот. Ниту едно толкување не им беше наметнато и тие беа оспособени да согледуваат и да препознаваат главни концепти и карактеристики во македонското творештво.

Калина Малеска

Анализа на резултатите од текстовите со прашања

Овој дел се однесува на анализа само на резултатите од двете тестирања: едното на почетокот од учебната година, и второто по четири до пет-неделното спроведување на активностите наменети за поттикнување на функционалната писменост.

Првото ограничување се однесува на периодот: краткиот период од четири до пет недели не е доволен за да се очекуваат резултати што ќе бидат значително различни за време на второто во однос на првото тестирање. За ова бевме свесни однапред, но бидејќи пошироките цели на проектот се фокусираа и на многу други аспекти, очекувавме позитивни повратни информации во поглед на часовите, иако не очекувавме позначајни разлики во однос на тестирањето.

Второто ограничување е поврзано со фактот дека функционалната писменост не е нешто што може да се утврди само преку тестирање. Таа се согледува во секојдневниот начин на кој луѓето се справуваат со своите проблеми, колку користат од стекнатото знаење за да ги решат, колку ги поврзуваат информациите за да дојдат до релевантни заклучоци, и така натаму, што е процес што трае во текот на многу години. Сепак, тестирање што вклучува текст и прашања што бараат поврзување различни информации од текстот и/или аргументирање – е еден можен показател за развојот на вештините на критичко размислување.

Третото ограничување се однесува на малиот број одделенија опфатени во ова тестирање. Поради различни причини, како што е наведено и во воведот на оваа публикација, тестирањето на терен се спроведе во шест одделенија/класа од основното и средното образование.

Уште еден предизвик во однос на проценка на резултатите беше тоа што немаше ист број ученици во првото и во второто тестирање, како резултат на отсуство на едниот или на другиот ден, поради болест или други причини. Некаде разликите не се големи, но некаде имаше и значителна разлика во бројот на ученици, што ја зголеми тешкотијата во споредбата на резултатите од првото и од второто тестирање.

Тестовите беа преземени, но и адаптирани, од публикацијата „Примери на ПИСА задачи од читање со разбирање“, во издание на Државниот испитен центар, кои, како што е наведено, се преведени. По секој текст, следуваат пет прашања, од кои три до четири се со заокружување точен одговор меѓу неколку избори, а во едно или најмногу две се бара ученикот да го искаже и да го аргументира своето мислење.

1

IV година средно училиште

Прво тестирање	Второ тестирање
Текстот во првото тестирање беше насловен „Демократијата во Атина“. Во тестирањето учествуваа 24 ученици, а распределбата на точни одговори беше ваква:	Текстот во второто тестирање е насловен „Езерото Чад“. На ова тестирање беа присутни 27 ученици, со следнава распределба:
5 точни одговори – 6 ученици	5 точни одговори – 20 ученици
4 точни одговори – 7 ученици	4 точни одговори – 5 ученици
3 точни одговори – 10 ученици	3 точни одговори – 2 ученици
2 точни одговори – 0 ученици	2 точни одговори – 0 ученици
1 точен одговор – 1 ученик	1 точен одговор – 0 ученици
0 точни одговори – 0 ученици	0 точни одговори – 0 ученици

Дел од одговорите, онаму каде што се бара објаснување, даваат само еден збор како одговор, без никакво објаснување. Генерално, и во двете тестирања, точните одговори во најголем број случаи се оние каде што се бара објаснување, а неточните се одговорите на оние прашања во кои се бара поопсежен одговор и објаснување. Исто така, чест е случајот (шест случаи) да не е одговорено она прашање каде што се бара објаснување, додека прашањата со заокружување беа одговорени.

Генерално, од резултатите се забележува дека има подобрување во бројот на точни одговори по спроведените активности. Имено, 20 ученици дале точен одговор на сите прашања на второто тестирање наспроти шест ученици што дале точен одговор на првото тестирање. Четири (од пет) точни одговори дале седум ученици при првото тестирање, а пет ученици при второто тестирање. На првото тестирање, најголем број од испитаниците, односно 10, дале три точни и два погрешни одговора, а само еден ученик одговорил само едно прашање точно, а другите четири погрешно. На второто тестирање, само двајца ученици дале три точни и два неточни одговора, а ниту еден ученик немал повеќе од два неточни одговора.

2

III година гимназија

Прво тестирање	Второ тестирање
Текстот во првото тестирање беше насловен „Скржавецот и неговото злато“. Во тестирањето учествуваа 12 ученици, а распределбата на точни одговори беше ваква:	Текстот во второто тестирање е насловен „Демократијата во Атина“. На ова тестирање беа присутни 13 ученици, со следнава распределба:
5 точни одговори – 6 ученици	5 точни одговори – 2 ученици
4 точни одговори – 4 ученици	4 точни одговори – 7 ученици
3 точни одговори – 2 ученици	3 точни одговори – 3 ученици
2 точни одговори – 0 ученици	2 точни одговори – 0 ученици
1 точен одговор – 0 ученици	1 точен одговор – 0 ученици
0 точни одговори – 0 ученици	0 точни одговори – 0 ученици

Во овој случај, нема зголемување, односно има намалување, на бројот на ученици што дале 5 (сите) точни одговори. Текстовите на почетокот и на крајот во овој случај се различни. Едно од ограничувањата се однесува на тоа што, иако тестовите се правени за слично ниво на возраст и познавања, сепак, нивната тежина не може да биде иста, како и тежината на прашањата. Во однос на овие резултати, можно е да станува збор за фактот што текстот „Демократијата во Атина“ и прашањата за него се со поголема тежина во споредба со „Скржавецот и неговото злато“.

При првото тестирање, со четири точни одговори има четири испитаници, а двајца имаат три точни одговори, односно два неточни. При второто тестирање, седум ученици дале четири точни одговори, а тројца ученици – три точни одговори. При двете тестирања сите ученици дале најмалку три точни одговори. И при ова тестирање голем број од неточните одговори (пет) се на оние прашања во кои се бара поопсежен одговор и објаснување.

3

IV година гимназија

Прво тестирање	Второ тестирање
Текстот во првото тестирање беше насловен „Скржавецот и неговото злато“. Во тестирањето учествуваа 18 ученици, а распределбата на точни одговори беше ваква:	Текстот во второто тестирање е насловен „Скржавецот и неговото злато“. На ова тестирање беа присутни 16 ученици, со следнава распределба:
5 точни одговори – 15 ученици	5 точни одговори – 12 ученици
4 точни одговори – 3 ученици	4 точни одговори – 3 ученици
3 точни одговори – 0 ученици	3 точни одговори – 1 ученик
2 точни одговори – 0 ученици	2 точни одговори – 0 ученици
1 точен одговор – 0 ученици	1 точен одговор – 0 ученици
0 точни одговори – 0 ученик	0 точни одговори – 0 ученик

Во овој случај, разликата во бројот на ученици што имаат пет точни одговори е мала, а треба да се земе предвид и дека при првото тестирање имало двајца ученици помалку, што упатува на речиси ист резултат. Текстот на почетокот и на крајот е истиот. При првото тестирање, 83,3% дале точен одговор на сите прашања, додека при второто, 75% дале точен одговор на сите прашања.

При ова тестирање, текстуалните одговори, во кои се бара објаснување, се внимателно аргументирани и во првиот и во повторениот тест. Тоа може да укажува дека учениците и претходно (пред првото тестирање) биле изложени на вежби и активности што бараат аргументација.

Во случајот со другите тестирања, бројот на ученици на првото и на второто тестирање се разликуваше во поголема мера.

Општо земено, резултатите е тешко да се проценат и поради дополнителни причини, кои беа видливи од тестовите. На пример, во некои случаи имаше чкртнат одговор, или дури и двапати напишан и двапати чкртнат одговор, по што останува третиот одговор, кој е точен, додека првите еден или два (чкртнатите) се погрешни. Во одговорите во кои се бара објаснување, понекогаш одговорите беа премногу слично формулирани, што го отвора прашањето за можна меѓусебна комуникација за време на тестирањето. Ова е, исто така, показател за важноста на спроведување активности што ја поттикнуваат функционалната писменост, конкретно во овој случај, за делот во кој се препорачува отворено да се зборува за тоа зошто се важни тестовите, дека тие не служат само за добивање оценка и не се важи затоа што се задолжителни, туку се важни затоа што носат придобивка, да се разговара каква е нивната придобивка и какви се придонесот и придобивката за самите ученици од самостојно давање одговори.

4. РАЗМИСЛУВАЊА ЗА НАТАМОШНИ АКТИВНОСТИ

Мира Бекар

Како едукатори и практичари, би сакале да укажеме на едно прашање што ги засега и наставниците и учениците во основното и во средното образование, а тоа е состојбата со моменталните листи за читање и наставните програми во курсевите по јазик и литература, кои се амбициозни и обемни за возрасната група на која се насочени. А и наставниците се под притисок да ги исполнат наставната програма и план. Иако намерата да се обезбеди богата литературна основа е за поздрав, обемот и сложеноста на потребните материјали честопати го надминуваат она што учениците можат смислено и фокусирано да го обработат во својата развојна образовна фаза со цел да им остане како утврдено знаење во иднината.

Наставниците често известуваат дека поголем број од учениците имаат тешкотии да ги завршат зададените текстови и дека часовите честопати се фокусираат на сумирање на содржината, наместо на поттикнување на разбирање, толкување и индивидуален обмислен одговор. Наместо да негува љубопитност и уживање, литературата ризикува да се сфати како извор на притисок и неможност да се разбере. Оваа ситуација е спротивна на целите на образованието за писменост, кое треба да стави акцент на разбирањето, размислувањето и артикулирање на мислата. Кога материјалот е премногу густ или напреден, когнитивните ресурси на учениците се трошат на едноставно декодирање на текстот, оставајќи малку простор за толкување или за дискусија. Како резултат на тоа, читањето станува механичко, а не значајно. И можеби и наставниците немаат доволно време за покреативна атмосфера на часовите, па се сведува на заклучокот дека учениците не читаат и дека новите генерации се неписмени.

Тоа резултира со ситуација кога учениците почнуваат да го поврзуваат читањето со обврска, а не со задоволство, што го поткопува долгорочниот развој на писменоста. Поттикнувањето на помал број добро избрани текстови, истражени подетално, подобро би ги поддржало вештините за критичко размислување, емоционалната интелигенција и функционалната писменост. Една препорака би била поддршка на наставниците преку професионален развој фокусиран на стратегии за ангажирање во читањето и пишувањето ставови.

Со усогласување на очекувањата за читање и учење со развојните потреби на учениците, кои се повеќе изложени на виртуелна реалност, можеме да создадеме услови каде што децата читаат со разбирање, љубопитност и задоволство – вистинските темели на доживотната писменост. Се надеваме дека Министерството за образование и наука и Бирото за образование ќе создадат услови за преиспитување на моменталното оптоварување со читање во консултација со ученици, наставници, родители и образовни истражувачи.

Калина Малеска

Овој проект, со повеќе етапи, траеше две години. Во текот на тие две години успеавме да увидиме поконкретно и низ искуство некои од состојбите во македонскиот систем на образование, за чии слабости, но на поопшто ниво, се зборува со децении. Сметаме дека ова истражување е значајно од аспект на тоа дека се надоврза на заклучоци од претходни истражувања за функционалната писменост и ПИСА-тестирањата, и успеа да утврди конкретни ситуации и фактори што треба да се лоцираат за да се развиваат вештините на критичко мислење, аргументирање, поврзување информации, наоѓање релевантни врски меѓу знаењето и секојдневниот живот.

Меѓу многубројните конкретни примери, овде би можеле да издвоиме еден забележителен одговор од тестирањето. Во еден од текстовите е наведено дека лизгалките може да бидат изработени од синтетички материјали, што ги прави поиздржливи. На прашањето која е предноста на синтетичките материјали, еден од понудените одговори (на заокружување) е: Потешко се кинат. Во голем број случаи, овој одговор не беше избран, односно беа избрани одговори што не се точни.

Го наведувам овој пример бидејќи тој воопшто не укажува на некакво незнаење на учениците, туку на лошо поставен систем. Секое, или речиси секое, дете има потенцијал да знае дека „издржливост“ на некој материјал значи дека нешто потешко се кине. Но овој систем на образование не го негува и не го развива тој потенцијал и, се разбира, многу поголемиот потенцијал што го имаме сите. Постојаниот фокус на учење лекции, учење за усно одговарање или за писмени тестови, учење за оценки го занемарува развојот на вештини за размислување и поврзување на знаењето и ја занемарува важноста на мотивацијата за добивање знаење и креативна употреба на тоа знаење.

На некои ученици им треба повеќе помош или повеќе време за да дојдат до одредени сознанија а системот не е приспособен да ги зема предвид разликите. Неодговарањето на стандарден очекуван начин ги изложува учениците на неуспех, дури и критика, често и од самите наставници, додека прашањата што тие ги имаат или поинаквиот пристап кон учење и искажување на наученото ретко се уважува.

Ниедни реформи што функционираат само на општо ниво – на пример, кои предмети да се исфрлат, да се додадат, да се поврзат или да се одвојат – не може да бидат успешни. Потребно е да се вложи многу повеќе време, напор и средства во промовирање на важноста на развивањето на сите оние споменати вештини поврзани со функционалната писменост, преку промени во методологијата на наставата, методологија на изработка на учебници, преку средби меѓу наставниците со споделување на искуствата од часовите на ниво на секое училиште.

Овој проект завршува со оваа публикација. Но ја препознаваме и ја согледуваме важноста на функционалната писменост, поради што нашите напори во овој правец ќе продолжат и понатаму во други облици.

CIP - Каталогизација во публикација

Национална и универзитетска библиотека “Св. Климент Охридски”, Скопје

378.093.5:80]:373.3/.5.011.2(497.7)(083.94)

ПОТТИКНУВАЊЕ функционална писменост во наставата [Електронски извор]
/ приредила Калина Малеска. - Скопје : Универзитет “Св. Кирил и Методиј”
- Скопје, Филолошки факултет “Блаже Конески”, 2025

Начин на пристапување (URL):

<https://flf.ukim.mk/wp-content/uploads/Draft-5-Funkcionalna-pismenost-kniga-1.pdf>.

- Текст во PDF формат, содржи 194 стр., илустр. - Наслов преземен од
екранот. - Опис на изворот на ден 15.12.2025. - Фусноти кон текстот

ISBN 978-608-234-134-7

а) Филолошки факултет “Блаже Конески”-Скопје -- Функционална писменост
-- Поддршка -- Основно и средно образование -- Македонија -- Проекти

COBISS.MK-ID 67719685

